

politički
ZATVORENIK

GODINA XIV. - SIJEČANJ 2004. CIJENA 15 KN

BROJ **142**

**Još o
lepoglavskom
pokolju**

**Titovo ime
mostu
kopno-Pelješac**

**Ratni zločini
u Zapadnoj
Slavoniji
i Banovini**

**Politički
zatvorenik
na CD-ROM-u!**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDITO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.tel.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/>

TKO UBIJA MORAL?

Listajući presude hrvatskih političkih uznika, nigrdje nisam našao da je okrivljeni oslobođen ili ostao na vodećem radnom mjestu, nakon što bi ga bar jedan svjedok optužio da je rekao ili, ne daj Bože, učinio kakvo djelo političkoga karaktera ili povezano s politikom. To se odvijalo u vremenu crvene zvijezde petokrake.

Ovih dana gledamo kako briljira svjedok na suđenju za ratni zločin u Vukovaru, zbog slanja Hrvata iz Lovasa u minsku polju. U tome ratnom zločinu sudjelovao je, veli dr. Vojislav Stanimirović, kao «sanitetlija» i nosio je crvenu zvijezdu petokraku. Kao da je ta zvijezda jamac poštenja, a liječnička profesija ne oslobađa od zločina, što je dobro pokazao komunistički sovjetski sustav do zadnjeg dana sa svojim psihiatrijskim «liječenjem» oporbenjaka ili nacistički liječnici u raznim logorima. Naravno, Stanimirović se brani, ali mi koji smo prošli optužbe i obrane, znademo da nije mogao napredovati, ako nije «s vukovima zavijao». A kako je koncem 1993. kod obnove vukovarske bolnice i održao slovo koje počinje rečenicom: «Tog 18. novembra 1991. pao je i poslednji bastion, poslednje uporište ustaške vlasti u Vukovaru – vukovarska bolnica», jasno je da je moralno na liniji ratnih zločinaca koji su u Lovasu točno mjesec dana prije toga 18. studenoga 1991. natjerali Hrvate u minsku polju. Ili, gdje je moral toga liječnika, da kod otvaranja bolnice, nakon Ovcare za koju je sigurno znao, govori o bolnici kao posljednjem, pa makar i «hrvatskom», uporištu, kako se on danas brani.

Bolno je da takva osoba ulazi u Hrvatski sabor i sudjeluje u upravljanju sudbinom onih koje je tako mrzio. Moralno bi bilo da se povuče iz politike, jer ako je već aboliran, ne znači da su mu zlodjela izbrisana.

U Europi bi takvi tipovi za puno manja zlodjela povukli osobne posljedice. Za to što u nas to nije moguće, odgovor(nost) imaju hrvatski mediji, koji svojom šutnjom sudjeluju u rastrojavanju morala, ali naravno žele u Europu.

Jure KNEZOVIĆ
*predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

PRILOG POVIJESTI LJUDSKE GLUPOSTI

"Povijest ljudske gluposti" Paula Taborija spada u one knjige koje je neučitljivo ne pročitati. Posljednju misao iz te knjige, s druge strane, uvijek valja imati na umu. Ona, naime, glasi: "Tako smo došli do kraja ove knjige, ali ne brini, dragi čitatelju, ljudskoj gluposti nema kraja."

Da je doista tako, pokazuje nam i najnovija epizoda "afere Marko Perković Thompson". Thompson je pjevač i lakoglazbeni skladatelj koji nema formalne glazbene izobrazbe. Unatoč tomu, skladao je nekoliko uspješnica koje su prihvaćene i od publike sasvim drugaćijih glazbenih afiniteta, zahvaljujući tome što imaju snažnu rodoljubnu crtu ("Lijepa li si") ili su kongenijalna obrada pučkih pjesama ("Moj Ivane"). No, da ne bi sirovih protuhrvatskih verbalnih eskapada i ditiramba anacionalnom duhu u doba Račanove vlade, ne bi ni Thompson pobratio lovorike koje su mu pripale. I umjesto da vrhunac popularnosti iskoristi za ne samo glazbeno izobražavanje i sazrijevanje s jedne, a širenje zdravoga rodoljubnog osjećaja među mladima s druge strane, Thompson se pokazao nedoraslim ulozi koju mu je slučaj namijenio.

Poput tolikih Hrvata nesklonih učenju svake vrste, on je širio nerazumno uvjerenje da se rodoljubni zanos na koncertu ne da izraziti bez crne majice. Nije mu padalo na pamet da *crnokošuljaštvo* s hrvatstvom i Hrvatskom nema ništa zajedničkog, pa da je čak i crna odora nekih hrvatskih postrojbi u Drugome svjetskom ratu puka slučajnost, prije posljedica hrvatske neimaštine, nego izraz političke volje ili ideološkoga usmjerena. A kad se tomu doda desnica uzdigнутa u tzv. rimski pozdrav, onda nije samo riječ o nehrvatskome, nego objektivno čak i o protuhrvatskome činu. U Thompsonovu slučaju očito nije posrijedi manjak rodoljublja, nego višak gluposti. Jer, jedino glupošću se može nazvati pubertetsko provokiranje javnosti.

Tomu u prilog govore i nezrele Thompsonove izjave nakon zabrane njegova koncerta u Nizozemskoj. Dovoditi djelatnost židovskih udruga u svezu s razapinjanjem Krista znači ne imati elementarne predodžbe o središnjim biblijskim temama i učenju ne samo Katoličke, nego kršćanskih crkava uopće. Manjak izobrazbe i višak gluposti kulminirao je, ipak, izvođenjem monstruoznih stihova u kojima se "Jasenovac i Gradiška Stara" slave kao "kuća Maksović mesa", a rijeka Neretva časti zato što je "mnogo Srba odni(je)la".

Ako se ponosimo time što su se Hrvati i 1941. pokušali osoviti na vlastite noge, ako bezuvjetno branimo dramatično nastojanje naših predaka da nas se kao narod ne tretira poput roblja, onda se jednako tako bezuvjetno moramo sramiti mračnih epizoda tog pokušaja. A da su "Maksovi mesari" - kao metafora - personifikacija tih mračnih epizoda koje i danas onemogućuju da se u pravome svjetlu spozna i ocijeni idealizam najvećeg dijela tog naraštaja, priznao je napokon i sam nesretni Maks Luburić. Tragedija tog naraštaja bila bi uzaludna i besmislena, ako iz nje kao narod i kao pojedinci ne bismo izvukli trajnu pouku.

Nikakav alibi ne pružaju nam podjednake gluposti moralnih i intelektualnih ništica poput Ivana Fumića. Ni to što hrvatski mediji i hrvatska javnost ne reagiraju istom oštricom na Fumićeve boljševičke reminiscencije o "povampirenom klerofašizmu" za nas ne smije značiti ništa. S vlastitom glupošću i vlastitim zločinima obračunavamo se radi nas samih, ne radi Fumića i sličnih mizerija...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

TITOVO IME MOSTU
KOPNO-PELJEŠAC! 2

Tomislav JONJIĆ

O ČEMU PISATI U
POLITIČKOM ZATVORENIKU? 6

Dr. Augustin Franić

NEISPLAKANE SUZE
(GENOCID U ZAPADNOJ SLAVONIJI)9

Dragutin Pelikan

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON
HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA
(XXI.) 17

Jure Knezović

TKO SU UBOJICE HRVATSKE
MLADEŽI U SPLITU 1944.-1945.? . . 19

Dr. fra Petar Bezina

ZIVOTNO SVJEDOČANSTVO
ANTE TOMIĆA «MALOG» 22

Mate Tadić

MOJE RATNE I PORATNE USPOMENE
(III.) 27

Frano Alilović

JOŠ O LEOGLAVSKOM
POKOLJU 31

Petar Babić

KRVAVI ULAZAK PARTIZANA
U DRNIŠKI KRAJ (IV.) 33

Frane Mate Ramljak

RATNI ZLOČINI NAD
HRVATIMA U ODESI 1916. (III.) . . 35

Dr. Stjepan Matković

POKRET «ŽUTIH SVEĆENIKA»
I NASTANAK HRVATSKE
STAROKATOLIČKE CRKVE (V.) . . 40

Dr. Zlatko Matijević

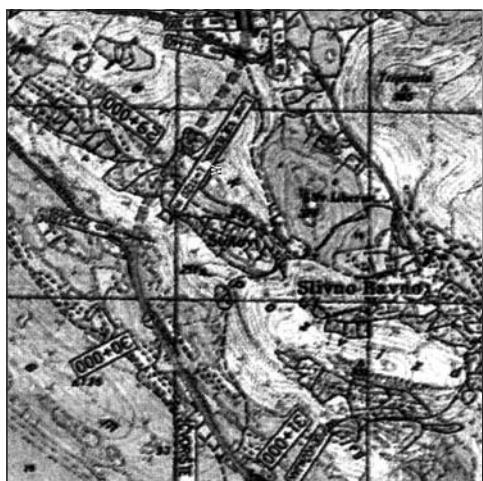
MUĆAK IZ ZADRA 44

Jure Knezović

PONOVNE SPLETKE
IVE MATANOVIĆA. 45

Prof. Bruno Zorić

TITOVO IME MOSTU KOPNO-PELJEŠAC!

Budući most kopno – Pelješac

U par navrata na stranicama ovog lista istaknuli smo kako nema bjelodanijeg dokaza o značenju i posljedicama partizanske pobune i pobjede, od činjenice da je Hrvatska kod Neuma rasjećena na dva dijela. U tom smislu isticali smo kako je činjenica da nekad socijalističkoj Bosni i Hercegovini nije darovan reliktni izlaz na more u Sutorini, nego samo u Neumu, kako bi se Hrvatsku rascijepilo i time je čvršće svezalo uz Jugoslaviju, spomenik jugoslavenskim komunistima hrvatskog podrijetla trajniji od mjedi. Predlagali smo da se upravo tamo, na najneprirodnjoj granici na svijetu, postavi spomenik jugoslavenskomu maršalu **Josipu Brozu Titu**, da on svakog čekača na graničnom prijelazu, osobito pod kolovoškim

suncem, podsjeti na tvorca toga čudovišnog projekta.

U najnovije vrijeme aktualizira se rasprava o izgradnji mosta kojim bi se povezali kopno i poluotok Pelješac, te se na taj način izbjegla potpuno neprirodna, politički i gospodarski neodrživa situacija, prema kojoj je svojedobni ustroj Pakistana "mačji kašalj". Izgradnja mosta i prateće infrastrukture stajat će, tvrdi se, nekih desetak milijuna eura, a najava njegove izgradnje već je stvorila novi problem u odnosima između službenog Sarajeva i Zagreba. I to je rezultanta tzv. antifašističke borbe, pa je i to dodatni razlog da opetujemo: mostu kopno-Pelješac, kao simbolu hrvatske nacionalne tragedije, valja dati Titovo ime. Da mlađi naraštaji upamte i da sramota bude potpuna...

(T. J.)

DEMOGRAFSKA KATASTROFA

Hrvatima prijeti izumiranje! Prema podatcima koje je objavila akademik **Alica Wertheimer-Baletić**, ako se nastave sadašnji demografski trendovi, Hrvata će za pedeset godina biti za milijun manje nego danas, a za 300 godina bilo bi nas svega 13 tisuća! Posljedica je to teške političke i gospodarske situacije u prošlosti, koja je uzrokovala nekoliko valova iseljavanja (prijelaz 19./20. stoljeće, 1945., 1965. i dalje, 1972., doba Domovinskog rata). Izgubili smo demografski rezervoar u BiH, a u svim hrvatskim županijama, osim zagrebačke i splitsko-dalmatinske, smanjuje se broj pučanstva. U ove dvije županije broj pučanstva je u porastu, ali više zbog doseljavanja, nego zbog rađanja. Broj mladih u dobi do 15 godina u Hrvatskoj se smanjuje već četiri desetljeća uzastopce. Hrvatsko stanovništvo sve je starije, a samim time dolaze u pitanje gospodarski oporavak i društvena solidarnost. **Račanova** je vlada rezala program demografskog razvitka Hrvatske, kojeg je 1996. donio Hrvatski državni sabor. Nova vlada najavljuje ponovno donošenje sličnih mjeru. Vidjet ćemo. Čemu Hrvatska, ako u njoj ne bude Hrvata?

(M. N.)

Mesić umišlja da će kohabitirati sa Sanaderom: zar doista ne zna da to zakonski nije moguće?

Govoreći u javnim nastupima o svojoj "kohabitaciji" s premijerom, Mesić istodobno izražava i prikriva političku neobrazovanost i neznanje što su nedopustivi za predsjednika države.

Kad se za koji mjesec počnu zbrajati učinci predsjedničkog mandata Stjepana Mesića, analitičarima neće biti nimalo lako.

Mesić nipošto nije jednostavna politička ličnost, kako se mnogima činilo nakon njegova izbora prije četiri godine, nego u sebi sjedinjuje naoko dvije nespojive političke figure: rasnog populista i sivog birokrata.

U dodiru s masama on je uspješni populist koji govori jednostavnim, živim i slikovitim jezikom, te lako prenosi političke poruke i pristašama i protivnicima.

U službenim nastupima on je politički staromodni birokrat suhoga, siromašnog i frazeološkog jezika: gabariti, orientiri, prioriteti, region, euroatlantske integracije, preslagivanje političkog prostora - to je tek dio predsjednikova omiljenoga jezičnog blaga.

Takav diskurs nije, dakako, slučajan: on istodobno izražava i prikriva političku neobrazovanost i neznanje što su nedopustivi za predsjednika države. Napusti li besadržajnu frazeologiju i upusti se u ozbiljne političke teme, Mesić zapada u nevjerljive probleme.

U novogodišnjem razgovoru s novinarima nekolicine hrvatskih dnevnih novina ponudio je ogledni primjer za to.

Na pitanje kako će surađivati s novom, HDZ-ovom, Vladom, Mesić je odgovorio: "Na kohabitaciju sam navikao jer je ona zapravo postojala s Račanovom Vladom, koja je bila pod najvećim utjecajem SDP-a. A ja na ovo mjesto nisam baš došao voljom te stranke." (Jutarnji list, 31. prosinca 2003. i 1. siječnja 2004., str. 5)

Nije Mesiću prvi put da govori o kohabitaciji; štoviše, to je jedna od njegovih omljenih tema, osobito otkako su se počele nazirati mogućnosti pobjede HDZ-a na parlamentarnim izborima. Kad je već tako, predsjedniku države treba napokon

Piše:

Prof. dr. Mirjana KASAPOVIĆ

HDZ-a na parlamentarnim izborima. Kad je već tako, predsjedniku države treba napokon jasno reći da u parlamentarnom sustavu vlasti, kakav je ozakonjen i u Hrvatskoj, ne postoji kohabitacija.

Pojam kohabitacije vezan je isključivo uz polupredsjednički sustav vlasti, u kojem postoji tzv. dvojna egzekutiva, tj. u kojem je Vlada ovisna i o parlamentu i o predsjedniku države.

jem postoji tzv. dvojna egzekutiva, tj. u kojem je Vlada ovisna i o parlamentu i o predsjedniku države.

Kohabitacija nastaje kad se predsjednik države nade u stanju "strukturne suprotstavljenosti" premijeru i ministrima koje je izabrala parlamentarna većina. Jednostavno rečeno, to je stanje u kojem predsjednik države i parlamentarna većina pripadaju različitim političkim blokovima ili strankama te, tako politički suprotstavljeni, moraju zajedno sastaviti i voditi Vladu.

Jasno reći da u parlamentarnom sustavu vlasti, kakav je ozakonjen i u Hrvatskoj, ne postoji kohabitacija.

Pojam kohabitacije vezan je isključivo uz polupredsjednički sustav vlasti, u kojem postoji tzv. dvojna egzekutiva, tj. u kojem je Vlada ovisna i o parlamentu i o predsjedniku države.

Kohabitacija nastaje kad se predsjednik države nade u stanju "strukturne suprotstavljenosti" premijeru i ministrima koje je izabrala parlamentarna većina. Jednostavno rečeno, to je stanje u kojem predsjednik države i parlamentarna većina pripadaju različitim političkim blokovima ili strankama te, tako politički suprotstavljeni, moraju zajedno sastaviti i voditi Vladu.

T o se događa kad se tijekom predsjedničkog mandata izaberne novi parlament čija je većina u opoziciji predsjedniku države ili kad se tijekom parlamentarnog mandata izabere predsjednik države koji je u opoziciji parlamentarnoj većini i Vladi kojoj je ustavni šef.

Kako u Hrvatskoj predsjednik države nije šef izvršne vlasti, ne dijeli ovlasti nad Vladom s parlamentom i ne vodi Vladu zajedno s premijerom, nema ni govor o kohabitaciji. Mesić jednostavno umišlja da je kohabitira s Račanom i da će kohabitirati sa Sanaderom, i to uvelike na račun Ivice Račane.

Ipak, Mesić ima pravo u jednom: doista će mu biti lakše raditi s novom nego sa stariom Vladom.

Piše
dr. Mirjana
KASAPOVIĆ

Mesić je općenito sve nezadovoljniji Račanovom Vladom i sve se više distancira od nje.

T o treba shvatiti i kao pokušaj da se naknadno ublaže poljedice njegova nevjerojatnoga političkog ponašanja uči parlamentarnih izbora, kad se ishod izborno utrke čini krajnje neizvjesnim i kad je Mesić javno privlačio ulogu onoga tko će odlučiti o izbornom pobjedniku.

Opetovano odbijajući potvrđivali kako će mandat za sastav nove Vlade povjeriti najprije kandidatu stranke koja osvoji najviše mjesto u Saboru, Mesić je izjavio opravdano nezadovoljstvo u HDZ-u i posveomašnja sablazan u demokratskoj političkoj javnosti.

Premda mu je Ustan nanišljeno u dugu formalnog *informatora* u postupku tvorbe koaličijske Vlade - onaku ulogu kakvu imaju mnorsi u skandinavskim koaličijskim demokracijama - on je umislio da će doista odlučivati o izbornom pobjedniku tako što će dati mandat za sastav Vlade nekomu tko mu je po volji. Razumljivo je stoga što se sada "iskupljuje" pred Sanaderom, i to uvelike na račun Ivice Račane.

Na pitanje kako će surađivati s novom, HDZ-ovom, Vladom, Mesić je odgovorio: "Na kohabitaciju sam navikao jer je ona zapravo postojala s Račanovom Vladom, koja je bila pod najvećim utjecajem SDP-a. A ja na ovo mjesto nisam baš došao voljom te stranke." (Jutarnji list, 31. prosinca 2003. i 1. siječnja 2004., str. 5)

Nije Mesiću prvi put da govori o kohabitaciji; štoviše, to je jedna od njegovih omljenih tema, osobito otkako su se počele nazirati mogućnosti pobjede HDZ-a na parlamentarnim izborima. Kad je već tako, predsjedniku države treba napokon

odgovoriti na pitanje kako će surađivati s novom, HDZ-ovom, Vladom, Mesić je odgovorio: "Na kohabitaciju sam navikao jer je ona zapravo postojala s Račanovom Vladom, koja je bila pod najvećim utjecajem SDP-a. A ja na ovo mjesto nisam baš došao voljom te stranke." (Jutarnji list, 31. prosinca 2003. i 1. siječnja 2004., str. 5)

Nije Mesiću prvi put da govori o kohabitaciji; štoviše, to je jedna od njegovih omljenih tema, osobito otkako su se počele nazirati mogućnosti pobjede HDZ-a na parlamentarnim izborima. Kad je već tako, predsjedniku države treba napokon

Predsjedniku države treba napokon jasno reći da u parlamentarnom sustavu vlasti, kakav je ozakonjen i u Hrvatskoj, ne postoji kohabitacija. Taj je pojam vezan isključivo uz polupredsjednički sustav vlasti.

Z užla predsjednik neće imati tako širok prostor za svoje "medunarodne inicijative", kakav su mu ostavljali Ivica Račan i Tonino Picula. Predsjednik države bit će tako, nedvojbeno, rasterećen od niza svojih vanjskopolitickih poslova, pa će njegova putovanja po svijetu poprimiti karakter još ekskluzivnijeg političkog turizma.

U novoj godini, poslijednjoj godini Mesićeva prvega predsjedničkog mandata, poželimo predsjedniku države što manje loših "inicijativa" koje su obilježile prošlu godinu njegova mandata: od pogubne umiješanosti u privatizaciju sisacke Željezare i istvaranje projekta DružbaAdria do "slučaja Gotovina" i "slučaja mandatar". ■

politički suprotstavljeni, moraju zajedno sastaviti i voditi Vladu.

To se događa kad se tijekom predsjedničkog mandata izabere novi parlament čija je većina u opoziciji predsjedniku dr`ave ili kad se tijekom parlamentarnog mandata izabere predsjednik dr`ave koji je u opoziciji parlamentarnoj ve}ini i Vladu kojoj je ustavni {ef.

Kako u Hrvatskoj predsjednik države nije šef izvršne vlasti, ne dijeli ovlasti nad Vladom s parlamentom i ne vodi Vladu zajedno s premijerom, nema ni govora o kohabitaciji. Mesić jednostavno umišlja da je kohabitirao s Račanom i da će kohabitirati sa Sanaderom.

Ako predsjednik države opetovano govori o kohabitaciji zato što ne razumije taj pojam, pogreška se može lako ispraviti. No, ako ga upotrebljava zato što krivo shvaća svoj ustavni položaj i ovlasti, problem je ozbiljniji.

Zanimljivo je, nadalje, kako Mesić sve više revidira svoja "kohabitacijska" iskustva s prošlom koalicijском Vladom.

On sada tu Vladu prikazuje kao politički strano tijelo, premda su u njoj sjedile i četiri stranke - HSS, LS, IDS i, ponajprije, predsjednikov HNS - koje su ga kandidirale i izravno poduprle njegov izbor za predsjednika države. No, što vrijeme više odmiče, Mesić je općenito sve nezadovoljniji Račanovom Vladom i sve se više distancira od nje.

To treba shvatiti i kao pokušaj da se naknadno ublaže poljedice njegova nevjerojatnoga političkog ponašanja uoči parlamentarnih izbora, kad se ishod izborne utrke činio krajnje neizvjesnim i kad je Mesić javno prisvajao ulogu onoga tko će odlučiti o izbornom pobjedniku.

Opetovano odbijajući potvrditi kako će mandat za sastav nove Vlade povjeriti najprije kandidatu stranke koja osvoji najviše mjesta u Saboru, Mesić je izazvao opravdano nezadovoljstvo u HDZ-u i posvemašnju sablazan u demokratskoj političkoj javnosti.

Premda mu je Ustav namijenio ulogu formalnog *informateura* u postupku tvorbe koalicijске Vlade - onaku ulogu kakvu imaju monarsi u skandinavskim koalicijskim demokracijama - on je umislio da će doista odlučivati o izbornom pobjedniku tako što će dati

mandat za sastav Vlade nekome tko mu je po volji. Razumljivo je stoga što se sada "iskupljuje" pred Sanaderom, i to uvelike na račun Ivice Račana.

Ipak, Mesić ima pravo u jednome: doista će mu biti lakše raditi s novom nego sa starom Vladom.

Uz Ivu Sanadera i Miomira Žužula predsjednik ne će imati tako širok prostor

Mesić u Beogradu: isprika koja ništa ne znači

za svoje "međunarodne inicijative", kakav su mu ostavljali Ivica Račan i Tonino Picula. Predsjednik države bit će, tako, nedvojbeno, rasterećen od niza svojih vanjskopolitičkih poslova, pa će njegova putovanja po svijetu poprimiti karakter još ekskluzivnijega političkog turizma.

U novoj godini, posljednjoj godini Mesićeve prvoga predsjedničkog mandata, poželimo predsjedniku države što manje loših "inicijativa" koje su obilježile prošlu godinu njegova mandata: od pogubne umiješanosti u privatizaciju sisačke Željezare i ostvarenje projekta DružbAdria do "slučaja Gotovina" i "slučaja mandatar".

PJESMA HRVATSKOG PROGNANIKA

*Zemljo moja, dušo moja,
teško mi je bez tebe, ljubezna,
kao sinu bez majčine nježnosti.*

*Zemljo moja, Hrvatska moja,
što šutiš u magli stoljetnoj,
skrivena pod tuđim imenom,
pokopana u grobovima mrtvih
predaka.*

*Zemljo moja, nesretnice kleta,
u tebi je vazda, u dubini,
živo tvoje nepobjedno ime.*

*Zemljo moja, majko mila,
svuda si sa mnom na putovima
dalekim, samo na te mislim
dok lutam tuđim državama.*

*Čujem kako vjetrovi pušu
po tvojim vrištinama,
vidim gdje bujice deru ravnicanama
i pijesak pokriva puste obale.*

*Hrvatska, majko ostavljena,
svuda te nosim u svom srcu
kao ružu i kao trn.*

*Tuđe te ruke bez ljubavi diraju,
obeščaćuju tvoje tijelo,
vrijedaju tvoj veliki duh.*

*Hrvatska, izvore ljubavi,
šumo časti i čarolije,
svijete sjaja i svijesti besmrtnе.*

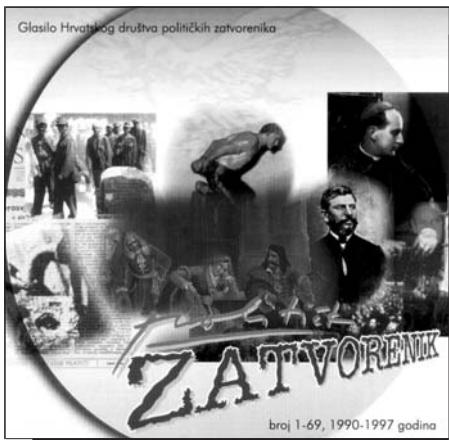
*Hrvatska, rijeko leleka,
ruše te u ponore i u mrak,
da na tvom tlu slave slavu
zlih bogova i krv neznabogačku.*

*Hrvatska, opljačkana velikašice,
Hrvatska moja, sinja kukavice,
civilš i jaučeš pod nebesima
opustjela i sama među narodima.*

*Bruxelles, 7. rujna 1965.
Zlatko TOMIĆIĆ*

Politički zatvorenik na CD ROM-u!

Ovih je dana dovršen rad na objavljenju dvostrukoga CD ROM-a na kojem se nalazi prvi 12 godišta *Političkog zatvorenika* (1990.-2002.), od br. 1 do uključivo br. 129. Prvi CD ROM obuhvaća *Politički zatvorenik* od br. 1. do br 69., a drugi od br. 70. do br. 129. Osim godišta 2003. koje je objavljeno samo u HTML

formatu, svi ostali brojevi našeg mjeseca objavljeni su u dva računalna formata: HTML, koji omogućuje brže pretraživanje jer obuhvaća samo tekst, i PDF koji osim teksta sadrži i izvorne fotografije i ilustracije. U oba formata moguće je pojmovo pretraživanje i ispisivanje, a ispis u PDF formatu istovjetan je tiskanoj verziji. To znači da od sada svatko, ispisom u PDF formatu, može ispisati svaku stranicu

(uključujući korice!) objavljenu tijekom prethodnih 12 godina.

Osim zadovoljenja kolezionarskih pobuda, objavljinjanje našeg mjeseca na CD ROM-u neusporedivo olakšava i ubrzava njegovo pretraživanje po pojmovima i imenima, što znači da će se njime u budućnosti puno lakše služiti svi koje zanima problematika hrvatskih političkih uznika, od njih samih do znanstvenika koji se bave novijom hrvatskom poviješću. Ovaj događaj ima posebnu težinu u svjetlu činjenice da se zbiva na kraju četverogodišnjeg razdoblja u kojem su Hrvatskom društvu političkih zatvorenika narodne vlasti uskratile svaku pomoć. Za ovaj pothvat trebalo je ne samo hrabrosti, odvražnosti i vizije, nego i novca.

U tom smislu vodstvo Društva, predvođeno **Jurom Knezovićem**, zasluguje svaku pohvalu. Samo je racionalnim gospodarenjem bilo moguće izdržati četverogodišnji ostracizam, uredno obavljati svoju djelatnost i redovito, bez zakašnjenja objavljivati *Politički zatvorenik*, a sada polučiti i uspjeh koji nije pošao za rukom ni profesionalnim publikacijama, iza kojih stoje velika sredstva i veliki broj suradnika. O cijeni dvostrukoga CD ROM-a i načinu distribucije izvjestit ćemo u idućem broju.

(I. G.)

NOVI BROJ KARLOVAČKOGL POLITIČKOG ZATVORENIKA

Početkom siječnja svjetlo dana ugledao je novi, 32. po redu broj «Karlovackog političkog zatvorenike», jedine publikacije koju, pored «Političkog zatvorenika», objavljaju hrvatski politički uznici. List izlazi već devetu godinu, a uređuju ga glavni urednik Božo Kovačević i nekad česti suradnik «Političkog zatvorenika», Mladen Šomek. Na ukupno dvanaest stranica, KPZ donosi riječ urednika, uzničke uspomene B. Kovačevića, nekoliko publicističkih i literarnih tekstova, te nastavak popisa žrtava s područja Slunja i okolnih naselja. Uredništvo i podružnici još jednom treba čestitati na hrabrosti, upornosti i trudu. I, naravno, na rezultatima.

PRIHVAĆEN HRVATSKI PRIJEDLOG

"Der Stacheldraht", glasilo unije njemačkih udruga političkih uznika i žrtava komunizma (Union der Opferverbände kommunistischer Gewaltherrschaft) i Saveza staljinističkih proganjena (Bund der Stalinistischen Verfolgten, Landesverband Berlin-Brandenburg)

DER STACHELDRAHT	
FÜR FREIHEIT, RECHT UND DEMOKRATIE	
Gegründet 1991 vom BSV-Landesverband Berlin	
Ehrung hingerichteter Deutscher in Moskau, Seite 2	Recht-Aufträge bis 2007 verfügt, Seite 3
Wehrmacht im Lager, Seite 12	
Entführt und ermordet Die kommunistischen Verbrechen an einem Zeugen der Freiheit	
Walter Lüse, Berlin 1951 Auf der Entführung sofort zusammengebrochen, wie er im Bericht des SSO heißt, und der Leichenfund auf dem Friedhof von Wittenberg-Mitte am 15.12.1951 und in der Zeitungsausgabe vom 16.12.1951 berichtet. Einige Tage später wurde er auf dem Friedhof von Wittenberg-Mitte in der Schleife des obersten Befehlshabers der sowjetischen Besatzungsarmee des obersten Befehlshabers der Russischen Föderation, Generaloberst Leonid Pavlovitsch Rjaboschikow, bestattet. Gelingt oder... nach Chruschtschows Bericht an den britischen Botschafter von Berlin, Generalmajor Alexander Gagarin, "die Wahrheit - die auch über dieses schreckliche Geschehen siegte, wie wir alle hofften". Die Wahrheit, die sich in den kommunistischen Gefängnissen der Sowjetunion und ihres Verbündeten DDR auswirkte. Ein Lenninsches Konzept, das keinen Dr. Strangelove mehr braucht. Es half nichts. Seit vielen Jahren können wir die Wahrheit nicht mehr aufdecken. Nach dem gegenwärtigen Wissensstand kann man nur noch spekulieren. Zählt, jedenfalls mehr als 500 andere Menschen, die ebenfalls entführt und ermordet wurden, auch durch "Entzweiung" der besondern Art, diese weiteren Opfer zu bestätigen. Einiges ist bestätigt oder überholt. Wie in Großbritannien und Irland, wo es eine Reihe von Opfern gibt. Dr. Ervin Neumann: "Wer bekommt jetzt die Wahrheit? Wer kann sie bestätigen? Dieser der Grandad Erich Mielke und seine Frau? Oder der Sohn? Und wer kann für immer unsicher zu machen, um die Erinnerungen und Gedanken zu traumatisieren?" Dr. Walter Lüse hat sich in Lettre de l'Amicale des Anciens Prisonniers de la Guerre et du travail (französisch) und in der Zeitung "Schule freiheitlicher Jungen", schließlich in der Zeitung "Der Stacheldraht" und des MWG am Freitag verabschiedet. Wer vermisst sie im Eigentum und bei Ihnen?	
Bürgerkomitee Leipzig e.V.	
Jeweils sonnabends, um 27. Dezember, 14.00 Uhr, vor dem Rathaus, Hauptplatz, gegenüber dem Hauptbahnhof, Stadtteil Altstadt.	

izvjestilo je posljednjem broju (9/2003) da je XI. kongres Internacionale asocijacije bivših političkih uznika i žrtava komunizma, koji je održan u Slovačkoj od 6. do 9. listopada 2003., obilježen posebnim događajem: na prijedlog Hrvatskog društva političkih zatvorenika jednoglasno je prihvaćen zaključak, kojim se 17. lipnja proglašava *Međunarodnim danom otpora komunizmu*.

Izaslanstvo HDPZ-a taj je nadnevak predložilo u spomen na 17. lipanj 1953., dan berlinskog ustanka protiv istočnonjemačkoga komunističkoga režima. Reportažu o kongresu i podsjećanja na značenje tog nadnevka donijeli smo u prethodnim brojevima. "Der Stacheldraht" najavljuje da će o tom događaju izvjestiti u jednom od svojih idućih brojeva.

(P. Z.)

O ČEMU PISATI U POLITIČKOM ZATVORENIKU?

Nemam pretenziju da ovaj članak ima zadnju riječ. Svrha mu je potaknuti razmišljanja da naš časopis bude još bolji. Dakle, prijedlozi ili dopune ovoga bit će s radošću primljeni i dobro došli. Dokle god nema obilja članaka – radova, nikakav plan nije ostvariv. Ako ostaje uredniku i njegovu Odboru da list popunjaju kako znaju i mogu, malo se može planirati. Stoga ovaj članak ima baš tu funkciju da olakša objavljivanje časopisa sa smisljenom tematikom.

Općenito rečeno, treba obuhvatiti sve ono što može poslužiti stvaranju osnove za pisanje političke povijesti Hrvata. Što, dakle, učiniti ovoga trenutka da se časopis održi i dalje napreduje svojom kvalitetom?

Kao prvo, treba povećati broj pretplatnika izvan redova bivših političkih zatvorenika. Drugo se nameće kao nužno: otkrivati i pronalaziti autore, također izvan redova bivših hrvatskih političkih zatvorenika, koji će časopis obogatiti svojim tekstovima u skladu s politikom časopisa i njegovim intencijama.

U "Političkom zatvoreniku" br. 61 (1997.) pokušao sam reći kako pisati ili bolje reći kako ne pisati. Sada bih želio pružiti nekoliko misli o čemu pisati.

Pored uvodnika, priloga za biografski leksikon hrvatskih političkih zatvorenika, obavijesti o umrlima i drugih informacija, potrebno je ostaviti prostor za članke i radove koji su osnovni dio časopisa. Evo nekoliko napomena:

- â Tekuća politička pitanja i događaji ili komentari o njima;
- â Rad i zbivanja u podružnicama, Središnjici, te Međunarodnoj organizaciji bivših političkih uznika i žrtava komunizma.

Tu treba svakako raspravljati probleme koji su vitalni za rad podružnica i Središnjice (poput financijskih teškoća i problema djelotvorne organizacije, te provedbe načela zbog kojih Društvo postoji).

Treba temeljito sagledati radi li podružnica po utabanim putevima političkih zatvorenika i djeluje li i danas u skladu s tradicijom koja je stečena godinama robinjanja. Jesmo li mi ono što smo bili na robiji, kad smo sanjali i umirali za slobodnu Hrvatsku? Jesmo li solidarni kao što smo bili nekda, kad smo skidali dijelove svoje odjeće i ubacivali ih onima u samicama, odricali se svojega zaloga i davali ga

Piše:

Dr Augustin FRANIĆ

potrebnijemu nego što smo sami, i oni koji smo znali raznim **Cimešama, Radićima, Frangešima i Senjanovićima** kazati odlučno "Ne!" Jesmo li se sveli samo na traženje i iščekivanje naknade za provedene dane u zatvoru?

Postoji li možda neki društveni život među članovima i njihovim obiteljima? Koliko je slučajeva da poslije smrti političkog zatvorenika članovi obitelji

postaju članovima našeg Društva? Jesmo li se pretvorili u skupinu staraca koja vegetira i sl.?

â Na robiji i kroz zatvore prošlo je mnogo umjetnika: književnika, kipara, slikara, glazbenika, profesionalnih pjevača i glumaca, raznih stručnjaka koji su pružili mnoga svoja djela za opće dobro. Bilo bi korisno obraditi to kao posebni prilog. Neki su živi, a neki nisu, ali to ne mijenja ništa na stvari. Sve što je rečeno za umjetnike i stručnjake robijaše, vrijedi i za one

GLASILO HRVATSKE DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic
ZATVORENIK

GODINA XIII. - STUDENI 2003. CIJENA 15 KN

BROJ **140**

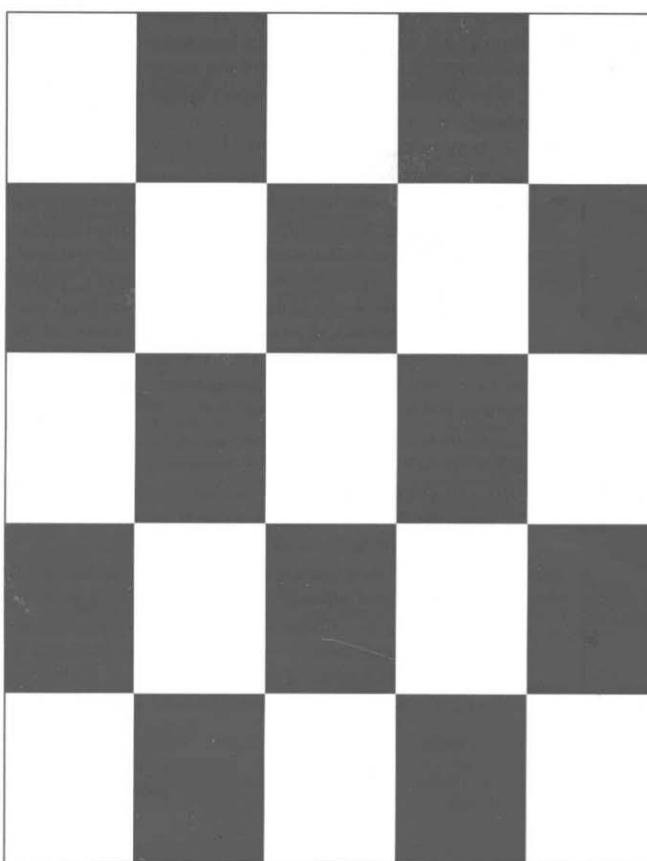
**Erih Lisak
– neslonljivi
hrvatski
idealist**

**Partizanski
pokolj u
Makarskoj
1944.**

**Ratni
zločini nad
Hrvatima u
Odesi 1916.**

**Uspomene
Frane
Alilovića**

**Dokumenti,
sjećanja,
svjedočenja**

Godište XI, broj 251, 16. listopada 2003.

4000. pretplatnik!

»Vijenac« je proteklih dana dobio svoga četiri tisućitog pretplatnika, mladoga studenta, brucosa Medicinskog fakulteta Branimira Benčića. S »Vijencem« je u kontakt došao, kako nam je rekao, prije otrpljive godinu dana i otada je njegov stalni čitatelj, jer se u njemu uvek može informirati o aktualnim događanjima na području kulture, a novine sadržavaju velik dio njegovih interesa. Na »Vijenac« se, kao pravi ljubitelj kazališta, pretplatio u Hrvatskom narodnom kazalištu.

Sukladno njegovim interesima uredništvo »Vijenca« darovalo mu je nekoliko knjiga Matice hrvatske i NZMH: *Hrvatski operni pjevači 1846-1918*. Marije Barbieri, *Književni protusvetjetovi Batušića, Kravaru i Žmegača*, *Vilko Gećan* Zvonka Makovića, *Hladni rat Arsena Dedića*, *Veronikin rubac* Dimitrija Popovića, *Roman i drame Tita Strozzija*, *Drame i kritike* Kalmana Mesarića te nekoliko knjiga posvećenih velikim glazbenicima, *Giacomo Puccini* Leonarda

Antonija Vranić

Matičin "Vjenac" je jesenā slavodobitno obavijestio o 4000 preplatnika.
List automatski primaju i članovi-radnici MH

koji su svoj život proveli i umrli u
dugoj emigraciji.

narodu koji je tražio svoju slobodu. Kad bi to bilo obrađeno, moglo bi se pomicati o eventualnoj izložbi toga gradiva, što bi vjerno pokazalo kvalitetne osobine Hrvata pored svih svojih nevolja i nedostatka slobode odnosno robovanja.

Â Nadalje bi valjalo opisati što se radilo u cjelini na hrvatskome etničkom prostoru da se zatre hrvatstvo: ukidanje političkih sloboda, odnosno, uvođenje neslobode; stvaranje građana trećeg reda; tvorba tzv. srpsko-hrvatskog jezika; favoriziranje miješanih

brakova; razne aktivnosti u smjeru de-populacije; toleriranje i poticanje "privremenog" rada u inozemstvu; politika zapošljavanja Srba i drugih tuđinaca i njihovo useljavanje u čisto hrvatske krajeve; favoriziranja Srba u tijelima vlasti, kao i u gospodarstvu, policiji, upravi; cjelokupna kadrovska politika je bila protuhrvatska.

Â Što se događalo sa Hrvatima koji su se našli izvan područja današnje Republike Hrvatske i kakva je tamo danas situacija? Je li i u kojoj je mjeri na njih vršen pritisak da se asimiliraju ili isele (etničko čišćenje uz progone, ubijanje, interniranje, suđenja i mučenja.)

â Obraditi robijanja, zatvore, mučenja ili likvidacije u Bosni i Hercegovini i drugim susjednim područjima izvan današnje Republike Hrvatske.

- Â Kad se kod nekih europskih organizacija pročita u nazivu “žrtve komunizma”, nameće nam se misao, zašto šutimo o tzv. kolektivizaciji hrvatskog sela, predaji viškova i borbi protiv kulkaka? Zar to nisu velike žrtve komunizma? I to gradivo treba prikupljati, i sređivati.

Postoje i drugi oblici žrtava komunizma, kao što su likvidacija privatnog poduzetništva i svega što je bilo privatno. Ljudi su osuđivani da bi konfiskacijama bili temeljito opljačkani. Ako se pogleda šire, utvrđit će se da je svaka pora društva bila napadnuta komunističkim načelima iza kojih je slijedilo nasilje.

Â Jesu li pripadnici brojnih ilegalnih organizacija suđenih iza rata išli za ostvarenjem određene borbe ili su borbe izmišljene od UDB-e, kako bi se likvidiralo nepodobne?

â Osobni doživljaji, patnje, torture, mučenja, suđenja, te tzv. "ispiranje mozgova", odnosno, metode u svim navedenim radnjama.

â Davati podatke i opise o novootkrivenim stratištima i uz to vezane pojedinosti.

Â Razotkriti izravne i neizravne izvršitelje svih vrsta zločina

â Borba legionara na Istočnoj fronti, a posebno kod Staljingrada. Što se zna o zarobljenim Hrvatima u bivšem SSSR-u? Postoje neke informacije iz te zemlje, da ih je bilo oko 7.000 u Siberu i da ima njihovih potomaka.

â Kako su se ponašali bugarski vojnici prema zarobljenim Hrvatima 1945., a kako Englezi?

â Kako su se mnogi Kozaci uspjeli probiti na Zapad 1945., a također i neki manji dijelovi hrvatske vojske?

Možda bi se borbu za neovisnost Hrvatske moglo ugrubo ovako sistematizirati:

A) Stradanja i viteštvu u Hrvata.

- Razdoblje do 1941.

- Razdoblja od 1941. do 1945.

Posebno obraditi pojedina viteška djela i podvige hrvatske vojske u spomenutim razdobljima, koji mogu i trebaju ući u povijesno važne događaje. Likvidacije hrvatske vojske na prijevaru izvrucene komunistima. U tom dijelu navesti i stradanja civila.

B) Razdoblje križara (kamišara, škrupara itd.) po pojedinim krajevima Domovine.

Koji su ih motivi vodili? Je li to strah od komunista i borbu za goli život, izbjegavanje tzv. "partizanske mobilizacije", ideološka borba protiv komunizma, borba za uspostavu države? Može li se prihvatiči paušalna tvrdnja nekih autora da se tu radilo o odbjeglim i preživljenim dijelovima raspadnute hrvatske vojske (*vidi: Marica Stanković: "Godine teške i bolne", str. 115, pod rednim brojem 3; Zdenko Radelić: "Križari gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.", izdavač Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2002.*)

C) Hrvatsko proljeće.

Što se htjelo, koga je obuhvaćalo, kako je i zašto ugušeno?

D) Nastanak Republike Hrvatske.

â Opisati i istražiti sve radnje koje su bile preduvjet i pogodovali uspostavi Države.

â Što je sve utjecalo da bude prizanta.

â Koje su je teškoće pratile od samog početka.

â Uspjesi i promašaji.

â Opisati aktivnosti i osobe koje su pomogle ili ometale u njezinu stvaranju.

E) Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu

â Događanja u svezi s tim.

â Zašto sud u Haagu (kojeg je podržala i Republika Hrvatska) odjednom sudi braniteljima Hrvatske koji preko noći postaju krivci i zločinci po tzv. zapovjednoj odgovornosti?

â Zašto se suđenjem pojedinaca želi suditi Hrvatskoj? Komu to treba?

â Opisati kvalitete onih koji su osuđeni ili im se sudi i želi osuditi.

â Kakav je život i perspektiva osuđenih Hrvata u Haagu, Domovini, od ranije u USA, i što se može učiniti za njih?

â Koliko su izolirani i može li im slati knjige, časopise i druge tiskane stvari, lijekove, hranu i darove, napose prigodom blagdana?

â Zašto imamo veliki broj političkih stranaka?

â Kako to da nekoliko stranaka prava slijede (recimo) ideologiju **dr. Ante Starčevića**, a svaka ima svoj put, organizaciju i vodstvo? Čak nisu u nekoj koaliciji za vrijeme izbora.

â Kako to da među Hrvatima – katolicima ima nekoliko kršćanskih stranaka, ali ni jedna ne može uhvatiti korijen u narodu i prerasti u veću stranku? Je li riječ o istoj pojavi kao kod pravaša ili one nemaju dovoljno kršćansku komponentu na kojoj žele djelovati?

â Krije li se u nekim strankama određen broj onih kojima je Hrvatska "zadnja

rupa na svirali", u stvari, radi li se o državotvornim strankama ili su one utemeljene radi neke druge svrhe?

â Je li sve to sagrađeno na onoj "podijeli pa vladaj", i stoje li iza toga, osim hrvatskog naroda i njegove volje, još netko u pozadini?

â Opisati pojedince i stranke koje su radile u određeno vrijeme ili trenutku protiv interesa hrvatskog naroda (izvrstan primjer je rad **I. Gabelice**: Hrvatska seljačka stranka i NDH).

â Isto tako, opisati i prikazati što detaljnije istaknute vođe Hrvata u ranjoj i najnovijoj povijesti i njihovu zaslugu u stvaranju Države.

â Svi nabrojeni problemi samo su dotaknuti, uz pokušaj da ih se donekle sistematizira, ali eventualnom obradom njihov će se broj povećati i zauzeti svoje mjesto u definitivnoj sistematizaciji i okvirima. O mnogim problemima nešto se pisalo ili doticalo, ali mislim da bi trebalo više organizacije u svemu tome. Dakle, pisati i pisati. Kaže se: "Što nije zapisano nije ni bilo!" Vrijeme prolazi i mi u njemu!

POZIV NA SURADNJU

Ponovno, po tko zna koji put, pozivamo članove Hrvatskog društva političkih zatvorenika na suradnju. Ponovno, po tko zna koji put, ističemo da ovaj list postoji upravo radi objavljuvanja uspomena političkih uznika; politički komentari, publicistički članci i historiografske rasprave mogu se objaviti i drugdje, uspomene hrvatskih mučenika samo ovdje. Ponovno, po tko zna koji put, podsjećamo na staru istinu da se ono što nije zapisano nije ni bilo. Ni Hrvatska još uvijek ne zna dovoljno o stradanjima svojih najboljih kćeri i sinova u dvije Jugoslavije, kamoli svijet. U inozemnim raspravama o komunizmu i komunističkim žrtvama, stradanja Hrvata se u pravilu ne spominju. A mi činimo malo ili ništa da se situacija popravi.

Iz broja u broj objavljujemo osmrtnice hrvatskih političkih uznika. Kolikima je ovo zadnja godina ovozemaljskoga života? Zar ne zaslužuju da ih pamte njihovi potomci i budući naraštaji? A po čemu će ih pamtitи, ako su svoje uspomene, svoje dvojbe i strahove, svoja razmišljanja i ponos ponijeli sobom u grob? Zato, napišite svoje uspomene, dajte da budu objavljene još za Vašega života! Time im dajete dodatnu uvjerljivost.

Ako ništa, pošaljite uredništvu osude kojima ste suđeni Vi ili Vaši bližnji, i dodajte im komentar. Tekst osude sam po sebi nije dovoljan, jer rijetko odražava ono što se u stvarnosti događalo. Radi toga izbjegavamo objavljivati gole presude. Potrebno je bar u par redaka opisati kontekst u kojem su se zbivali stvarni događaji, potvrditi da su utvrđenja jugokomunističkih istražitelja bila približno točna, ili im zanijekati svaku pouzdanost. Tek na tom temelju bit će moguće pisati političku povijest Hrvata 1918.-1945. Imajte na umu da je i Vaša kaplja pomogla tkati tu dugu, koja je dovela do uspostave moderne, neovisne i demokratske Hrvatske!

(Ur.)

NEISPLAKANE SUZE (GENOCID U ZAPADNOJ SLAVONIJI)

Uskoro se navršava 12 godina od najkravijih događaja u Domovinskom ratu na području Zapadne Slavonije, ili pobliže na području Virovitičko-podravske županije.

Kako su ti događaji samo sporadično obrađeni i objavljeni, a mi Hrvati jako brzo zaboravljamo čak i zlo koje nam je učinjeno, pokušajmo opisati kronologiju događanja na ovom području.

Iako su mnogi koji to ne bi smjeli zaboraviti, zaboravili suze majki, očeva i djece, koje još nisu presahle i vjerojatno za njihova života i neće. Njihovi dragi nisu samo izgubili živote, nego su nad njima zločinci vršili svoj krvavi pir, masakrirajući ih, na način koji normalan čovjek ne može shvatiti, a kamoli zabo-

Piše:

Dragutin PELIKAN

skim središćima nastanjeni Srbi održali su izjašnjavanje i svih 5.000 Srba samo u slatinskoj općini izjasnili su se za pripojenje Srbiji (kolike li lojalnosti hrvatskoj državi!).

U tu svrhu na područjima sela: Pušina, Krasković, Slatinski Drenovac, Đurčići, Gornji Meljani, Sekulinci, Dobrići, Kometnik, Voćin, Macute, Hum izvršena je mobilizacija i uključivanje stanovništva u paravojne jedinice. Mlađe osobe u borbene jedinice, čete i vodove, a starije u ulične straže u spomenutim

162 pištolja, 6 škorpiona, 117 strojnica, 49 ručnih bacača, zolja i osa, 12 raketnih lasera, 6 beztrajnih topova i veliku količinu streljiva. Akcije na slatinskom području Srbi su počeli:

2. 10. 1990. pobunjeni Srbi napadaju policijsku postaju u Slatini i tom prigodom ranjavaju slučajnog prolaznika-civila **Matu Mesaroša**. Napad na postaju nije uspio, pa je razularena rulja izbola nožem Mesaroša. Hrvatski policajci doslovno su ga oteli teroristima, odveli ga u Dom zdravlja i tako mu spasili život.

25. 1. 1991. Služba "bezbednosti" JNA uhiče predsjednika Izvršnog vijeća Skupštine općine Virovitica **Antuna Habijanca**, predsjednika općinskog odbora HDZ-a **Đuru Dečaka**, **Vinka Belobrka**, **Franju Kovaču**, **Vladimira Pabarića** i **Josipa Kovača** zbog optužbe za pripremanje oružane pobune, naoružavanje paravojnih postrojbi i planiranje napada na karaule i vojarne na području Virovitice.

6. 2. 1991. Služba "bezbednosti" JNA u Virovitici uhiče dopredsjednika općinskog odbora HDZ-a **Vinka Belobrka**. JNA najavljuje uhićenje ministra obrane RH **Martina Špegelja**.

28. 3. 1991. U Suhopolju je održana osnivačka skupština SDS-a. Organizatori ističu na društvenom domu zastavu s četiri slova "S" i postavljaju stražu na ulazu u zgradu, u nakani sprječavanja pristupa hrvatskim građanima Suhopolja.

8. 4. 1991. Otpočeo sudski proces na Vojnom суду u Zagrebu, nazvan "Hrvatski Dreyfusov proces" protiv uhićenih Virovitičana.

Svibanj 1991. Srpski ekstremisti miniraju željezničku prugu između Virovitice i Daruvara.

6. 5. 1991. skinuta i nestala zastava RH sa zgrade MZ Pušina.

13. 5. 1991. Iz vojarne u Virovitici, bez najave i odobrenja općinskih vlasti, izlazi kolona vojnih vozila, a vraća se u vojarnu u kasnu večer. Istoga dana najavljen je parastos Srpske pravoslavne crkve u gradskom parku Virovitica.

19. 5. 1991. Na Vojnom суду u Zagrebu počeo dokazni postupak i utvrđivanje krivnje vorivitičkih uznika, koje pro-

Sjeverna Hrvatska – crkveni ustroj

raviti. Podimo redom.

Dana 30. lipnja 1991. u organizaciji tzv. JNA i stranke SDS za Slavoniju i Baranju na području bivših općina: P. Slatina, Požega, Daruvar, Grubišno Polje, Virovitica i Pakrac formirana je tzv. 12. slavonska brigada, a početkom mjeseca kolovoza 1991. u Voćinu oformljen je 5. bataljun u sastavu 12. brigade, koji su imali zadatko s ostalim srboterorističkim formacijama rušenje i preuzimanje vlasti i stvaranje čistoga etničkog prostora tzv. "Velike Srbije" do poteza Virovitica–Karlovac–Ogulin–Karlobag, i u konačnici pripajanja područja Republike Hrvatske tzv. "Velikoj Srbiji". U Slatini i drugim općin-

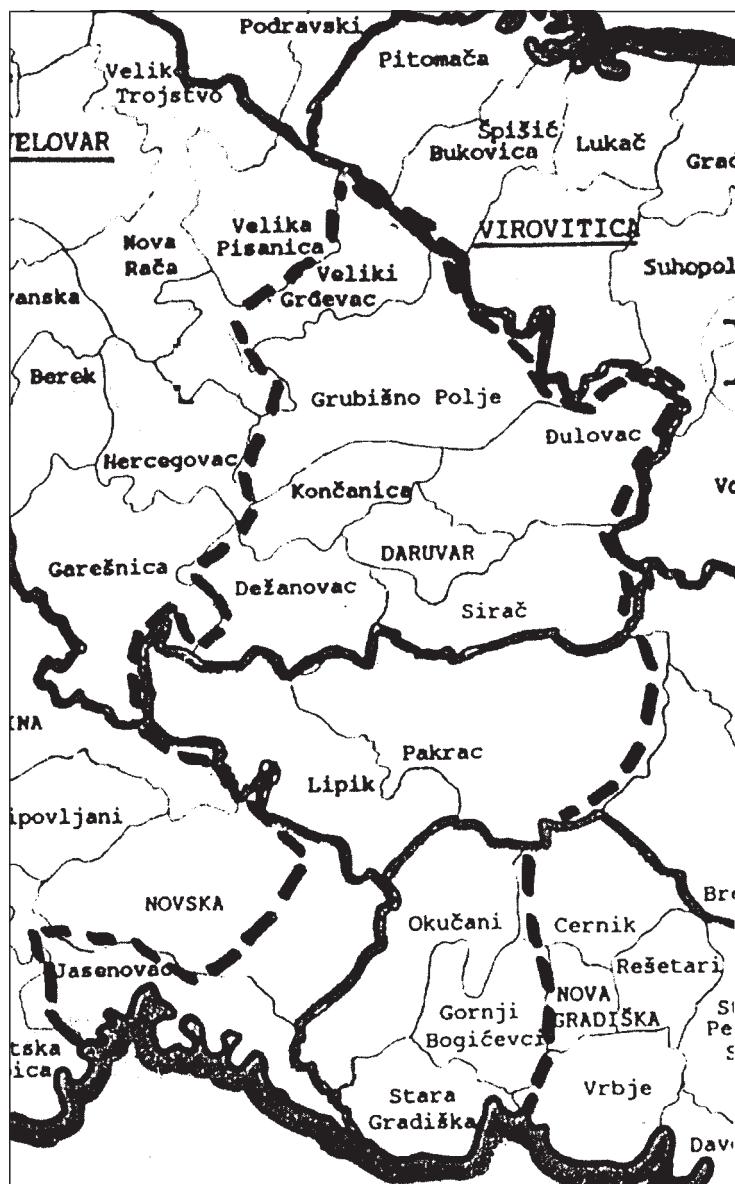
mjestima. Veći broj građana srpske nacionalnosti priključio im se s područja grada Slatine i sela: Španata, Medinaca, Aleksandrovca, Mikleuša i Petrovca. A dolazili su se priključiti ustanku i Srbi koji žive u drugim mjestima, a rođeni su u ovim krajevima. Te paravojne formacije bile su sastavljene isključivo od pripadnika srpske nacionalnosti, a zapovjedni kadar dijelom je popunjeno iz aktivnog sastava JNA. Naoružanje teškim i lakin oružjem izvršila je JNA, a obuka je vršena početkom godine na Lageru Sekulinci i u vojarnama Našica i Slatine.

Prema našim saznanjima, 5. bataljun bio je naoružan s 927 automatskih pušaka, 380 poluautomatskih pušaka,

glašavaju krivim "u ime naroda" te im izriču zatvorske kazne. Osuđeni su ipak pušteni kući, ali ne i oslobođeni na montiranom procesu.

24. 6. 1991. Ponovno skinuta i odnesena zastava sa zgrade MZ Pušina. Na asfaltnim prometnicama u Pušini i Slatinskom Drenovcu ispisano "Ovo je Srbija", znakovi s četiri cirilična slova "S", graffiti po stambenim objektima istog sadržaja, kao i na prometnim znakovima na ulazu u selo.

30. 6. 1991. U organizaciji JNA i SDS-a za Slavoniju i Baranju na području općina Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Virovitica, Slatina i Požega počinje djelovati XII. slavonska brigada, po uzoru na istoimenu Hrvatima po zlu dobro poznatu brigadu iz vremena NOB-a. Cilj djelovanja te jedinice jest rušenje ustavom uredjenog poredka u RH, pomoću četnika, SDS-a i drugih srpskih ekstremista, naoružavanjem svoga srpskog stanovništva na okupiranom području. Organizacijski dio i vođenje vojnih operacija preuzeli su

Bivši UNPA sektor Zapad

oficiri JNA s tog područja, ranije raspoređeni na vojnim zadacima diljem Jugoslavije. Osnovana je SAO Krajina sa sjedištem u Bjelovaru (Miokovićevo), podijeljeno je naoružanje i streljivo, te su počele otmice, zarobljavanje ljudi, ispitivanja zarobljenika, pretres kuća, krađe, pljačke i fizička maltretiranja te zastrašivanja svega nesrpskog stanovništva. S područja SAO Krajine prognani Hrvati stižu na slobodna područja Republike Hrvatske.

9. 7. 1991. Iz kruga vojarne začula se snažna eksplozija, što je uznemirilo građane Virovitice. Doznalo se da je došlo do aktiviranja mine koju su u krugu vojarne postavili pripadnici JNA, kako bi se spriječio eventualni iznenadni napad u vojarnu izvana. Istoga dana noću otvorena je vatrica iz jurećeg automobila na grupu pripadnika ZNG, vatrica je uzvraćena, a ozlijedenih nije bilo.

19. 7. 1991. U 6.00 sati u šumskom području iznad Sirača, zvanom "Pušnica" pripadnici postrojbe za specijalne zadatke PU Bjelovar

Iskaz o masovnim ubojstvima civila Hrvata u Hrvatskoj Kostajnici od strane domaćih Srba i napadima JNA iz Bosanske Dubice na Hrvatsku Dubicu, u rujnu i listopadu 1991. god. (svjedok: muškarac, Hrvat, iz Hrvatske Dubice):

"Nakon drugog bombardiranja sa bosanske strane upali su u mjesto domaći četnici i 24. 09. 1991. god. izvršili pokolj.

U kući ubijen je Ivan Dragičević, rođ. 1. 01. 1931. god. i susjed Rade Gajić... te podatke smo dobili telefonskim putem 1. 10. 1991. god. od Enise Trivanović (rođ. Tabaković, 1951. godište), supruge Svetozara (Jove) Trivanovića koja nas je obavijestila da je tijelo Ivana Dragičevića plivalo benzinom zapaljeno i vjerojatno bačeno u Unu.

Enisa i Svetozar Trivanović imaju stalno mjesto boravka u Bosanskoj Dubici. Ona mi je rekla da je Ivana Dragičevića ubio, kao i Radu Gajića, susjed Đorđe Uzelac (1951.) iz Hrvatske Dubice. Prilikom ubojstva bili su prisutni uz navedeno Đorđa Uzelca (sin Milana) Jovo Mišljenović, Predrag

Konjević i Nikola Nikodić. Isto je potvrdio Jovo Trivanović iz Hrv. Dubice, Z. Buzadžića 18, susjed od Ivana koji se 2. 10. vratio iz Zagreba u Hrv. Dubicu preko Bihaća i Dvora u Dubicu.

Drugi svjedok je dao izjavu da je ubijen i Mato Vladić, Dušan Krivošić-Trninić, Stevo Durić. Njegov sin Ljuban iz Zagreba sve je potvrdio Ordanić Nikoli i rečeno je da je ubijeno taj dan 19 osoba. Dobro je napomenuti da je Jovin sin Svetozar bio u rezervnom sastavu JNA (kao kapetan) u Bosanskoj Dubici i bio prisutan prilikom obadva bombardiranja na Hrv. Dubicu. Iskaz je dao Haskić Ismet (1955.), trgovac iz Bos. Dubice.

Do današnjeg dana navodno je ukupno ubijenih oko 116 osoba.

I. L. (privremeno radi u Italiji) iz Baćina dao je potvrdu da je ubojstva Dubičana većinom vršio Đorđe Uzelac i Jovo Mišljenović."

(*Iskaz zapisan u veljači 1992. god.*)

nailaze na četničku zasjedu. Tom prigodom četnički teroristi ubijaju dvojicu, a ranjavaju pet policajaca.

22. 7. 1991. Virovitici tri puta nadljeću dva zrakoplova u brišućem letu i izazivaju nemir građana.

25. 7. 1991. Štab Civilne zaštite Virovitica donosi izvješća o sigurnosnom stanju na širem području Virovitice, gdje je do sredine lipnja zabilježeno 38 slučajeva eksplozija rušenja kuća i razaranja koje su izazvali pobunjeni Srbi.

Kolovoz 1991. Vojna vozila opskrbuju pobunjene Srbe u selima: Pušina, Slatinski Drenovac, Krasković, Kokočak, Gornja Pištana, Prekoračani, Sekulinci, Đurčići, Gornji Meljani, Dobrići, Kometnik, Macute, Bokane, Čerajlije, Lisičine i Hum.

4. 8. 1991. Pobunjeni Srbi u sastavu XII. slavonske udarne brigade u suradnji s pripadnicima JNA iz Slatinske vojarne otvaraju vatru na policijsku postaju u Slatini i kreću s dva oklopna vozila iz vojarne. Pripadnici dragovoljačkih odreda, Narodna zaštita i djelatni sastav MUP-a odbili su napad i neprijatelja prisilili na povlačenje.

11. 8. 1991. Izvršen četnički napad iz zasjede na policijsku ophodnju PP Orahovica na prometnici između Pušine i Humljana pri čemu je ubijen policajac Stjepan Mlakar, a policajci Strele i Jurković teško su ranjeni.

13. 8. 1991. Na magistralnoj cesti br. 16, u blizini raskrižja za Gornju Rašenicu i Malu Peratovicu, pobunjeni Srbi na pre-

DOCUMENTA CROATICA

UMENTA CROATICA DOCUMENTA CROATICA DOCU

pad hvataju i odvode u zatvor u Veliku Peratovicu civile putnike u automobilu; **Ivana Vereša, Vladu Radoševiću, Dubravku Deletisu, Dragutinu Duvaniću i Marku Komaru.** Pri tome su ih opljačkali. Nakon zaustavljanja vozila **Zorana Martinčića**, na njega je ispaljeno više hitaca iz automatskog oružja, pri čemu je Zoran zadobio teške rane opasne za život. Na dijelu magistralne ceste Virovitica–Grubišno Polje, trojica naoružanih civila, pobunjenih Srba, zaustavili su autobus "Čazmatransa" sljedećeg dana, kad su opipljaci putnici, a neki

pretučeni. Zbog toga se prekida promet na cesti Virovitica–Grubišno Polje. U Pakracu pobunjeni Srbi proglašili SAO Zapadnu Slavoniju u čiji sastav svrstavaju i područje Virovitice. Istoga dana pobunjeni Srbi granatiraju Levinovac.

14. 8. 1991. Poslije podne u Hotelu "Voćin" u Voćinu, pobunjeni Srbi zarobljavaju poslovođu hotela **Branka Ilića** i odvode ga prema logoru Sekulinci. Od tada mu se gubi svaki trag, do 2000. kad mu je leš pronađen nedaleko logora.

15. 8. 1991. Tzv. Srpsko nacionalno vijeće proglašilo je općinu Okučane u sklopu SAO Krajine. Istoga dana pobunjeni Srbi otvaraju vatru na automobil prometne policije te na njega ispaljuju tromblonsku minu, srećom neuspješno.

17. 8. 1991. JNA zajedno s pobunjenim Srbima napada postrojbe MUP-a i ZNG-a kod Okučana, pokušavajući izvršiti proboj bojišnice na potezu Okučani–Nova Gradiška. Proboj srpskih snaga zaustavljen je kod Gornjih Bogičevaca, a napadači se povlače nazad u Okučane. Jedinicama JNA i pobunjenih Srba zapovijedao je **Milan Čekelić**.

18. 8. 1991. Pripadnici srpskih paravojnih postrojbi zauzeli su Odjeljenje policije u Voćinu i preuzeли sve ustanove vlasti. Postavljaju barikade i oružane straže na komunikacijama prema Voćinu i odsijecaju to mjesto od Slatine, a žiteljima Hrvatima iz Voćina i okolice zabranjeno je napuštanje toga prostora. Istoga dana Srbi su oteli devetericu

Iskaz o brutalnom ubojstvu troje civila u Hrvatskoj Kostajnici 1991. god. (svjedok: žena, rođ. 1924. god., Hrvatica):

"Od susjeda Bišćan jedan sin je bio u Zagrebu u vojski, Dado je bio zarobljen. Njih troje su istjerali iz podruma i pobili. Oni su bili još živi, a ovi su stavljali drva po njima i naftu od Mile. Tada su zapalili: Jagodu Brkljačić, Mladena i Andelku Bišćan. Svi oni su bili mladi ljudi. Njih su ubili isti dan kad je moj sin uhapšen, a kuću su im zapalili jer je bila drvena. Moja kuća nije zapaljena jer je zidana i bila je uz srpsku kuću."

Kad su oni izgorili, jedan Branko je došao do mene i rekao: 'Hajde sa mnom.' Otišla sam s njima, kad sam to vidjela počela sam se tresti. Kasnije mi on kaže: 'Hajde sa mnom da vidiš hoćeš li koga prepoznati.' Misnila sam: što ću prepoznati kad je sve zapaljeno?

Oni su u Kostajnici palili ljudi. Palili su one koje su zarobili, nisam ih prepoznala jer su ostale same kosti. Bilo je jako puno ljudi.

Od onih koji su palili bilo je pet ljudi u vojničkim uniformama, a ostali su bili u civilu. Ovi u vojnim uniformama imali su oznake kninske policije. Međutim, ovi koji su bili u selu imali su mrtvačku glavu na kapama.

Vođa im je Milorad Knežević iz Velešnje, ima od 30 do 40 godina. On je radio u željezari, a kasnije je prebačen u Austriju. Kad je ovo počelo, vratio se nazad i obukao u četnike.

Tu su bili još: Milorad Gribić, Lazo Zorvas..."

(*Iskaz zapisan u rujnu 1994. god.*)

(Iz publikacije: Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u Zapadnoj Slavoniji i Banovini 1991.-1995., Sisak, 1997.)

Napadnuti policajci Duško Košorog i Mile Starčević pružili su otpor, no s obzirom na to da su bili ranjeni i nesposobni za daljnju borbu, predali su se. Teroristi su ih divljaci izbatinali, zalili benzinom i hladnokrvno zapalili. Kada se Marko Rukavina, inače držan kao talac, ispred trgovine "Slatinka" u Četekovcu usudio riječima usprotiviti tomu divljakom i hladnokrvnom ubojstvu, teroristi su ga doslovno dotukli i potom još ubili. Potom su ubijeni i **Milan Botorac i Josip Potočnik**.

listopad 1991. Napadi na Slatinu u toku mjeseca su svakodnevni

1./2. 10. 1991. Pripadnici specijalnog voda za posebne namjene pod vodstvom **Borivoja Lukića** izvršili razaranje pruge Dalj–Varaždin kod sela Aleksandrovca. Pruga je minirana i oštećeno je 30 metara kolosijeka. Promet bio prekinut 8 sati.

5. 10. 1991. Odmetnici Čeralija u predjelu Mokro Brdo napali su vozilo HV i tom prigodom smrtno je stradao **Tomislav Mikić**, a teže ranjeni **Vlado Hmelik i Dragutin Rokinger**. Istog dana kod spomenutog napada zarobljeni su radnjeni **Tomislav Šimanović i Mirko Vučeta**, koji je nestao i do danas nije pronađen. Šimanović je mučen u policijskoj stanicu u Voćinu, od strane **Rajka Bojičića, Steve Šimunića, Radoslava Dokmanca, Borivoja Lukića, Zorana Jovakarića, Dike Tanovića, Rajka Vučkovića, Jovana Alinčića i Damira Filipovića**. Dok su se svi izredali nanoseći mu teške tjelesne ozljede i narušivši mu mentalno zdravlje. Istog dana neprijateljski zrakoplovi raketiraju željeznički i cestovni most na rijeci Vojlovici, a teroristi otvaraju puščanu vatru na pripadnike ZNG Slatina u predjelu Mokro Brdo.

Zrakoplovstvo JNA svakodnevno nadlijeće, bombardira i raketira Slatinu i šire područje.

6. 10. 1991. Zrakoplovstvo JNA raketira Viroviticu, zatim Levinovac, a dan kasnije virovitičku šećeranu.

16. 10. 1991. Iz Lisičina i Huma napadnut je selo Mačkovac i položaj ZNG. Ispaljeno je 40 granata, uništeno nekoliko kuća i dalekovod.

17. 10. 1991. Iz Kraskovića su napadnuti položaji ZHG u Mikleušu. Ubijen je gardist **Milan Dunković**, a teže ranjen **Drago Sabljak**. Iz uporišta Lisičine, Krasković i Čeralije ispaljeno je 65

granata na sela: Mačkovac, Ivanbrijeg, Golenič i Slatinu.

18. 10. 1991. Iz snajpera, iz Balinaca u Četekovcu je ubijen **Zvonimir Potočnik**. Istoga dana napadnuti su sa 40 granata Četekovac, Golenič, Ivanbrijeg i Mačkovac. Na Slatinu je toga dana ispaljeno 25 granata.

21. 10. 1991. Na Mikleuš su ispaljene

trajnira dio grada. U tom napadu poginula su dva pripadnika 136. brigade HV Slatina. Većih žrtava nije bilo samo iz razloga što je školska nastava bila, zbog učestalih napada, privremeno obustavljena.

3. 11. 1991. Srpski teroristi prvi su put granatirali Orahovicu iz smjera Klokočaka. Srećom, žrtava nije bilo. Od tada Orahovica je svakodnevno granati-

Voćin – srušena katolička crkva

33 granate. Počinjena je velika materijalna šteta na stambenim objektima, a na Slatinu je ispaljeno 20 granata, na Četekovac 25 granata.

26. 10. 1991. Napadnut je Čojluk, tom prigodom smrtno je stradao civil **Stjepan Tresk**, koji je radio na njivi. Na Čojluk je ispaljeno 30 granata, na Četekovac 50 granata, a zrakoplovstvo JNA bacilo je na središte Slatine 5 velikih bombi (tzv. krmača).

30. 10. 1991. Srpski teroristi izvršili su pješački napad na postrojenje Radlovac te zarobili 13 djelatnika tog poduzeća, zatim ih sa strojevima i prijevoznim sredstvima odveli prema Kokočaku. Na tom području Srbe je predvodio **Branko Živković**.

2. 11. 1991. Zrakoplovstvo JNA raketira Viroviticu, vojarnu u Virovitici, a na položajima HV-a u Maloj Babinoj Gori baca bombe velike razorne smage (krmače). JNA raketira srednju školu u Slatini raketom zemlja-zrak, a zatim mi-

rana promjenljivim intenzitetom.

7. 11. 1991. Četnička diverzantska grupa iz zasjede ubija šestoricu pripadnika 127. brigade HV u okolini Virovitice.

11. 11. 1991. Izvršeno jako granatiranje šireg područja Orahovice. Istodobno neprijateljski zrakoplov raketirao vlak na pruzi između Zdenaca i Feričanaca. Oštećena je lokomotiva i nekoliko vagona.

12. 11. 1991. Zrakoplovi JNA raketirali vlak u mjestu Cabuna, oštećena pruga i nekoliko vagona, ranjeno nekoliko civila.

13. 11. 1991. Zrakoplovi JNA raketiraju Levinovac, Malu Babinu Goru, PIK Suhopolje, a dan kasnije ponovno Levinovac. Mikleuš ponovno napadnut VBR i tenkovima sa 40 granata, a Golenič i Ivanbrijeg s 50 granata. Tokom cijelog dana otvarana je minobacačka vatra s brda Budim na sela Mačkovac i Radosavce.

16. 11. 1991. Skupina terorista napala je prostorije ZNG u Mikleušu. Napad je vršen pješadijskim i protutenkovskim oružjem. Oštećena Škola i tvornica "Gaj", a teško je ranjen Stjepan Mucifer. Istoga dana napadnuta su sela Mikleuš, Četekovac i Čojluk. Ispaljeno je 40 projektila.

19. 11. 1991. U Vukovju srpski teroristi ispred kućnog praga ubijaju **Miju Novakovića**, Ivku Novaković i Šteficiu Koprivu.

20. 11. 1991. Srpski teroristi otvaraju vatru iz VBR i tuku po položajima HV u Maloj i Velikoj Babinoj Gori kod Virovitice, i to za vrijeme međusobno potpisanih primirja i dogovora o prekidu vatre i oružanih aktivnosti.

21. 11. 1991. Napadnuta je Slatina iz tenkova i VBR, ispaljeno je 30 granata.

26. 11. 1991. Ponovno napadnuta Slatina sa 50 projektila. Oštećeni objekti SDK ZOIL "Croatia", poduzeće Uzor i stambeni objekti. Istoga dana kod sela Popovca zarobljen je hrvatski vojnik **Željko Lah**, a prigodom bijega Željko je ubijen, a tijelo mu je spaljeno u blizini katoličke crkve. Istoga dana

SPOMENAR HRVATSKIM ŽRTVAMA

Državni arhiv u Osijeku izdao je knjigu "Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije" autora **Mire Pelikan** i **Miroslava Gazde**. "Spomenar hrvatskim žrtvama" nije poput "običnih" knjiga u kojima autori opisuju poznate likove i podastiru ih čitateljima, jer znaju sve o njima. "Spomenar", naročito njegov dio pod naslovom "Žrtve", plod je dugogodišnjega istraživačkog rada

Sudjenje Virovitičanima 1991.

SPOMENAR HRVATSKIM ŽRTVAMA

Pozivnica

br. 142, siječanj 2004.

granata. Lakše je ranjen civil **Simo Cumbo, Antun Kastaneti i Kazimir Bi-har**, pripadnici ZNG.

1. 12. 1991. U tri navrata na Slatinu ispaljeno 30 granata, oštećeni stambeni objekti i gospodarske zgrade. Teže je ranjen civil **Fred Juren**. Tijekom dana ispaljeno je 30 granata iz tenkova prema selu Mikleuš i Čojluk. Oštećene su dvije a srušene šest kuća.

2. 12. 1991. Ponovno napadnuta Slatina s 30 granata. Istog dana ponovljen treći napad toga dana sa 26 granata.

5. 12. 1991. Napadnuta: Slatina, Četkovac, Ivanbrijeg, Golenič i Mačkovac. Ispaljeno 80 granata. Učinjena velika materijalna šteta. U ophodnji HV-a na prostoru iznad Gornje Pištane došlo do oružanog sukoba s teroristima (u predjelu Raketare). Teroristi zatim raketiraju Gornju Pištanu iz sela Kokočak.

7. 12. 1991. Hrvatske vojne i redarstvene snage razbile odmetničke položaje i oslobođila Lipik.

8. 12. 1991. U selo Hum dolaze srpski teroristi: **Slobodan Bosanac, Milenko Bogatić, Rajko Vučković, Richard Glušac i Milorad Grkinić**. Vršili su pretres kuća, pod izlikom da traže skriveno oružje. Tom prigodom odveli su obitelj **Duzel** s dvoje djece. Članovi obitelji su maltretirani do drugi dan. **Jozu Duzelu** su pretukli u kući a zatim zatvorili i svakodnevno maltretirali do 13. 12., nanjevši mu teške ozljede. Kuću su potpuno opljačkali, a zatim je zapalili.

VRHOVNI VOJNI SUD
VVKR broj 8/91
26. februara 1991. godine /

KV - BR. 29,

28.02.91.

PREDROZ 26.

Vrhovni vojni sud u Beogradu, u veću sastavljenom od sudsije pukovnika dr Jovana Buturovića, kao predsednika veća, sudsije pukovnika dr Milovana Belića i sudsije pukovnika dr Miroslava Stevanovića, kao članova veća, uz sudelovanje stručnog saradnika kapetana Nasera Šehua, kao zapisničara, odlučujući u drugom stepenu o žalbama okrivljenog **ANTUNA HABIJANECA** i njegovog branioca te branilaca okrivljenih **FRANJE KOVACA, VLADE SABARIĆA i DJURE DEČAKA** izjavljenim protiv rešenja Vojnog suda u Zagrebu KV broj 25/91 od 22. februara 1991. godine o produženju pritvora za još mesec dana, zbog osnovane sumnje da su učinili krivično delo oružane pobune iz člana 124. stav 1. u vezi člana 138. KZ SFRJ, u sednici veća održanoj 26. februara 1991. godine, na osnovu člana 23. Zakona o vojnim sudovima i člana 397. Zakona o krivičnom postupku (ZKP), doneo je

R E S E N J E

ODBIJAJU SE žalbe okrivljenog Antuna Habijaneca i njegovog branioca, te branilaca okrivljenih Franje Kovaca, Vlade Šabarića i Djure Dečaka, kao neosnovane, izjavljene protiv rešenja Vojnog suda u Zagrebu KV broj 25/91 od 22. februara 1991. godine.

OBRAZLOŽENJE

Prvostepenim rešenjem Vojnog suda u Zagrebu citiranom u uvodu produžen je pritvor

Odbijene žalbe virovitičkih osuđenika

autora. Bilo je potrebno najprije pronaći ime i prezime žrtve, zatim imena rođaka i znanaca koji su mogli potvrditi gdje i kad je žrtva rođena, gdje je živjela, tko su joj roditelji, je li imala bližu obitelj, što je radila, protiv koga i za što se borila, kako je nastradala, tko je izvršitelj zločina. Drugim riječima, trebalo je doznati što više podataka kojima bi se dokazalo da je žrtva zaista postojala i da je svoj život položila na oltar Domovine Hrvatske.

Kad sve to zbrojimo za jednu žrtvu i pomnožimo s njih oko četiri tisuće, vidjet ćemo koliki je trud uložen u otkrivanje istine o onim našim ljudima koji su do sada bili zatajeni, jer se o njima nije smjelo govoriti ni pisati. I dok se za cijelo vrijeme komunističke okupacije Hrvatske pisalo samo o tzv. žrtvama NOR-a, a njihov broj se gotovo uvijek povećavao prema potrebama vlastodržaca (što njihovi sljedbenici čine i danas), o hrvatskim žrtvama jako malo piše se i danas kad službene zabrane nema.

Je li to neznanje naše književne elite, nepoznavanje tog dijela naše povjesti, ili dodvoravanje stranim moćnicima, jer bi se u suprotnom moralno reći da dobar dio odgovornosti leži i na njima, zašto je Hrvatska morala dati tako velik broj žrtava za svoju slobodu. Najtragičnije je to, što oni koji su nas stalno ugnjetavali, oni koji svoje krvave ruke ne će oprati dok su živi, nas uvjeravaju kako su nam oni donijeli slobodu, te da su oni koji su se borili za Jugoslaviju a protiv hrvatske države, oslobođili nas. Da - gotovo jesu! Da su kojim slučajem dulje vladali Hrvatskom, sigurno bi ju potpuno oslobođili od Hrvata.

Zato i ovim putem molimo sve dobromjerne sudionike ovih događanja da, dok su još živi, zapišu imena znanih žrtava, da ih istrgnu zaboravu i na taj način pomognu u istinskom rasvjetljavanju naše krvave ali časne povijesti.

(*Dragutin Pelikan*)

RATNI ZLOČINI SRPSKIH VOJNIH I PARAVOJNIH POSTROJBI U ZAPADNOJ SLAVONIJI I BANOVINI 1991.-1995.

9. 12. 1991. Postrojbe hrvatske vojske osloboidle su dvadesetak zarobljenih mještana sela Vukovje, koje su četnici držali kao taoce. Tri civilne osobe pronađene su mrtve.

12. 12. 1991. U selu Humu **Jovan Cvetković i Vlado Savić** u nesrušeni dio kuće Đuzela bacili bombu sa suzavcem, ukučani istjerani, natjerani da kleknu. **Marijana Đuzela** ubili su s nekoliko hitaca u glavu. Iste noći **Radislav Jokić, Đuro Vukojević, Željko Korajlija, Ranko Lukić, Radovan Vukojević, Tode Ševo i Đuro Đurić** s grupom domaćih i četnika iz Srbije ubili su **Romanu Ridlu, Ivu Banca i Marku Vukoviću** u njihovim kućama, a nakon toga kuće zapalili. Poslije ovog zločina nastavili su paliti ostale kuće građana hrvatske narodnosti. U to vrijeme **Zoran Jorgić** zvani "Kuki" i **Mitar Simić** s grupom neidentificiranih četnika u selu

Crkva Bl. Djevice Marije u Voćinu

Zvečevo ubili su **Slavka Peršića** i **Anu Peršić**. Prema saznanjima leševi su sahanjeni na groblju u Zvečevo.

Domaći Srbi u Miokovljevu usmrtili su **Jakova i Andu Bijelić, Jagu Prša, Alfreda i Anu Salutner**, te **Jelku Asak i Nikolu Bosanca**.

13. 12. 1991. Prije bijega i povlačenja četnici su, predvođeni grupom **Gorana Mihajlova** i 80 četnika iz Srbije, te **Božidarom Momčilovićem** i **Milanom Milivojevićem** s grupom domaćih neidentificiranih terorista, u Voćinu masakrirali 39 Hrvata, opljačkali i uništili hrvatske kuće i do temelja raznijeli voćinsku crkvu. A pobunjeni Srbi u selu Krasković zvјerski ubijaju 4 člana obitelji Kovač, civile hrvatske narodnosti. Prigodom bježanja Srbi su pokazali svoju pravu čud. Bježeći ispred hrvatske vojske ostavili su sve vrijedno što nisu dospjeli ponijeti. Međutim nisu ostavili sve! Nisu ostavili žive svoje dojučerašnje susjede Hrvate... Njih su imali vremena ne samo ubiti, nego mnoge i izmasakrirati na kućnom pragu. Može se sa sigurnošću tvrditi da su imali do tačine razrađen plan, tko će koga u slučaju povlačenja likvidirati, tko će čiju kuću zapaliti. Nisu se zadovoljili samo ubijanjem, nego su mnoge žrtve rasijecali, sjekli im glave i njima igrali nogomet, poljevali ih benzinom i palili. Da stvar bude strašnija, to su učinili onim Hrvatima koji su im vjerovali i ostali živjeti u Voćinu zajedno s njima. (Takva naivna vjera u "dobre susjede" zauvječ je uništena.)

Za vrijeme okupacije Voćina Srbi su uništili samo u Voćinu 28 većih gospodarskih objekata.

Ali, bijegom iz ovih krajeva srpski teroristi nisu prestali sa zjerstvima.

15. 12. 1991. Pri povlačenju iz Koreničana i Đulovca, Srbi su ubili i okrutno izmasakrirali 11 civila u tim mjestima. Također je potpuno uništena katolička crkva.

Zahvaljujući Hrvatskoj vojsci, tih dana potpuno je oslobođeno ovo područje, osim relativno malog broja zaostalih četnika koji su pokušali diverzije, ali bez ikakvog uspjeha.

Međutim, oslobođenje Hrvatske time nije završilo, proliveno je još jako mnogo krvi dok Hrvatska nije izvojivala svoju slobodu.

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXI.)

1544. KAPELAC, Jana (Franjo) - rođ. 23.04.1879., Šumećani, Čazma. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda u Bjelovaru po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 mjes. zatvora.

1545. KAPELAC, Marica (Franjo) - rođ. 25.02.1928., Trnovitica, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

1546. KAPETANOVIĆ, Gina (Franjo) - rođ. 22.08.1927., Našice. Osuđ. 1946. presudom Okružnoga narodnog suda Osijek po ZPND čl. 9. t. 1. i 2. na 1 god. zatvora.

1547. KAPUSTIĆ, Vera (Blaž) - rođ. 01.01.1922., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl.14. na 4 god. zatvora.

1548. KARAČIĆ, Ankica (Nikola) - rođ. 05.06.1926., Živike. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 god. zatvora.

1549. KARAMARKO, Kata (Ante) - rođ. 24.04.1909., Zemun. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Split po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

1550. KARAŠI, Juliška (Ivan) - rođ. 29.11.1927., Crna Mlaka. Osuđ. presudom Kot. suda Sežana radi kaznenog djela «protiv postojećeg poretku» na 11 mjes. zatvora.

1551. KARDUN, Magda (Stanko) - rođ. 12.02.1929., Sveti Rok, Gračac. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda Maribor po KZ čl. 303. st. 1. na 7 mjes. zatvora.

1552. KARLAN, Evica (Stjepan) - rođ. 06.03.1922., Kamenjsko. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Ogulin po ZPND čl.11. na 2 god. zatvora.

1553. KAROGLAN, Marica (Milan) - rođ. 23.01.1923., Koprivnica. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 13. na 4 god. zatvora.

1554. KAROPETRIĆ, Jula (Marko) - rođ. 16.05.1900., Sojtinovac. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl.11. na 2 god. zatvora.

1555. KASA, Slava (Franjo) - rođ. 14.02.1923., Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl.14. na 10 god. zatvora.

1556. KASAPIĆ, Marica (Pavle) - rođ. 30.09.1927., Osijek. Osuđ. 1954. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 8. t. 1. na 2 god. zatvora.

1557. KASELJ, Ante (Marko) - rođ. 01.02.1934., Jačević, Split. Osuđ. 1961. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 303. st. 2. na 7 mjes. zatvora.

1558. KASKA, Andelka (Đuro) - rođ. 19.03.1919., Otorovac, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. i 6 mjes. zatvora.

1559. KASUN, Kata (Pero) - rođ. 01.01.1887., Kasun, Vrbovsko. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Ogulinskoga vojnog područja po UVS čl.13,14. na 10 god. zatvora.

1560. KATALINIĆ, Božena (Marko) - rođ. 21.09.1918., Novi Vinodolski. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 5 god. zatvora.

1561. KATALINIĆ, Marija (Gašpar) - rođ. 28.08.1923., Perkovci. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda suda Požega po ZPND čl. 3. t. 8. na 2 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

1562. KATAVIĆ, Katica (Beno) - rođ. 01.01.1927., Zoljani. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Požega po ZPND čl.3.t.7. na 10 god. zatvora.

1563. KATAVIĆ, Marica (Ilija) - rođ. 25.07.1910., Kutjevo. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjes. zatvora.

1564. KATIĆIĆ, Marija (Tomo) - rođ. 22.02.1922., Plomin, Istra. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Rijeka po ZPND čl.3.t.14. na 14 mjes.. zatvora.

1565. KATIĆ, Andelka (Đuro) - rođ. 01.01.1934., Zagreb. Osuđ. 1975. presudom Opć. suda Našice po čl. 119/3 na 3 mjes.. zatvora.

1566. KATIĆ, Marica (Janko) - rođ. 13.05.1925., Generalski Stol. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

1567. KATIĆ, Mira (Antun) - rođ. 01.01.1922., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13. i 14. na 1 god. zatvora.

1568. KATIĆ, Slava (Dragutin) - rođ. 05.06.1903., Žegar. Osuđ. 1946. presudom O.S. Karlovac po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

1569. KATRINČIĆ, Sofija (Mijo) - rođ. 01.01.1902., Hišinci, Ozalj. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda IV. Vojne Oblasti JA po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.

1570. KATIJEVIĆ, Ivka (Stjepan) - rođ. 01.01.1923., Gospic. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda XI. Korpusa Gospic po UVS čl.10, na 3 god. zatvora.

1571. KATUŠIĆ, Marija (Mijo) - rođ. 17.07.1917., Pleternica. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 10 mjes. zatvora.

1573. KAVČINSKI, Ana (Adam) - rođ. 25.06.1902., Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.7 i 8. na 10 god. zatvora.

1574. KAVIĆ, Slavica (Blaž) - rođ. 19.06.1905., Psarjevo. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

1575. KEARICA, Marija (Franjo) - rođ. 01.01.1897., Zadar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Dalmacije po UVS čl.14. na 4 god. zatvora.

1576. KEINRATH, Barbica (Đuro) - rođ. 01.01.1924., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 6 god. zatvora.

1577. KEKR, Marija (Šandor) - rođ. 15.11.1903., Đakovo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14. na 6 god. zatvora.

1578. KELAR, Sofija (Mato) - rođ. 05.05.1906., Alilovci. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 2,5 god. zatvora.

1579. KELER, Marija (Ivan) - rođ. 18.01.1901., Alilovci. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 3. t. 8. na 1 god. zatvora.

1580. KELER, Marija (Šandor) - rođ. 15.11.1903., Đakovo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14. na 6 god. zatvora.

- 1581. KENDJELIĆ, Marija** (Franjo) - rođ. 01.01.1915., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb zbog ŠIRENJE PROPAGANDE na 4 god. zatvora.
- 1582. KENIK, Ivan** (Ivan) - rođ. 19.12.1905., Srbir, Daruvar. Osuđ. 1945. presudom O.S. Daruvar po čl. PRIPADNIK NEPRIJAT. na 20 god. zatvora.
- 1583. KENING, Johan** (Ivan) - rođ. 18.12.1905., Grabić. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Daruvar po ZPND čl.3.t.6. na 20 god. zatvora.
- 1584. KEPIČIĆ, Marija** (Stjepan) - rođ. 20.09.1910., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Komande Grada Zagreba po UVS čl. 14. na 6 god. zatvora.
- 1585. KEPIĆ, Marija** (Stjepan) - rođ. 20.09.1920., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kom. Grada Zagreba po UVS čl.14. na 6 god. zatvora.
- 1586. KEREKOVIĆ, Kata** (Petar) - rođ. 01.01.1925., Živike. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjes. zatvora.
- 1587. KERETA, Marica** (Ivan) - rođ. 29.11.1929., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Za Grad Zagreb po ZPND čl.3.t.7.i 14. , čl. 8. st. 1. na zatvor «do punoljetnosti».
- 1588. KERETA, Nikola** (Marko) - rođ. 29.09.1919., Kijevo, Knin. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda II. Div. u Osijeku po ZPND čl. 3, t. 14. na 6 god. zatvora.
- 1589. KERMAN, Katica** (Andrija) - rođ. 02.04.1907., Stanetinac. Osuđ. 1947. presudom Div. Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.
- 1590. KERMER, Jelica** (Franjo) - rođ. 02.04.1929., Vukovar. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.8.,čl.9/2. na 1 god. zatvora.
- 1591. KERSNIĆ, Jozefina** (Ivan) - rođ. 25.05.1895. Osuđ. 1945. presudom ONS Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 1 god. zatvora.
- 1592. KESAK, Ivka** (Mijo) - rođ. 03.03.1927., Kutina, Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom Okr. Nar. suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
- 1593. KESİĆ, Anka** (Stevan) - rođ. 01.01.1923., Gračac. Osuđ. 1947. presudom O.S. Gospic po ZPND čl.3.t.14. na 15 mjes.. zatvora.
- 1594. KESİĆ, Marija** (Ivica) - rođ. 16.03.1924., Hrvatska Dubica. Osuđ. 01.08.1945. presudom Vojnog suda 4. Armije po UVs čl.13. st.4. na 10 god. zatvora.
- 1595. KEVRIĆ, Ivka** (Mijo) - rođ. 01.01.1926., Seovci, Ludbreg. Osuđ. 1948. presudom Vojnog suda Zagreb po UVs čl. 14. na 4 god. zatvora.
- 1596. KEZENTZ, Štefanić** (?) - rođ. 27.02.1896., Zagrebu. Osuđ. presudom Vojnog suda Kom. Grada Zagreba po čl. 3. t. 3. na 15 god. zatvora.
- 1597. KEZERIĆ, Marica** (Janko) - rođ. 01.01.1907., Prepuštovec. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14, na 2 g. 6 mjes. zatvora.
- 1598. KEZIĆ, Stana** (Mijo) - rođ. 19.01.1913., Opuzen. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVs čl. 13. na 4 god. zatvora.
- 1599. KHELEMAN, Verona** (Juro) - rođ. 01.01.1906., Gornje Ladanje, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
- 1600. KIČENBAĆI, Jela** (Ignac) - rođ. 22.06.1903., Drnje, Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVs čl. 14. na 1 god. zatvora.
- 1601. KIGLIČAK, Jelka** (Ivan) - rođ. 01.01.1909., Kraljeva. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Daruvar po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.
- 1602. KIHELJ, Zora** (Franc) - rođ. 07.02.1902., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.
- 1603. KILIJAN, Barbica** (Josip) - rođ. 26.01.1926., Kovačevac. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 7 god. zatvora.
- 1604. KIM, Jela** (Ivan) - rođ. 30.03.1899., D. Motičina,. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 12. Udar. Divizije po ZPND čl. 4., 8., 11. na 12 god. zatvora.
- 1605. KINDER, Melita** (Juraj) - rođ. 25.06.1909., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.4. na 3 god. zatvora.
- 1606. KINRET, Cecilia** (Ivan) - rođ. 17.11.1919., Đakovo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Sl. Brod zbog POMAGANJA USTAŠKIH ORGAN. na 3 mjes. zatvora.
- 1607. KINSTLER, Marija** (Stjepan) - rođ. 01.01.1895., Burbica, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 10 god. zatvora.
- 1608. KIRGA, Rezika** (Stjepan) - rođ. 29.09.1908., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVs čl. 14. na 3 god. zatvora.
- 1609. KIRALJ, Danica** (Marko) - rođ. 06.10.1896., Osijek. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda po UVs čl. 14. na 2 god. zatvora.
- 1610. KIRIN, Anka** (Janko) - rođ. 01.01.1920., Karlovac. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 9. na 2 god. zatvora.
- 1611. KIRIN, Ankica** (Franjo) - rođ. 22.04.1916. Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl.3.t.6. i 3. na 5 god. zatvora.
- 1612. KIRIN, Marica** (Mate) - rođ. 22.01.1930., Vidoševac. Osuđ. 1952. presudom Kot. suda Rijeka po KZ čl. 303. na 1 god. zatvora.
- 1613. KIRIN, Marija** (Mate) - rođ. 01.02.1920., Zdjelica. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.11. na 3 god. zatvora.
- 1614. KIŠ, Stjepan** (Vendel) - rođ. 01.01.1938., Višnjevac. Osuđ. 1972. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl.174. na 8 mjes. zatvora.
- 1615. KLACIJAN, Manda** (Ivo) - rođ. 22.07.1902., Rajšica, Kot. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.
- 1616. KLANAC, Zora** (Josip) - rođ. 01.01.1924., Labin. Osuđ. 30.06.1949. presudom Kot. suda Labin po na 1 god. i 4 mjes. zatvora.
- 1617. KLANJČIĆ, Slavica** (Vjekoslav) - rođ. 13.06.1920., Osekovo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po UVs čl. 14. na 7 god. zatvora.
- 1618. KLARIĆ, Danijela** (Dragutin) - rođ. 02.08.1927., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 1 i čl. 9, t. 8. na 10 god. zatvora.
- 1619. KLARIĆ, Ružica** (Ivan) - rođ. 01.09.1925., Staze. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 7. čl. 9.t.1. na 16 mjes., zatvora.
- 1620. KLASIĆ, Ana** (Janko) - rođ. 09.04.1890., Samobor. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 10. na 1 g. i 10 dana zatvora.

(nastavit će se)

TKO SU UBOJICE HRVATSKE MLADEŽI U SPLITU 1944.-1945.?

**(Povijest počinje govoriti kada se jedna nesreća završi, a svi protagonisti odu s pozornice.
Ona istinito pokazuje zločinački čin u kome se sudionici više ne ubijaju i ne trpe.)**

Duže od pola stoljeća vlada šutnja žrtava i njihovih ubojica. Vrijeme je da nijemi grobovi usta otvore i progovore jame. Zabranjena, potiskivana i zataškavana istina mora izići na svjetlo Božjeg dana. Vrijeme i istina su ipak prijatelji, premda ima mnogo časova koji joj proturječe. Povijest se ne da mijenjati, ona se može samo privremeno krivotvoriti. Zato, iz Kevine jame još i danas glasno govoriti svjetlo činjenica.

"Nisam preživio Auschwitz da bih sada šutio", govorio je berlinski rabin - Židov Heinz Galinski.

Pijetet prema nevinim žrtvama ne dopušta nam šutnju, a istinu moramo imati u ustima kao kruh naš svagdanji. No, ipak nije lako govoriti i pisati s to-like vremenske udaljenosti, jer sjećanja pokriva prašina zaborava. Trebalo je uložiti mnogo truda, dobre volje i strpljivosti, kao i dobru mjeru raščlanjivanja smisla za sustavno slaganje činjenica o žrtvama i njihovim ubojicama. Da bi taj posao bio časno obavljen trebalo je sačuvati žrtve u svom sjećanju, a zločince ne izbaciti iz svog srca.

Povlačenje njemačkih postrojbi – ulazak partizana u grad

Povlačenjem njemačko-ustaških postrojbi iz Sinja i Splita, 25. listopada 1944. prema Zagrebu-Bleiburgu, u Split sutradan, 26. listopada 1944., u jutarnjim satima, sasvim neometano ulaze partizanske vojne postrojbe ovim slijedom:

a) 12. brigada (otočka) od Stobreča, zapovjednik: Boro Arsenović, politički komesar: Fabijan Trgo, oficir OZN-e: Cvjetko Regović.

b) 26. divizija (sa 3 brigade) ulaz sa padina Mosora, zapovjednik: Božo Božović, politički komesar: Boško Šiljegović, načelnik štaba: Ante Biočić, zamjenik komesara: Dušan Korać.

1) XI. dalmatinska brigada, zapovjednik: Bogdan Pecotić, politički komesar: Ivan Gaće, zamjenik zapovjednika: Marinko Borić.

Piše:

dr. fra Petar BEZINA

2) XII. dalmatinska brigada, zapovjednik: Jure Franičević-Pločar, politički komesar: Josip Ilić-Šuro.

3) XIII. dalmatinska brigada, zapovjednik: Božo Blažević, politički komesar: Vinko Maglica.

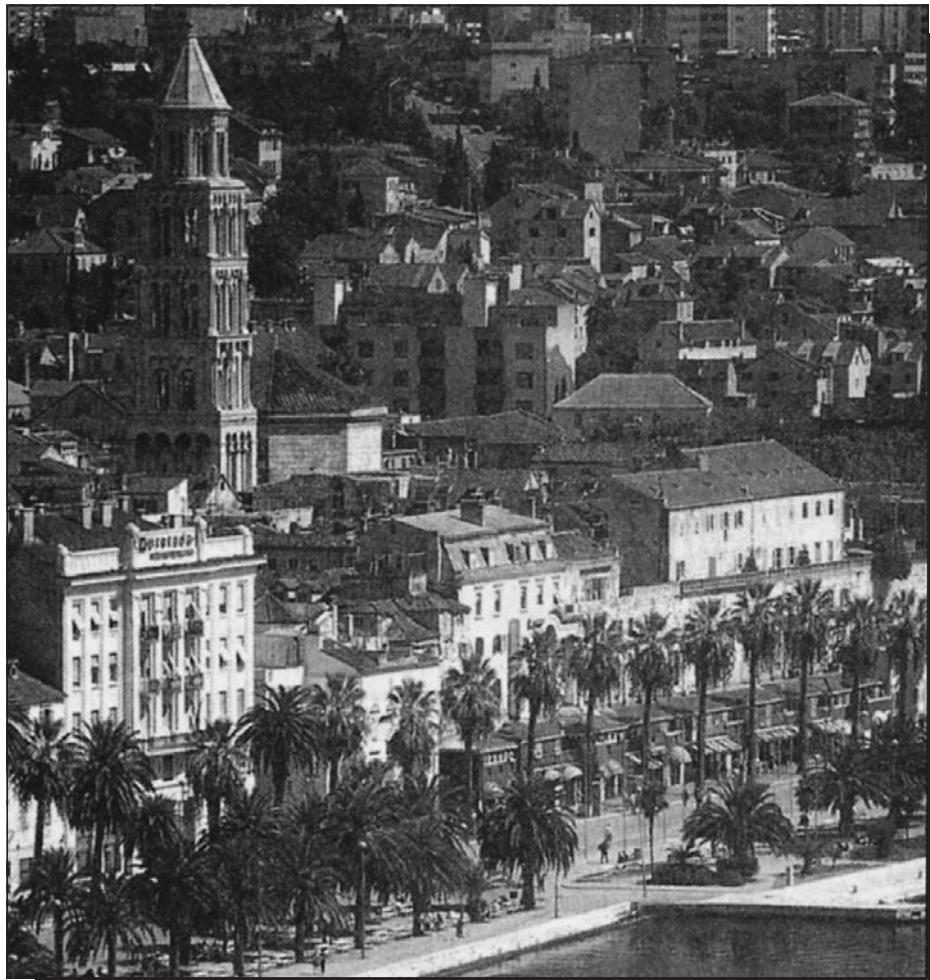
c) XX. divizija (sa 3 brigade) ulazi u grad od Klisa, zapovjednik: Velimir Knežević, politički komesar: Živko Živković, zamjenik zapovjednika: Frane Biočić.

1) VIII. brigada (šibenska), zapovjednik: Branko Ljubić, politički komesar: Nikola Jončić.

2) IX. brigada (trogirska), zapovjednik: Branko Dude, politički komesar: Nikola Repanić.

3) X. brigada, zapovjednik: Ivan Vučlin, politički komesar: Mate Bilobrk.

Istdobno 26. listopada u Split se iz sela Korušaca preseljava tzv. Komanda grada Splita. VIII. korpus je za zapovjednike postavio Dušana Jelovca i Ivu Vrdoljaka, a politički komesar bio je Marin Krstulović, onaj isti koji je s Ivanom Lučić-Lavčevićem pokušao stvoriti sa "Srpskim narodnim odborom" 1941. godine jedinstvenu

Split

frontu borbe... (Usp. Sibe Kvesić, NOB u Dalmaciji 1941.-1945.)

Gospodari života i smrti

Ulaskom partizanskih jedinica VIII. korpusa u grad Split, potpunu vlast u gradu u stvari preuzima Zapovjedništvo štaba VIII. korpusa s njihovim zapovjednicima i komesarima:

Petar Drapšin, Boško Šiljegović, Božo Božović, Velimir Knežević, Živko Živković, Frane Biočić, Dušan Korać, Anto Biočić, Boro Arsenić, Bogdan Pećotić, Jure Franičević-Pločar, Božo Blažević, Branko Ljubić, Branko Dude, Ivan Vulin, Maks Baće-Milić, Ante Banina, Edo Santini, Bere Badurina, Milan Kuprešanin, Ilija Radaković, Milan Munižaba, Slavko Malešević, Mihajlo Jenjić, Ivo Purišić, Ante Jurjević-Baja, Vice Buljan, Vicko Krstulović-Jović i dr.

To crveno zločinačko bratstvo stvara tzv. SUD OBLASTI 8. KORPUSA, koji se smjestio najprije u zloglasnu vilu "Štambuk" na Bačvicama, u kojoj su talijanski fašisti imali svoju bazu od 1941.-1943., njemački Gestapo svoju mučionicu od 1943.-1944., a u isto kao pravni sljednici, dostojni svojih prethodnika, ulaze Titovi "antifašisti" da nastave svoje i njihovo djelo. Nakon kraćeg vremena Sud 8. korpusa preseljava u vilu "Mursa", današnje osječko odmaralište, također na Bačvicama. Za suca je postavljen Slavko Malešević, a njegov zamjenik bio je Mihajlo Jenjić iz Glavica kraj Sinja.

Osim trajnog partizanskog nasilja tijekom rata i zločina koje počiniše podmuklo iz zasjeda ili u tzv. partizanskim "operacijama" protiv seoskih *Oružničkih postaja* i seoske Zaštite, najteže zločine počiniše partizani pri samom koncu rata kad su već bile prestale njemačko-ustaške vojne operacije. Osvetu, koju nisu sposobni iskaliti kao odvažni ratnici nad pravim krivcima, njemačkim nacistima i talijanskim fašistima, iskališe kao podle kukavice nad vlastitim, nedužnim stanovništвом naših gradova i sela. Što silom, što na prijevaru, mučka OZN-a, pod vodstvom braće Ivana i Mate Galića, hapsi po našim selima nevine mladiće, koji nisu ni metka ispalili na strani nijedne vojske, ili su samo pasivno čuvali svoja

sela od partizanskih *terorističkih* predava. Odvode ih najprije u Muć, pa ih predaju Komandi 8. partizanskog korpusa u Splitu na Gripama, odakle im se gubi svaki trag. No ipak, kako nema savršenog zločina i o tim događajima govore brojni živi svjedoci i malobrojne preživjele žrtve, kao i pisana svjedočanstva sudsionika zločina. Tako Mate Gilić i drugovi u svojoj "Mučkoj republici", na str. 213. doslovno pišu:

Komanda mesta Muć s partizanskim stražama, jedina je vojna organizacija koja je ostala na teritoriju kotara, djelovala je još stanovito vrijeme i obavila dva važna zadatka (podcrtao pisac). Zajedno s Povjerenstvom odjeljenja za

Vojko Krstulović, ubijen 22. lipnja 1944.

zaštitu naroda (OZN-e), pronašla je i pohapsila stanoviti broj pripadnika kvislinških jedinica, koji su prilikom pada okolnih neprijateljskih garnizona izbjegli zarobljavanje i došli u rodnu selu i skrivali se. Izvršila je mobilizaciju manjeg broja obveznika po selima...

Mate Gilić i drugovi ne samo da priznaju zločin, nego se njime i hvale, kad kažu da su obavili dva važna zadatka:

– hapšenje naših mladića po selima ("kvislinških jedinica")

– prisilno odvođenje u vojsku manjeg broja obveznika (sva godišta od 1908.-1926.!)

Sudbina jednih i drugih bila je slična. Jedne odvedoše u logor smrti na Gripe, odakle ih pod zaštitom noći odvlače na novo splitsko groblje Lovrinac gdje ih strijeljaju i bacaju u brojne grobnice (kave) ili ih vezane žicom kamionima odvoze i bacaju žive u Kevinu jamu na Radošiću. Sudbina prisilno odvedenih u partizane nije ništa bolja. Ove tjeraju u prve redove borbe da veliki broj izgine u Kninu, Sv. Katarini kraj Rijeke, u Klani, Ilirskoj Bistrici ili na bojištima kraj Gospića. Veliki broj prisilno odvedenih hrvatskih mladića, koji preživješe spomenuta stratišta, ubijeni su od partizana-četnika 5. dalmatinske (kninsko-bukovičke) brigade pri povlačenju iz Trsta i pobacani u "fojbe" po istarskom krašu. Zapovjednik 5. dalmatinske brigade bio je u to vrijeme Dušan Vlaisavljević, a polit. komesar Stevo Moaduš.

Tako crveni jahači apokalipse poubijaše svoju braću, jedne kao dombrane i ustaše, a druge natjeraše da izginu kao partizani za krvavi ideal zvijezde petokrake.

Netom partizani uđoše u Split, Oblasni sud VIII. korpusa izriče u dva navrata smrtnе presude:

– 2. studenog 1944. osuđuje na smrt 23 osobe, uglavnom istaknute građane iz javnog života.

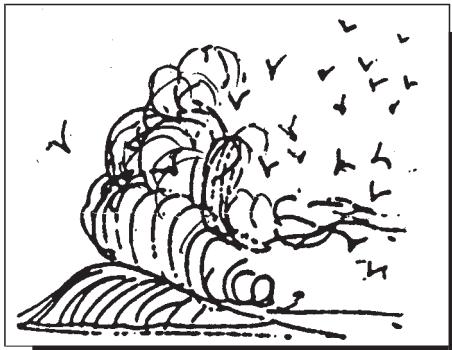
– 14/15. studenog 1944. osuđuje na smrt još 14 osoba (Usp. Slobodna Dalmacija 11. i 15. 11. 1944.)

Ove, samo formalno pravno donesene smrtnе presude - bez prava na žalbu i obranu – poslužile su Titovim "sucima" kao maska za skrivanje masovnih ubojstava mladića odvedenih sa Gripa.

Jedan od preživjelih, Mate Božić-Kukuć Josipov iz sela Čvrljeva, zajedno sa svojim bratom Ivanom, dragovoljno se prijavio mučkoj OZN-i u nadi da će biti mobiliziran u partizane, kako im je bilo i obećano. Jedne večeri su logoraši na Gripama postrojeni s naredbom, kako Mate priča, da se izdvoje svi oni koji žele u partizane. Prijavilo ih se mnogo. Strpani su u kamione i nestali su u jesenskoj noći. Među njima je bio i Matin brat Ivan Božić-Kukić i Joko Božić-Jokić Antin.

Ubijeni su samo zato što su stada napasali po pašnjacima. (Talmud)

Jedan od poštenih živih svjedoka, koji ne trpe od zaborava, je i Jakov Zekan Filipov koji je kao partizan u tim dramatičnim danima bio u središtu događaja kao kurir pri Sudu VIII. korpusa. Jakov je u nazočnosti svoje supruge ispričao piscu ovih redaka 27. travnja 2003. da je znao za brojna ubojstva izvršena na Lovrincu. Jednog dana ga je čak njegov suborac-partizan Ante Klišmandić zvani "Dada" iz Kaštel [tafilića zvao da mu pomogne ubijati ustaše na Lovrincu. Klišmanić je iza tog jedno vrijeme bio umno poremećen, trpio, od "partizanske" bolesti, koju danas nazivamo PTSP. I Dušan Kozlica stariji iz Ubala se iza rata hvalio po selu Radošiću da je kao partizan ubijao ustaše s Gripa. (Ispričao mi je Ivan

Ilustracija I. Bavčević

Veljača u Kaštel Starom).

Vratilo se Herodovo vrijeme, kad se nevini sinovi tvoji Betleheme traže i njihove kosti rasipaju po bezbrojnim jama...

U vremenu kad srpsko-crnogorski četnici *kamuflirani u uniforme* i visoke činove partizanskih zapovjednika slave svoj osvetnički krvavi pir na Gripama, naši hrvatski partizani vođe opjeni "pobjedom" raspiruju mržnju i drže osvetničke govore. Tako Vicko Krstulović-Jović dolazi "slavodobitno" u Split brodom "Ston" iz Visa (sa činom pukovnika) 27. studenog 1944. god., a već:

– 29. listopada 1944. na partizanskom "mitingu" prosvjedu u Solinu i Klisu sa Dragom Gizdićem, Vicom Buljanom, Danom Škaricom, Boškom Šiljegovićem i Nikolom Sikiricom poziva na osvetu...

– 5. studenog 1944. s Antonom Eterovićem i Antonom Rojom na Lovrincu

drži *komemorativne* govore palim partizanima, pozivajući na mržnju i osvetu...

– 7. studenog u Splitu se održavaju brojni "miting" prosvjedi na kojima govore Vicko Krstulović-Jović, Boško Šiljegović, Josip Černi, a Vice Buljan frenetično urla i poziva na osvetu, dok stari klaun-poeta Vladimir Nazor pod budnim okom svoga čuvara Milana Počuče, oficira OZN-e, krasnoslovi svoju "Majku pravoslavnu".

Istoga dana Ivica Kukoč-Jordan u Splitu drži referat o zaslugama i doprinosu VIII. korpusa za "oslobodenje" Dalmacije.

– 12. studenog 1944. zasjedanje delegata CK KPH: Savo Žigić, Anka Berus, dr. Savo Zlatić, o stanju u "oslobodenoj" Dalmaciji.

– 27. studenog 1944. Štab 8. korpusa daje svečanu večeru u Kaštelima Kućegazde: Milan Kuprešanin, Ante Banina, Ante Biočić, Ljubo Truta.

– 28. studenog 1944. Partijsko savjetovanje: Vicko Krstulović-Jović, Marko Belinić, dr. Savo Zlatić, Gušte Šprljan, Hugo Gazin, Tode Ćuruvija, Budir Lončar, Ante Jurjević-Baja.

I tako, dok hrvatski partizanski tamburaši prazne svoje osvetničke *frustracije* na prosvjedima, Sud VIII. korpusa u kući strave, vili "Štambuk", donosi 8. prosinca 1944. odluku da "nijedan neprijatelj ne smije ostati nekažnjen". (Usp. A. Kisić, ruk. 1944., 477, IHRPD, inv. br. 57).

Kad je porok komunističke zatucane misli 1941. pokrenuo svoju križarsku vojnu, mogli smo očekivati potoke nevine krv i brda leševa, jer se partizanski borci za slobodu prometnuše u križare ropstva i mraka.

Bogdan Radica, došavši baš u to vrijeme iz Amerike u Split, 1944.-1945. kao partizanski *simpatizer* i novinar-*agitator*, čuo je od svog oca čim se s broda iskrcao na splitskoj rivi: "Sinko, zašto si došao u zemlju u kojoj su zadovoljni samo mrtvi".

"Što se više umiralo za komunistički mit, mit je postajao još veći, a što je bivao veći, bivao je i sve okrutniji." (Vlado Gotovac)

OLUJA

*Oluja je s Neba se spustila!
Moć božanska sa nama je bila,
Gospo Snježne, nebeske djevice,
Nas Hrvata majke i kraljice!*

*Pobijedismo dušmane četnike,
počistimo srpske razbojnike!
Te zločince sotonskoga kova
sa svete nam zemlje pradjedova.*

*Andro, Norac, Damir i Korade,
vitezovi Hrvatske su garde
i naš vrli Ante Gotovina
uz njih je sva dična Domovina!*

*Tigri, Vuci, Gromi i Sokoli,
svaki onaj tko Hrvatsku voli!
Slobodnu nam Domovinu svetu,
i jedinu na ovome svetu!*

*A Pauci to se dobro znade,
za Hrvatsku što ih majka dade!
Za slobodu boj su bojevali,
za svoj narod časno umirali!*

*Oluja je pomela četnike,
ali nije naše izdajnike!
Te izrode što ne vole Boga,
ni Hrvatsku, niti brata svoga!*

*Ali Bog je Alfa i Omega,
Jao onom tko je protiv Njega!
On sve daje, ali i uzima,
Ta istina nek je znana svima!*

Ante ZNAOR

ŽIVOTNO SVJEDOČANSTVO ANTE TOMIĆA «MALOG»

Zanimljivo je susresti se s ljudima čiji životni put govori tako snažno, da ga je potrebno zabilježiti kako se ne bi zaboravilo, već i drugima poslužilo za primjer i pouku. Takvog čovjeka pronašli smo u Posuškim Vinjanima u osobi osamdesetpetogodišnjeg Ante Tomića «Malog». Rođen je 1918. u obitelji **Mate Tomića i Kate rod. Mandurić**. Iako ga pratiše breme godina, još je dobrog zdravlja i svježeg pamćenja. Na razgovor sam krenuo sa **Želimirom Crnogorcem**, predsjednikom političkih zatvorenika za BiH. Ante se rado odazvao posvjedočiti nam o svojemu životu i ratnim (ne)zgodama.

Mobilizacija u 13. mostarsku (lovačku) pukovniju

U rat sam stupio 15. svibnja 1941., mobiliziran u 13. mostarsku pukovniju u Mostaru. Početkom kolovoza, otišli smo u Popovo Polje. Zapovjednik bojne bio je **Branko Rukavina** iz Gospića, a pukovnije pukovnik **Prohaska**. Stacionirali smo se u Zavalu. Bojnik Rukavina poslao me s dvadesetak vojnika u selo Dubljane, sjeveroistočno od Zavale. Kad smo stupili u Popovo polje, zapucalo je s brda na nas. Polijegali smo, a mene je pogodio metak u cipele. Sunce zalazilo, dok smo nastavili prema Dubljanima, gdje smo prenoćili. Ispod nas je četničko, srpsko selo Dračevo. Tada sam svojim ljudima rekao: «Tišina, noćas ćemo preživjeti ili izginutis». Iz sela pucaju prema nama, ali ne dobacuju. Bacaju i bombe. Opali nekoliko topova. To je prva borba. Čujemo glas, zove Aočića. U ležećem smo stavu. Prošlo je mučno do sutra. Došlo nas zaštiti nekoliko hrvatskih

Piše:

Mate TADIĆ

vojnika i par domobrana, ali to je nemoguće. Gledaju oni što je ovo, dok smo u predahu okretali svinje i janjee. Nemamo veza s bojnom u Zavali. Svi su u Zavali, osim nas dvadesetak. Dogovorili smo se izuti cipele i nositi ih u ruci da nas ne otkriju. Skinuli smo ratnu opremu, koja je bila slaba i oskudna, jer se nije imalo. Trebali smo prijeći polje da dođemo do udoline. Budemo li čekali, čut će nas. Bosi smo iz sela Dubljana došli u Zavalu. Bojnik nas Rukavina pita: «Jeste li živi?» Kažemo: «Jesmo!» Tu smo ostali dan-dva odmarajući, pa se ponovno vratili u Mostar, gdje sam ostao tri mjeseca. Nakon Mostara demobiliziran sam koncem rujna i ostao kod kuće do veljače 1942. Pozvan sam i stupio u 13. lovačku pukovniju. To je ista ona pukovnija, koja se prije zvala mostarska, a kasnije lovačka pukovnija. Odjel od nas tridesetak, koliko su nas tada pozvali da dođemo u Sarajevo, prenoćimo smo u Filipovića skladištu.

Preko Romanije u Sokolac

Odatle nas vodi nadsatnik i procjenitelj duhana **Mate Kovačević**. Dalje preko Mokrog i Romanije u Sokolac upućuje nas nadsatnik, Slovenac **Vadviga**. Putovali smo pješice, a kad smo došli ispod planine Romanije u Mokro, treba se penjati uz brdo. Na vrhu Romanije, gdje smo prespavali, zatekli smo jedinicu Vojne krajine. Vodič Mate Kovačević pita vojnike, kakvo je

stanje naprijed. Kažu mu: Možete dovde, ali Romaniju ne ćete prijeći. Bio je uporan i stalno javlja, da se odatle neće maknuti, dok mu ne pošalju pomoć. Stigli su tenk i avion, koji su nas pratili tako da smo mirno prešli Romaniju i spustili se u Sokolac. Iznad Sokolca bili smo raspoređeni po bunkerima i rovovima, tzv. rosljama, gdje smo ostali tri-četiri dana. Nakon toga stiže akcija, preko našeg područja iznad Sokolca. To su ustaške jedinice, koje vodi **Rafael Boban «Ranko»**. Ljudi pucaju iz šumaraka, dok Boban namješta svoje vojниke: «Tu, sine...» «Ovdje, sine...», «Odande pucaj».

To je bila široka fronta. Smatralo se da treba očistiti Bosnu. Stigli su Nijemci, Boban, i vitez **Jure Francetić** s ustašama. Nama se strogo naređuje da ništa ne smijemo dirati ili pljačkati po privatnim kućama. Ne ćemo mi, ali su naišli Nijemci, koji sve nose, ne ostavljajući ništa. Životinje vode u svoje klanice. Preko Istočne Bosne, Prača i Rogatice stigli smo u Goražde. Bio sam u prvoj satniji, kojom je zapovjedao natporučnik **Ratko Valuža**. Jedno vrijeme bio je zapovjednik u Kraljevini Jugoslaviji. Brinuo se o vojnicima, a mi smo ga jako voljeli. Govorio bi da je za njega skupljli vojnik, nego cijela Bosna. Pitali ga zašto, na što odgovara: «Kad majka izgubi sina, više ga nema. Naći će se čovjek, koji će upravljati Bosnom.»

Povlačenje prema Zapadnoj Bosni

Početkom kolovoza bio je napad je na Foču, a prije toga jedna je bojna ustaša prošla u Foču. U Istočnoj smo se Bosni zadržali do polovice ožujka, 1943. Nakon toga se cijela jedinica iz Goražda, postupno povlačila prema Zapadnoj Bosni. Tada smo bili napadnuti. Pješice smo išli preko Butmira u Sarajevu, s punom ratnom spremom došli u Bugojno, gdje smo 1943. godine dočekali Uskrs. Tada je zapovjednik bio **Ivan Piler** iz Vinice kod Slavonskoga Broda. Kasnije kad je bilo kasno, uvidjeli smo da je izdajnik. U Bugojnu smo ostali do početka svibnja. Već se spremala «petofenziva», pa smo odatle došli na Drinu u Foču. Njemački i domobrani topovi tuku Trovrh. Nakon što smo prenoćili, ujutro idemo prema Trovru. Gore su dvije domobranske jedinice, kojima zapovijeda general **Stjepan Gašić**. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije bio je pukovnik, zapovjednik 32. trebinjskoga pješadijskog puka. Kad smo stupili na Trovrh, tuće artiljerija i govore nam: «Predaj se domobrane i ne će ti ništa nedostati!»

Predsjednik Želimir Crnogorac i Ante Tomić na grobnici u Durmišuši

Najviše povjerenja imali su u našu satniju, jer je bila najborbenija. Zapovjednik organizira cijelu 13. pukovnije i povede je prema Čelebiću, gdje nas je puno poginulo i zaglavile nam komore za dostavu. Ono što nas je ostalo vratili smo se na Trovrh, Zapovjednik naše bojne sutradan pošalje prvu satniju u izvidnicu. Nakon što je zapucalo, spustimo se u korito rijeke Čehotine. Vratili smo se s leđa naše jedinice i prenoćili u nekom šljiviku. Sutra ujutro s druge smo strane došli na Trovrh i ostali jedan dan.

Zapovjednik satnije dao nam je zadatok da u toku noći partizanima prođemo iza leđa. Dok smo išli, nismo smjeli govoriti, pušiti ili ložiti vatru Bio je težak teren, visok uspon, a kiša je padala cijelu noć. Iako nam je bilo hladno i teško, vodili smo teške borbe. Na poseban se način hrabrošću dokazao bojnik **Bakarić**, koji je vraćen s Istočnog bojišta, brat komunista **Vladimira Bakarića**.

Iz Bugojna u Petrovaradin i Banja Luku

Zapovjednik bojne tada je bio veletrgovac **Silvestar Šober**. Na tom položaju ostali smo tri-četiri dana i vratili se u Bugojno odakle smo i pošli. Iz Bugojna smo nakon tri mjeseca krenuli i vlakom preko Okučana u Petrovaradin, gdje smo se iscrpljeni odmarali mjesec i pol dana. Petrovaradin je s druge strane mosta od Novog Sada, gdje su Nijemci i Mađari. Tu smo svukli svojejadne «rute», pokidajući odjeću. Nismo imali što obući niti obuti. Odatle, nakon mjesec i pol vraćamo se u Banja Luku. Naša prva bojna 13. lovačke pukovnije ide u Omarsku i dalje za Kozarac i Prijedor. Tu smo ostali do velikog napada na Banja Luku koncem 1943. i početkom 1944. Odatle su nas digli za Bosanski Novi, između Kozara i Grmeča, gdje smo ostali sve do povlačenja 1945. godine. U Omarskoj su nas se pravoslavci tako bojali, da su govorili: «Ovi u Crnoj Gori nisu ostavili ni mačku živu!»

Povlačenje prema Zagrebu

Sedmi lovački i drugi gorski zdrug najkasnije su se povlačili. Iz Bosanskog Novog išli smo preko Dvora na Uni, prema Bosanskoj i Hrvatskoj Kostajnici, gdje smo noćili. Odatle putujemo prema Sunji, gdje je u povlačenju bila velika njemačka vojska. Njemački je general održao govor, dok su nama prevodili tumači. Saznali smo da je rat izgubljen. Rekli su da je **Hitler** poginuo u obrani Berlina i da je preuzeo artiljeriju, ali su lagali. Iz Sunje, smo nastavili prema Sisku. Nijemci su se povukli, a mi i poneka ustaška jedinica posljednji smo ostali.

Žestoki borac Rus, pukovnik **Aleksandar Kolaković** svoju jedinicu usmjerio je prema Kordunu, da odbijaju partizanske snage. Sutra smo dobili naredbu da putujemo prema Zagrebu.

Dana 6. svibnja, došli smo pred Zagreb, gdje general Kolaković naređuje da se vojska odmori i okrijepi, jer je bila iscrpljena. U Zagreb smo stigli 7. svibnja navečer, gdje smo prenoćili. U ustaškom logoru dočekala nas je civilna zaštita. Pronašli smo matičnu knjigu u kojoj su bili upisani ljudi, većinom iz Hercegovine: Duvna, Livna i ostalih gradova. Satnik **Ivan Jovanović**, po zanimanju učitelj rodom iz Šurmanaca, bio je pobočnik kod pukovnika. Kroz plač nam je održao govor: «Momci moji, žalosna vijest: rat smo izgubili. Više Jovanovića ne čete vidjeti među sobom. Svatko gleda izlaza za se, a gledam i ja za sebe. Imam brata u Zagrebu koji drži knjižaru, pa ako me ostave, dobro ostavili, ako zakolju, dobro zaklali. Samo vam kažem da smo izgubili rat i da ne ću dalje odavde. Još ima nešto, slobodna puta prema Austriji.»

Prenoćili smo u barakama, a sutra ujutro nema zapovjednika Kolakovića. Došao njegov kurir s porukom da dođemo k njemu. Ali kad nas je jučer ostavio, nismo htjeli ići. Došla su nam dvojica iz civilne zaštite s porukom: «Ovo je ustaški logor. Dolaze ubrzo partizanske jedinice, pa bi grdno mogli proći. U Trnju na mjestu gdje je bila zgrada Antine bivše policije, imaju kreveti pa se možete odmoriti. Gore ste sigurni, a ovdje ne bismo preporučili da čekate partizane.» Nije nas mnogo ostalo, koji nismo otisli prema Austriji. Tu smo ostali oko osam sati. Ulaze k nama oni «drpavci», ispala im koljena. Mi smo bili dobro obučeni kao i Nijemci, samo što smo nosili hrvatske ozname. Uskoči jedan partizan među nas, tražeći od **Bože Šoše** s Humca kod Ljubuškoga, strojnicičara na šarcu, pištolj za svoga komandira. Strojnicičar reče, da mu dademo pištolj. Dođe druga klapa govoreći: «Silazi dolje, niz stepenice!» Oružje nam je još u rukama, pa smo kopali kanal, dva dana i noći stojeći. Nismo imali mjesta sjesti niti se dolje spustiti. Jedne noći netko je otvorio kapiju. Mi koji smo ostali, uvijek smo se držali skupa. Ležimo jedan do drugoga. Ušla ona banda, uzimaju naliv pero, naočanik i sl. Šapnuo sam **Peri Jukiću**: «Pretvaraj se da spavaš. Ako te nogom udari šuti.» Pretvarali smo se da spavamo, pa nas nisu dirali. Kad su svoje opljačkali odoše dalje.

«...Vi ste kukavice, komu ste se predali..!»

Iz logora su nas postrojili četiri po četiri i otjerali u Prečko, što je tada bila poljana. Tu je bio njemački logor, gdje su skoncentrirali vojsku, velika robijašnica: domobrana, ustaš, Talijana. Jedan dan otvara se logor i sele. Ostao sam s pok. **Ivanom «Đivićem**, **Perom Jukićem «Busarom**, **Jurom Bagom pok. «Perije»** i drugim Posušnjacima. Dvanaestorica su nas bila u kuhinji. Jedan dan partizanski šofer, koji je dovezao robu za kuhinju upade k nama. Kad smo istovarili robu, poredali se, pa nas pita odakle smo i znamo li komu smo se predali? Kažem: «Tko je gospodar njemu se pošteno služi.» Reče: «Nije tako, vi ste kukavice. Ja sam Omišanin, ne znate komu ste se predali. Mene su odveli kao sina jedinca od petnaest godina. Kod njih sam se ospособio za šoferluk. Još jednom nam reče: «Vi ste kukavice, vi ste 'riješeni' slobode. Vi ne slušate radio i vijesti. Što sinoć kaže **Winston Churchill**: «Što čekamo da srušimo toga mrkoga vuka. Zar ne vidite, da je zinuo preko Dardaneli i hoće nas progutati. Može rat do sutra izbiti.» Gleda u nas s pitanjem: «Dobjete li kruha?» «Nismo!» «Ako sutra dovezem robu, svakomu od vas trinaestorice donijeti ću po jedan bijeli kruh.» Na koncu, pozdravljujući se reče: «Nismo ništa razgovarali.«Opet vam kažem, da ste kukavice. Komu ste bacili oružje!« Mislili smo da nas špijunira, ali je bio pravi Hrvat. Ne znam mu ime, samo da je iz Omiša.

Oko sto pedeset ostalo nas je u pukovniji. Još pristiže pokoji vojnik iz Slovenije. Dode partizanski vojnik govoreći: «U stroj!» Nas dvjestotinjak, idemo u stroj. Dolje čeka kapetan po činu, komesar govoreći nam: »Vi ste primljeni u narodnu vojsku. Ne smije vas krivo nitko ni pogledati. Što je bilo, bilo je, sad smo svi jednaki.» U sebi govorim: «Laži, komu ćeš lagati.» Rasporedili nas po jedinicama. Ja, Pere Jukić, **Petar Karamatić**, Ivan Zlopaša «Đivić», Jure Bago ostali smo u Zagrebu, raspoređeni u jedinicu drugu udarne divizije, gdje smo ostali šest mjeseci dok su prošli izbore. Mi koji smo služili u starojugoslavenskoj vojsci nismo bili dužni nadosluživati vojsku. Oni su nas međutim, držali u vojsci, bojeći se da izbore ne izgube. Pro laskom izbora, nas koji smo služili starojugoslavensku vojsku, pustili su kući.

Povratak preko Mostara u Posušje i zatvorsko mučenje

Kući sam došao vlakom od Zagreba do Mostara i autom do Posušja. Nakon dolaska kući, svakomu, a posebno roditeljima, bilo je drago jer sam ostao živ. Godine 1947. ženio sam se. Zaruciо nas je fra **Nikola Hrkać**. Trebali smo se vjenčati u općini, a vjenčavao je zločinac, moj rođak **Jozo**

Petric «Rogić». Kao da sam mnogo držao do toga vjenčanja!

Dana 25. studenoga 1947. počinje priprava za vjenčanje, a navečer u Petrica čuje se pucanj. Došao narod k meni s upitom: »Što misliš, Ante, čule su se puške kod Rogića kuće u Petrica?« Tu večer poginuli su **Ante Crnogorac «Jovešić»** i **Mate Šušnjar**. Poslije je nastala racija, a od vjenčanja ništa nije bilo. Trećega koji je pobjegao morali smo tražiti. Naredenje je, primijeti li netko krv na zemlji, da se javi policiji. Nakon potrage, vratili smo se ispred posuške crkve i tu se postrojili. Major Sekić pita **Ikića Galića «Boškića»**: »Čija je ovo kuća?«, a on odgovara: »Zna se čija je, onog crnog mantijaša!« Major nas je postrojio po selima. Ispred stroja idu major Sekić i **Ante Boras «Joskanović»**. Pitaju: »Ima li ovde netko s Tomića briga?« Šutim, jer znam da misle na mene. Po drugi put isto pitaju. Opet šutim. Treći put opet isto pitanje. Odgovaram: »Imam ja!« »Izlazi gore!« Izisli gore, gdje su nas nabrojili 45. Major Sekić pita ostale: »Znate li zašto smo odvojili ovih 45?« Narod šuti. Svatko se smrzao. Nastavlja: »Odvojili smo ih, ako se išta u toku noći, dana, tjedna ili mjeseca dogodi u posuškoj općini, pobijemo ih kao jednoga«. Major nastavi: »Ostali ste slobodni«, a nas 45 strpali su u zatvor raspoređeni u tri odjela. Prostor u zatvoru je skučen. Glave su nam naslonjene na zid, a noge drugomu pod bradom.

U prvom odjelu je **«Bonkić»**, u drugom **Marijan «Marijanica» Bošnjak**, a u trećem **Ivan Mandurić «Šemučetović»**. K nama došao **Ante Primorac**, kapetan Udbe i odveo Mandurića u WC. Oborio ga na pod i tako izgazio, da se nije mogao ustati. Zvao me da mu pomognem, kako bi se pomokrio. Pitam ga što je bilo, na što reče: »Primorac me udario štosom i oborio na pod. Dok sam mogao disati, gazio me.«

U zatvoru nas je bilo 45 i onih sedmorica, koji su već prije bili u zatvoru, te novoprdošlih, a među njima i Grgo Mandurić **«Škutur»**. Počelo je ispitivanje. Među nas su ubacili i nekoliko svojih doušnika, kao **Jozu Jukića «Tomićića»**. Došao red i na mene za ispitivanje, koje su redovito obavljali noću na katu u kući **Pere Petrica «Bagušića»**. Mene je ispitivao **Suljo Civić**, musliman iz Stoca. Optuživali su nas da smo vodili križarsku organizaciju. Prilikom ispitivanja nogama su me udarali u trbu, tako da sam pao na pod. Poslije toga došao je poznati udbaš **Mirko Praljak**, i nastavio nas tući dok se ne onesvijestimo. Potom nas polije hladnom vodom, da se osvijestimo. Nismo ništa mogli, nego slagati nešto na sebe, da nas puste.

Ante Tomić se moli za pobijene na Durmišuši

Pri povratku u zatvor, **«Ćima»** nas je postrojio uza zid, u stavu mirno. Morali smo se okrenuti glavom prema zidu. Ruke su zavezane na leđa i pritegnute do iznemoglosti da trbuhoće iskočiti. Dok smo u ovakovom stavu bili postrojeni, pokraj mene prolazi rođak Jozo Petric **«Rogić»**. Mislim da će mi nešto pomoći, jer smo krvno vezani. Kakvi, samo bi mi još odnemogao. Kad sam se vratio u ćeliju, Jozo Karamatić me pita: »Što ti govore?«, na što odgovaram da sam im rekao: »Treba svakog desetog strijeljati«, jer sam znao da je Jozo **«Tomićić»** dousnik. Odlučio sam: »Moj Jozo, nećeš od mene ništa dozнати!«

Poslije ispitivanja, među nas u zatvor vratito se pok. **«Bili» Marić** i rekao: »Nikoga nisam spomenuo. Svatko neka se brani kako zna!« Drugi za ispitivanje je **Ivan Biško «Krekic»**, dobrovoljac s Istočnog bojišta. U to vrijeme, Udba je zauzela fratarsku kuću, dok su jednu prostoriju ostavila župniku fra Nikoli Hrkaču, kojega su tukli. Fra Nikola je dočekao partizane u Posušju, dok ih **fra Pavo Šimović**, nije smio dočekati, jer bi ga izrezali na komadiće. Dvojica braće **Bišaka** strijeljani su u Durmišuši, koje je naredio Jozo Petric **«Rogić»**, a treći je poginuo u Banja Luci 1943. Poslije vraćanja s ispitivanja Ivan Biško je rekao: »Sve što ti nalože priznaj, jer ako ne priznaš, bit ćeš nesposoban do smrti. Posebno su tukli **Jozu Crnogorce «Glavaru»** i **Vukojušu** ženu udovicu.«

Nakon ovih ispitivanja, dolazi poznati udbaš Mirko Praljak, poreda nas dvanaestoricu pitajući za imena. Uvijek sam bio slobodan, pa na pitanje: »Kako se ti zoveš?«, hrabro odgovaram: »Ante Tomić.« »Odakle ti bijaše?« »Iz Vinjana, s

Tomića briga«. Kaže: »Ti si valjda pošten«. Imam za to svjedoka Zelu **«Busara»**, koji je bio do mene. Odgovaram: »To mi ništa ne vrijedi«. Na uho mi je šapnuo: »Ti ćeš biti pušten kući. Tvoj pogled odaje veliko poštenje.«

Pobijeni na Durmišuši

Dolazi Suljo **«Ćima»** Ćimić stolački musliman, maloga rasta. Nekoliko zatvorenika izveo izvan zatvora, da slušamo kako prilikom ispitivanja tuku **Slavu Bakula «Slavujicu»**, a čuva nas je milicajac s parabelom na **«gotovs»**. Istražitelj kapetan **Milošević** ga tuče, dok on jauče od bola. Slušamo: ja, **Luka Jukić, Pere «Perušak» Crnogorac, Svetozar Jukić «Zele»** i **Milan Čutura**. Kada je svezanom Slavi dodijalo, počeo mu psovati krsnu slavu i Srbiju. Pere Crnogorac gura me laktom govoreći: »Idemo napasti stražara i pobjeći, vidiš što nas čeka.« U taj trenutak donijeli su nam hrane od kuće, ali kako su je donijeli tako su je i vratili.

Među nas ponovno dolazi Ćimić govoreci: »Sada ćete čuti kako mašinka radi.« Mislimo da nas samo želi poplašiti. Nekoliko minuta kasnije iz glavne zatvorske prostorije izvode nekoliko ljudi, zavezanih konopcima i lancima s rukama na ledima i vode ih prema Durmišuši, nedaleko od crkve. Gledamo i slušamo, a jedan od njih **Ivan Bakula «Bonkić»**, punim glasom zapjeva: »Ja ne žalim dati svoju glavu za Isusa i njegovu slavu.« Njih sedmorica, odvedeni su na strijeljanje u Durmišušu, a sada im se zajednički grob nalazi na groblju **«Ričina»**. Strijeljani su: **Jozo «Josa» Karamatić**, braća **Ivan** i

Jure Biško, Ivan Marić «Bili», Ivan Bakula «Bonkić», Ivan Kovač «Rižinović» i Marijan Bošnjak «Marijanica».

Poslije strijeljanja, među nas je došao Ćima s obuvenim štucnama i cipelama, koje je skinuo s pok. «Bilog» Marića govoreći: «Sad možete kolo igrati, a mi smo likvidirali ono što je najgore.» Naredio je da nas dvanaestoricu zavežu po dvojicu i utrpaju u stari džip. Pored vozača, među nas su sjela dvojica stražara. Vozeći kroz grad, susreo nas je predsjednik «sreza» **Stipe Ramljak «Klipinović»**, koji je bio nepismen. Gleda nas neveselo pognute glava, dok **Domin Marić «Jozukić»**, **Ante Boras** «Joskanović» i Franjo Petric «Rogić» pjevaju: «Rankoviću, mlad ministre, komunisti zemlju čiste», a ja u sebi razmišljam: «Od koga je čiste, od najboljih Hrvata i vjernika». Stipe Ramljak, bio je zet **Ante «Tune» Ramljaka**, doktora prava, odvjetnika, koji je, iako komunist, bio dobar čovjek. Da je prije došao, nitko ne bi bio strijeljan, ali lopovi – dželati Jozo Petric i kompanija su požurili sa strijeljanjem.

Zatvoren u domu časnih sestara i «Čelovini»

Odvezli su nas u dom časnih sestara na Širokom Brijegu, gdje smo susreli odvjetnika **Zvonka Buntića**. Dočekao nas je udbaš **Milivoj Drašković** iz Nevesinja, koji je bio dobar čovjek. Pred nama je zapjevao: «Ovo su ti Posušani, bona, što nikomu ne daju pardona», a potom nas pita: «Hoće li na kat kod svojih Posušjaka?, gdje nas je i odveo pa smo pronašli braću **Jerku i Franu Marića** i **Šimu «Šimeka» Bakula**. Kod sebe su imali nešto hrane, pa smo jeli. Šimek Bakula zamolio je udbaš Draškovića, da obavijesti njegovu sestru Andu gdje smo i da nemamo što jesti. Anda nam je donijela hrane i čaja u kojemu je bilo više ruma nego čaja.

Stražar koji nas je čuvao s prstom na obaraču puške, bio je neki Makedenac. S njim nismo smjeli razgovarati. Jednom prilikom Šimek Bakula, stupio sa stražarom u razgovor, kad mu je rekao da ni on ne smije svojoj kući. Na Badnji dan, nas četrdeset petoricu ukrcali su u kamion i odvezli u Mostar u zatvor «Čelovinu». Bili smo umorni, gladni i ispačeni, dok je vrijeme bilo hladno. Tu su nas ošišali i obrijali, oduzeli sve stvari i zatvorili u jednu malu sobicu. Sutradan je osvanuo Božić. Da smo još jednu noć prenoćili, podušili bi se. Nas puno, a prostorija malena.

Sutradan u podne došao je upravitelj zatvora, a pred njega izišao **Ante Mandurić «Džaba»** i rekao: «Gospodine, ako ovdje ostanemo do sutra, svi ćemo se podušiti.» Nakon

pola sata, stražar otvoru vrata govoreći: «Izlazi jedna polovina i priđite u sobu 48.», gdje smo ostali nekoliko dana, kad smo dobili poziv za sud. Nas nekoliko odredili su za vojni sud, što je bilo dobro, bolje nego za civilni sud. Predsjednik suda bio je kapetan **Drago Pušelja**, a javni tužitelj **Velimir Šopranac**. Tražili smo da za svjedoka dođe Jozo Petric, ali nije došao. Službeno su postavili odvjetnike **Jerkovića** i **Tomića**. Bilo nam je svejedno, jer ionako ništa nisu mogli pomoći. Nakon rasprave predsjednik Pušelja predlaže, da nas puste kući jer nema dokaza, dok je javni tužitelj protiv, pa nas vraćaju natrag u Čelovinu.

Kazna u zeničkom zatvoru

Poslije je došao Jozo Petric «Rogić». Bilo je po njegovu, koga je odredio ubiti, taj je ubijen. Na suđenju smo bili osuđeni: Luka Jukić, Zele «Busar» i ja, po dvije godine. Kaznu smo izdržavali u zeničkom zatvoru. Upravitelj zatvora bio je musliman, čijeg se imena ne sjećam. Govorio je da u zatvor dolazi pedeset posto nevinih ljudi, ali sud te osudio i kaznu moraš kaznu izdržati. Dao nam je da pročitamo kućni red, koji je u zatvoru bio zakon. Radio sam u rudniku «Varvara». Na ulazu je nekada bila slika sv. Barbare, zaštitnice rudara, koju su skinuli i bacili. U rudniku je teško bilo raditi. Volio bih vani raditi deset godina, nego li dvije godine u rudniku. Međutim, imali smo dobru hranu: pravi pšenični kruh, salamu, margarin i drugo. Nije bilo maltretiranja, osim što su jednom prigodom prozvali **dr. Nikolića** i muslimana **dr. Kurta**. Za njih, više nikada nismo čuli. Ostale moje kolege: Luka Jukić, Pere Crnogorac, Milan Čutura i Jerko Zlopaša «Đivić», odležali su kaznu u zatvoru. Tada je u zeničkom zatvoru bio i mostarski biskup **dr. Petar Čule**, koji je radio kao bačvar. Nakon zatvora posuški župnik fra Nikola Hrkać vjenčao me sa zaručnicom Andom. Nakon zatvora imao sam dosta problema. Godine 1947., kad sam došao kući organizirali su sastanak u domu u Vinjanima. Jozo Petric «Rogić» prozvao mi je strica riječima: «Noćas si dočekao zloglasnog ustašu Dragića Koštru», dok je meni rekao: «Ante je došao, a meni se nije javio, iako zna da ga mogu poslati gdje je bio.» Moj otac **Mate «Matiša»**, uvijek mi je savjetovao: «Ne daj se, Ante». Na prvim izborima 1945., otac je jedini glasovao protiv, bacivši kuglicu u «šuplju kutiju!»

Vrbovanje za udbina špijuna

Ubrzo iza mog izlaska iz zatvora sreću sam se s Jozom Petricem «Rogićem» u posuškoj gostonici «Kod Jele». Pokušao me vrbovati za doušnika, da mu prenosim

što pričaju moj otac, «Čamprić», «Goričkić» i ostali susjedi. Odgovorio sam da neću, jer imam svojega posla. Nikuda ne izlazim iz kuće! Sva sreća, tada je došao **Ante Miljas**, udbaš iz Dubrovnika i odveo Petrica na sastanak. Franjo Petric «Rogić» sugerirao je udbašu **Vici Sopti**, koji je bio veliko zlo: «Drži Antu Tomića da ti bude suradnik, jer njemu ljudi vjeruju.»

Dobio sam poziv za razgovor u Udbi. Nudili su mi da budem doušnik, ali sebi sam rekao: «Ne ćeš, Ante!» Nakon neuspjela završena razgovora, bacili su me niz stube, kao vreću. Bio sam izlomljen i iskravavljen. Sopta je naredio milicaju, da mu doneće njegove lance. Zavezao me i tako sam prenoćio, sutra do podne. Stražar je otvorio vrata, odvezao me, dao vode da se umijem i tri cigarete koje sam odmah popušio. Udbaš Sopta u razgovoru mi je sugerirao da sve što saznam, mogu prenijeti Franji Petricu, a on će njemu. Na to nisam pristao i sve se na tomu završilo.

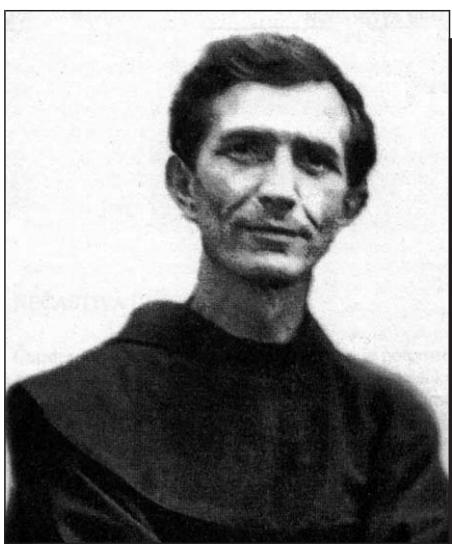
Cijelo vrijeme bavio sam se poljoprivredom, do 1948. kada se počeo raditi zadružni dom u Vinjanima. Sa mnom je radio i **Marko Biško «Džokić»**, koji je molio Franju Petrica, da ga pusti s prisilnoga rada da kupi žito. Rekao mu je: «O tom se i radi, da ne možeš kupiti žito!» Potom Franjo pita Marka: «Kako ti je ime?», a on odgovara: «Znaš kako, Marko!» Franjo odgovara: «Nije Marko, nego Stojan. Ime ti je kako ja kažem!» U tu zadrugu, prisilno su nas tjerali. Svakom svjesnom Hrvatu i domoljubu, poznato je što su od nas komunisti radili. Da Bog sačuva!»

U proteklim stoljećima pokazalo se da je svaka tuđinska vlast, bila neprijateljski raspoložena prema svemu što je bilo hrvatsko, počevši od jezika do države. To je donekle i razumljivo, jer svi su gledali svoje interese i probitke. Teže od toga jest, da se mnoštvo Hrvata petokolonaša, okrenulo protiv svojih sunarodnjaka i stoljetnog državtornog sna. Veliki A. G. Matoš, poznavajući povijesne i tadašnje prilike, dobro napisa: «Najveći neprijatelji Hrvata su oni sami sebi!» Razumjeti današnje prilike i svjetska kretanja, može se u potpunosti, poznavajući svjetsku i narodnu povijest, učiteljicu života. Biti čuvar svoje povijesti i narodne baštine, a ne izdajnik i mučitelj svojega naroda, jedini je put očuvanja nacionalnog bića i samostalnosti. To nam je životnim primjerom i svjedočenjem pokazao Ante Tomić «Mali» iz Posuških Vinjana.

NAPADA NA RUDNIK U SIVERIĆU UOPĆE NIJE BILO

(Iz uspomena fra Julijana Ramljaka)

Dne 12. siječnja 1947. imao sam nedjeljnu svetu Misu, a vjenčanje istog dana poslije podne. Poslije vjenčanja pridružio sam se svatovima u Čavoglavama sve do sutona. Na kraju sam završio u Umljanovićima, u mladoženjinu kuću gdje sam boravio do pola noći. Prespavao sam u Umljanovićima u kući **Ante Muse Mešina**. Ujutro 13. siječnja slavio sam svetu Misu u Kljacima, a zatim

Fra Julijan Ramljak

sam predavao djeci vjerouauk. Poslije podne uputio sam se s **Antom Mikelićem i Stipom Đerekom** preko Moseća u Čvrljevo. Stigli smo u sumrak, i odmah nakon dolaska pristupio sam isповijedanju do 22.00. sati. Prenoćio sam u kući **Ante i Ivana Stanića-Božića**. Sutradan, 14. siječnja bila je svetkovina Imena Isusova, a poslije podne vratio sam se u Umljanoviće, te opet prenoćio u kući Ante Muse, koji me je sutra ujutro sa svojom prikolicom vratio u Drniš. Udaljenost od Čvrljeva do Siverića je više od 30 km. Radi toga spominjem odlazak 12. siječnja i povratak 15. siječnja kako bih dokazao svoj "savršeni alibi".

Sad će opisati uhićenje Siveričana i pripovijedanje **Jose Bukarice pok.Tome** koji je među mnogima bi uhićen tog dana, a optužba je bila napad na barutni magazin rudnika Siverić. **Pešo Odak** je uveo milicionara u jamu rudnika, jer je bio vozač lokomotive. Kada su došli do Jose Bukarice, Pešo Odak je rekao: "Joso, morat ćeš izaći vani, ovaj drug milicioner je došao po tebe". Bez riječi su ga odveli, najprije u Drniš, pa odmah u zatvor u Šibenik. Fizička i psihička zlostavljanja tražala su mjesecima kako bi izvukli iz njega

priznanje o napadu na barutni magazin rudnika Siverić.

Jednog dana dok su ga milicionari ispitivali, uđe u sobu jedan ubaš iz Splita. Čim je ušao, zapovjedio je da ga ostave sama sa Josom. Odmah ga je upitao: «Tko je onda pucao na barutni magazin u Siveriću». Jozo je rekao kako on nema što priznati, kad nema nikakve krivnje, i požali se ubašu na velika zlostavljanja koja je pretrpio ni kriv, ni dužan. Udbaš opet upita: »Ispričaj što znaš». I Joso ispriča, kako je bila pravoslavna Nova godina, i kako je pucao pravoslavac **Pešo Lončar** zvani Mačak.

"A di si ti za to vrijeme bio", upita ubaš. Joso Bukarica odgovori: «Ako odete u rudnik i pogledate radne knjige u koje su pisane nadnice i raspored po smjenama, bit će vam sve jasno, ako je moje ime upisano ukoso na desno, radio sam ujutro, a ako je upisano ukoso na lijevo, radio sam popodne. Ako je upisano uspravno, radio sam po noći, što i jesam, i tako nikako nisam mogao u to vrijeme učiniti ono za što me gonite."

Cijele kolone Siveričana su taj dan odvedene u Drniš i Šibenik, gdje su pretrpjeli razna maltretiranja i mučenja, o čemu se prijavljali sami uhićenici. Joso Bukarica nije pozvan kao svjedok na moje suđenje jer bi on rekao istinu koja «krvniku» nije odgovarala. Zaključak je jasan: napada na barutni magazin rudnika Siverić nije uopće bilo, nego su pravoslavci slavili Novu godinu po julijanskom kalendaru.

Nekoliko dana poslije susreo sam u Drnišu župnika siveričkog **fra Roka Lahora**, koji mi kaže: «Nedavno, trinaestoga ovoga mjeseca uvečer pravoslavci su slavili Novu godinu, pa je, pucajući od veselja, jedan metak zalutao prema Siveriću!»

MAJKA

Pred sinovom slikom nakon svršetka rata

*Sine,
zadnja umire nada.
Prolaznike pitam
– zovem
i tražim te svud.
Ali nitko mi za te kazati ne zna,
moja su lutanja uzalud.*

*Možda orlovi kruže
nad mrtvim tijelom,
ili se vukovi otimaju
za srce tvoje
– u tuđoj šumi,
pod tuđom jelom.*

*Možda bih se smirila,
kada bi mrtvačka kola
pred kućom stala. Onda bi mi srce puklo
i mrtva bih
pokraj tebe pala.*

*A ovako živa umirem
i nadam se,
da ćeš doći
– iznenada,
ali Bog zna
otkuda i kada.*

*Možda ču već mrtva biti
kad mi pokraj groba prođeš
– sijed
i pogubljenih leđa:
kada kući našoj dođeš
polupani crijepl
osuti kreč
i vrata zaključana
kazat će ti,
da je umrla tvoja majka
– da je pokraj oca zakopana.*

"Lirika '46" (Fermo, 1946.)

Mate ERIĆ

Kako se piše pjesma o domovini

*Potraži riječi koje voliš,
reci ih onome koga voliš.
Neka to budu obične riječi,
izgovori ih kao što dišeš.
Kao da hodaš ulicom nepoznata
imena,
kao da još nema imena trg
ili žito, ili jezero.
Kao da s planine gledaš visoko
nebo.
Ujutro, pod suncem, uveče i noću
i kada dođe oluja,*

*u dobru i zlu
izgovori samo: domovino moja.
Ima toliko riječi da se to kaže
i svaka je dobra, ako je tvoja.
Nećeš pogriješiti,
ne griješi onaj koji voli.
Ipak, ustani kad izgovaraš njen
ime.
Pjesma o domovini pjeva se stojeći,
ustima koja plaču
i rukama koje grle.*

Zvonimir GOLOB

MOJE RATNE I PORATNE USPOMENE (III.)

Do dolaska u postrojbu, ostao sam nekoliko dana, ali sam video da nisam dobro.

Prijavio sam se liječniku. Bolnička kola su me odvezla na pregled u Zvonimirovu br. 9. Čim me je liječnik video, potjerao je mog pratitelja, jer je bio ugojen, a ja mršav kao grana. Pozvao je kola iz bolnice u Vlaškoj. Prebacili su me u bolnicu, gdje su me pregledala dva liječnika. Dok sam ležao, čuo sam ih kako govore: "Što ćemo sa njim". Pitali su me ima li u Ljubuškome partizana. Odgovorio sam da nema i da ih nikada nije bilo. Oni su mi rekli da sam iscrpljen i da ću se bolje izliječiti ako odem kući, jer je u Hercegovini zdraviji zrak. Pustit će me na bolovanje, neograničeno, sve dok se potpuno ne oporavim. Savjetovali su mi da obučem civilno odijelo, da me u vlaku ne bi uhvatili partizani. Tako sam i uradio.

Iz bolnice sam otišao u skladište, u Savsku ulicu, uzeo odijelo, i došao u postrojbu. Stidio sam se kolega što moram obući civilno odijelo, ali sam to morao učiniti. Da ne bih zakasnio na vlak, otišao sam spavati na našu stražaru. Ujutro, u četiri sata, krenuo sam na vlak. Sretno sam stigao kući.

Prvi veći odmor

Bio je kraj 1943. Ozdravio sam i osjećao se dobro. Znao sam da kao vojnik nemam pravo na odmor, nego se moram javiti u hrvatsku vojsku odnosno ustašku vojnicu. I za vrijeme bolovanja stalno sam bio u kontaktu s ustaškim snagama u Mostaru, odnosno njihovim liječnicima i drugim medicinskim osobljem. Praktično nisam prekidaoo vojnu službu.

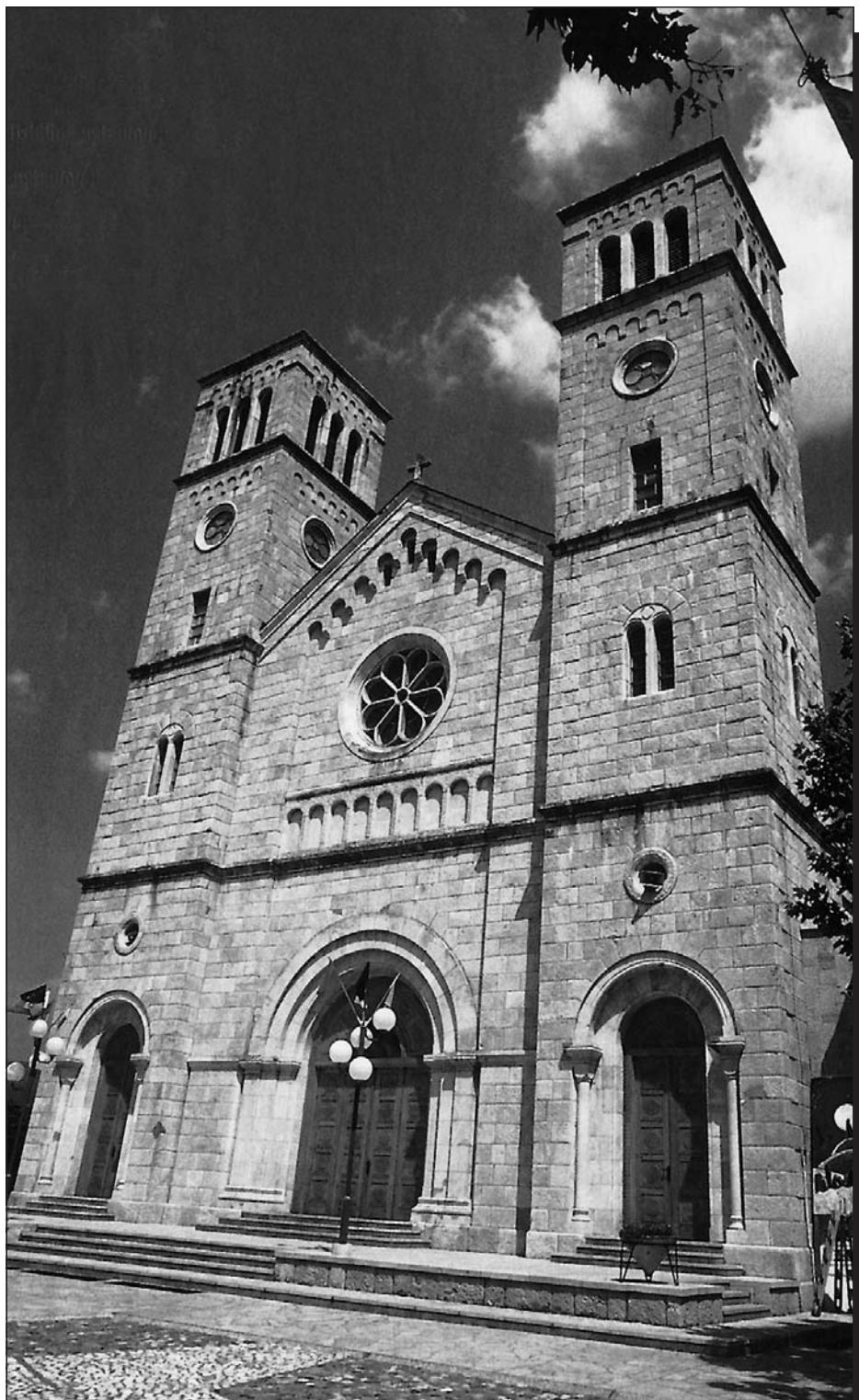
Prijavio sam se u prvu bojnu, sa sjedištem u Gabeli, čije je zapovjedništvo bilo na katu željezničke postaje u Gabeli. Zapovjednik nam je bio nadsatnik **Lilić**. Na tom području sam ostao oko dva mjeseca (od Gabela do Ploča). Posljednjih nekoliko dana

Piše:

Frano ALILOVIĆ

službovanja u toj postrojbi bio sam raspoređen s još sedam ustaša na bunker za osiguranje željezničkoga i cestov-

nog mosta u mjestu Rastoka na Neretvi (između Komina i Rogotina). Po danu smo se mogli udaljavati od bunkera, a u mom društvu su bili uglavnom Dalmatinici, mještani iz okolice Rastoke.

Franjevački samostan i crkva na Širokome brijezu

Oni su stalno nešto šaputali da ja ne bih čuo. Posumnjao sam da "šuruju" sa partizanima. Nisam o tome nikom ništa govorio nego sam otišao u Ploče, našao vlakovođu i zamolio ga da me prebaci do signala željezničke postaje u Čapljinu i da vode računa o meni kad vlak dođe u Gabelu, da me moji za-

ustaški poručnik, rodom iz Studenaca. U to vrijeme smo se tukli s partizanima oko Vrgorca, pa sve do Bijakove. U kolovozu 1944. kad je jedne večeri pao mrak, moja satnija je dobila naređenje da krene u Bijakovu. Prethodno je u našu bojnu stigla jedna njemačka četa. Naša i njemačka pos-

starskih Vrata (podno Ljubuškoga). Želja mi je bila da se još jednom potučemo s partizanima jer nisam mogao prihvati zapovijed o ku-kavičkome povlačenju. Partizani nisu znali da ima ustaša u Gornjim Radišićima. Mi smo ih iznenadili i potjerali sve do raskrižja Čapljina–Mostar. I sutradan smo ih ponovno napadali. Ni jedan se partizan nije smio pojaviti. Te večeri sam se spojio s jednom našom postrojbom na Tromeđi, ušli smo u okršaj s partizanima, pa ponovno bitka na Služnju.

Sutradan smo napravili položaj u gornjem Čitluku, ispod brda. Moja satnija i postrojba **Dane Miloša**, ustaškoga satnika, tukla se s partizanima i u Čitluku. Oni su dobili pojačanje. Stigli su im Crnogorci. Tukli smo se prsa u prsa, kod Pervanovićih kuća bio sam veza između moje jedinice i jedinice Dane Miloša. Branio sam se iz dvorišta jedne kuće, a četvorica ustaša su se branila iz kuće. S njima je bio ustaški vodnik **Mirko Zurić**, rodom s Mostarskih Vrata. Oni su pucali s prozora, a partizani su im se privukli s druge strane kuće i sve ih žive uhvatili.

Moja postrojba se povlačila prema Mostaru. Čuli smo kad su ovu četvoricu strijeljali u dvorištu. Zurić nije odmah bio mrtav. Kad je pala noć, našli su ga neki civili, zavezali su mu glavu košuljom, jer je bio ranjen i otjerali na konju do Čerina i dalje do Lištice, odатle u mostarsku bolnicu. Kasnije sam doznao da je liječen u Sarajevu i da je ostao živ, ali bez oka. Kasnije smo se još jednom vidjeli u Sloveniji kad smo se povlačili. Tu sam mu izgubio trag.

Moja se bojna popunila po dolasku u Kruševo kod Mostara. Dobili smo zapovijed da zauzmemu položaj na Širokome Brijegu.

Branio sam Široki – kolijevku hrvatstva

Tukli smo se s partizanima po mjestima: Bovo, Rasno, Kosmaj, Čerigaj.

Ustaški pukovnik Rafael Boban s pripadnicima Crne legije

povjednici ne bi vidjeli. Sutradan sam se prijavio u Grabovo Vrilo gdje je bila ustaška satnija čiji je zapovjednik bio zastavnik **Kuraja**. Ubrzo se u Grabovu Vrili formirala jedna ustaška bojna sa zapovjednikom ustaškim satnikom Antonom Šlatom, emigrantom.

Čim sam s njim došao u kontakt Šlat me pozvao k sebi i upitao otkad sam u ustaškim jedinicama. Rekao sam mu da sam u ustašama od 13. siječnja 1942. na što mi je odgovorio da trebam ići odmah u dočasničku školu. Nakon dva dana dao mi je papire da se prijavim u Rodoč kod Mostara gdje je bila dočasnička škola. Ovu školu su vodili njemački časnici i tu se stjecalo veliko vojno znanje.

Otišao sam u Rodoč, završio školu i dobio čin ustaškog dovodnika. Vratio sam se u svoju bojnu u Grabovo Vrilo gdje sam raspoređen u 9. satniju. Postao sam zapovjednik I. voda 9. satnije, čiji je zapovjednik **Pero Stojić**,

trojba su dobole zapovijed da izvedemo diverzantsku akciju na Biokovu.

Partizane smo razbili prije svanuća, tako smo ih potjerali da u skupini nije bilo nigdje više od pet partizana. U Bijakovi smo bili do kraja dana a da se nije oglasila ni jedna partizanska puška. Bježali su da nam ne budu na dohvat. Vratili smo se u Grabovo Vrilo.

Sredinom listopada iz Makarske se, kao posljednja jedinica hrvatske vojske, povukla i k nama došla željeznička ustaška bojna. Krajem listopada obje postrojbe su dobole zapovijed od stožera da se povuku. Povlačili smo se iz Vitine prema Klancu i dalje do Gornje Vitine, do Gavranova groblja. Tu smo napravili mali odmor. Bio sam već promaknut u čin ustaškog vodnika. Da nitko ne bi primjetio, odvojio sam dvadesetak vojnika, udaljili smo se i preko Gornjeg Proboja i Radišića došli do Mo-

Dobio sam odobrenje da odmorim s vojnicima u zaseoku Kuljići. Položaj smo držali i u Mokrome, u bivšem talijanskem bunkeru. Jedne noći se razvila velika borba u Mokrome, tako da se vojnici nisu mogli odmoriti. Pošli smo u Mokro. Zapovjednik postrojbe je izdao zapovijed i morali smo se povući u sam Široki Brijeg. Tu je bila njemačka jedinica "Vražje divizije", a moja jedinica je držala položaj desno, sa zapadne strane kod Burića kuća. Jedno jutro sam vidio da mi nema jednog vojnika, **Blaža Šunjića** iz Radišića. Zaključio sam da nije imao gdje poginuti, jer smo se zajedno povlačili iz Mokrog. Pomiclio sam da je ostao spavati u jednoj napuštenoj kući gdje je bilo sijena za stoku. Iz tih Kuljića kuća sva čeljad je pobegla na Široki, kad smo se mi povlačili. U kuću su ušli partizani.

Nitko ništa nije uspio uzeti iz kuća, a tri djevojke Kuljićke su me stalno nagovarale da otjeramo partizane iz njihovih kuća. Žalile su za svojom opremom, a bile su i bez hrane. **Anu Kuljić**, jednu od tih djevojaka, streljali su partizani 1947. **Ruža Kuljić** je osuđena na 5 godina zatvora. Sreo sam je 1975. Bila je udata za Gojka Soldu i živjeli su u Staroj Biloj kod Travnika. Trećoj djevojci sam zabranio ime, a i ne znam što je bilo sa njom.

Četvrtog dana nakon napuštanja Kuljića kuća, pred noć, na intervenciju mještana, pošao sam sa šest svojih vojnika i jednog vojnika iz "Vražje divizije", samovoljno, bez zapovijedi, da oslobodim Kuljića kuće. Dogovorio sam s našim vojnicima na teškom bacaču da nas štite i da tuku kuće dok mi ne dođemo do njih. Razmak od našeg položaja i partizana bio je manji od jednog kilometra zračne linije. Dogovorio sam da će po izlasku iz šume prema kućama baciti raketu, kao znak našima da više ne tuku.

Napali smo partizane iznenada. Mislili su da nas je više, bježali su pred nama. Mještani su odmah uletjeli

u kuće i uzimali što im je najpotrebni. Zadržali smo se nepuni sat. Ušao sam na vrata štale gdje sam sumnjaо

U veljači smo dobili zapovijed da po noći napadnemo partizane kako bismo oslobodili Čapljinu i

Mostar u prvoj polovici 20. stoljeća

da je ostao moj prijatelj i povikao: "Blažu, izlazi!" Tek kad sam rekao: "Zove te Alilović!", pomolio je glavu. Imao je i metke i bombe.

Dok je on bio u sijenu, tu su se odmarali i partizani. Nisu znali za njega. Taj moj vojnik Šunjić je bio stariji čovjek i bio je loš borac. Pravi vojnik bi pobjio partizane na spavanju.

Branili smo Široki Brijeg tri mjeseca i deset dana. Stalno smo vodili bitke s partizanima. Sa svojim vodom sam se, kao diverzant, ubacivao na partizanski teritorij i prema Ljubuškom i prema Vitini. Čak sam se na Božić 1944. pojavio sa svojim vojnicima na misi u Radišićima na grobiju Krmice. Na Božić, poslije podne, u bitci s partizanima, imali smo pet mrtvih, ali nisu bili iz moje postrojbe.

Početkom 1945. dobio sam premještaj na Bunu kod Mostara. Premješten sam sa svojim vodom u IV. bojnu, 16. satniju. Ova bojna je bila sastavljena od mladih vojnika koji nisu imali veliko vojno iskustvo. Moja jedinica je trebala ojačati bojnu. Zapovjednik satnije je bio **Ferdo Brbor**, rodom s Mostarskih Vrata, a zapovjednik bojne **Vlado Mandić** sa Širokoga Brijega. Držali smo položaj sve do Gubavice.

Ljubuški. Moja bojna se kretala u smjeru: Dobro Selo, Čitluk, Međugorje, Čapljina, a bojna sa Širokog Brijega: Rasno–Čerin–Lipno–Ljubuški. Kad je zapovjednik II. bojne, Šlat, poginuo na Širokom Brijegu, zamijenio ga je nadporučnik **Gložinić**. Ustaše su 2. ili 3. veljače uzele Ljubuški, a moja bojna je još vodila bitku za Čitluk. Gložinić je putem radio-postaje tražio da se pojavim u Ljubuškom. Zadatak sam izvršio. Moja postrojba je zauzela Čapljinu. U postrojbi sam imao dva brata rodom iz Čapljine, jedan stariji nadporučnik i mlađi zastavnik (**Emil**, koji je poginuo), pa su bili sretni kad je Čapljina oslobođena.

U sastavu čapljinske postrojbe bila je i jedna njemačka jedinica. Uspjeli su tada uzeti i Gabelu. Nijemci su imali zadatku uništiti mostove u Čapljinu i željeznički u Gabeli. Kad su izvršili zadatku, odmah su se povukli, a mi smo ostali dalje. Ja sam bio u Ljubuškom.

Ubrzo je partizanima stigla pomoć. Naše snage su morale napustiti Čapljinu, povlačeći se prema Čitluku. Moja jedinica je još uvijek u Ljubuškome. Partizani su stigli do

Tromeđe. Na Mostarskim Vratima smo uništili svoje teško naoružanje, ali smo se ipak morali povući preko Hamzića i Čerina, te Uzarića i Jara do

čitav 8. dalmatinski korpus (s tri divizije) na čelu s najzloglasnijom 26. divizijom. Ta divizija je načinila najveći pokolj u Kninu, Širokom

Rijeka Šujica prije poniranja u Kovačima (Tomislavgrad)

Širokoga Brijega. Partizani su pripremali završnu bitku za Široku Brijeg.

Na Širokom su ostale "široke" rane

Završna bitka za Široki Brijeg trajala je četiri dana. Njemački vojnici, odnosno "Vražja divizija" neprestano su govorili da se nije vodila veća bitka ni za Staljingrad. To je bilo nadčovječanski! U tvornici duhana pognuto je više od 50 njemačkih vojnika. Široki Brijeg je branilo najviše oko 1600 boraca. To su bile: druga ustaška bojna, jedna bojna "Vražje divizije", jedna bojna domobrana "Gorskoga zdruga", koji su bili izvrsni borci. Partizani su nastojali presjeći prometnicu Široki–Mostar, ali na uzaričkome mostu su im domobrani nanijeli velike gubitke. Izginula je cijela satnija domobrana, ostalo je samo šest živih. Partizani u tome pokušaju nisu uspjeli.

Partizani su napadali u slijedećem sastavu: Deseta i jedanaesta brigada 29. divizije **Vlade Šegrta**, jedna brigada sastavljena od Crnogoraca,

Brijegu, u Slavoniji... Jedan borac 26. divizije naš Hercegovac, mi je nedavno (prije Domovinskog rata) ispričao da je ta njegova divizija ubila u Sloveniji 30.000 ljudi. Ubijali su na najsuroviji način. Žrtve su dovozili vlakovima, kamionima, iskrcavali na cesti i redali ih u kolonu. Kraj ceste bi se poredali Dalmatinci po šumarcima i kako bi kolona naišla, oni su "brisali" strojnicama. Iza toga nailazio je utovarivač, kupio ljude i zgrtao ih u jarak pored ceste. I tako sve dok su pobili više od 30.000.

E, s takvim zločincima smo se sudarili na Širokom Brijegu! Nakon četiri dana i četiri noći, Široki je pao u partizanske ruke. Ja sam se uspio izvući i ponovno se vratiti u svoju postrojbu, 4. bojnu, 16. satniju, na Bunu. Sljedećeg dana i Mostar je pao u partizanske ruke. Što su uradili nakon pada Širokog Brijega uglavnom je poznato. Pobili su sve što im je došlo pod ruku, čak i svećenike i sjemeništarce, kao i učenike Franjevačke gimnazije. To je najveća sramota koju su Hrvati učinili Hrvatima tijekom II. svjetskog rata.

UDAHNUO SAM I ZARONIO

*Udahnuo sam
I zaronio
Ispustio uzdah
I rukama pritisnuo čelo*

*Na svojoj glavi
Osjetio
Vodene mjeđuriće
Pune zraka*

*Nasmijao sam se
U očajanju.*

Bruno ZORIĆ

SRIČA

*Sreću čnviče išče
onā je svuđer okolo nās
samo je triba nājti
u právi črés.*

*Sreča je u svíkoj latici cvitr
u lipňti svanúča i jútra
ka téca árijum polčti
sréča je danás i sútra.*

*U stísku rúke přejatelja
u plavetnélou nčba
i u smíšku mladñsti mojë
sréča je tamò
di srca u ljubavi stoje.*

*Sreča je súza rídosnica
u oku mŕtere mojë
u pláču ditčta
támò di se čuje
beséda náša svéta.*

*U krošnji másline
i u dâšku meštrála
u rěcima vlásiju tvojih
sréčo, od srca ti hvála.*

T.M.K.

JOŠ O LEPOGLAVSKOM POKOLJU

O zločinima počinjenima za komunističke vladavine u lepoglavskoj kaznionici dugo se šutjelo. Tek posljednjih godina učinjeni su pomaci u istraživanju i dokumentiranju tih zločina, a mislim da će biti korisno da i ja objavim neke fragmente sa svoje 14-godišnje robije.

Stigli smo (pisac ne navodi kada, op. ur.) u velikoj skupini u lepoglavsku kaznionicu. Strpali su nas po šestoricu u male ćelije, tako da je svakomu "pripadalo" jedva tri prostorna metra zraka. Stakla na prozorima nije bilo, pa je u

Piše:

Petar BABIĆ

lenilo za kićenje zgrade povodom prvoga svibnja. Nije bilo nikakva posebna razloga da izaberu baš Steinera, pa mi je stvar bila sumnjiva. On je izišao, valjda ni ne sluteći da nikad više ne će vidjeti svoje supatnike. U dvorištu su ga čekala još tri sveučilištarca koji nisu znali da idu u smrt. Kako je Ivančica blizu kaznionice, odveli su ih u šumu i tamo us-

prizemlja donosio vodu. Ubio ga je stražar sa spiralnoga stubišta, valjda iskušavajući svoju strojnicu. Ovdje se nije moglo ni pokušati tvrditi da je nesretnik htio bježati. Negdje 1947. na mrtvoj je šetnji stražar s visokoga bunkera ustrijelio četiri hrvatska politička uznika, od kojih jedan bijaše pukovnik hrvatskoga ratnog zrakoplovstva. Ni ovdje Špiranec nije održao govor.

Općilike 1948. jedna je skupina robiša vođena vaditi pijesak iz Bednje. To je bila samo izlika, jer se planiralo njihovo ubojstvo. U toj skupini bijahu dva brata **Vancaš**. Druge ne znam. Nije lako znati sve zatvorenike, jer je tada u dvije zgrade bilo, po mojoj procjeni, oko pet tisuća robiša. Budući da je Bednja dosta udaljena, nismo znali ništa o sudbini odvedene skupine, dok Špiranec nije sutra navečer preko razglosa održao govor, po uobičajenom receptu: "Včeras su tati opet hteli begati, al im bog i bogme ni uspelo, jer je naša straža bog i bogme prebudna!"

Na prijelazu iz 1947., na 1948. jednoga su jadnika okovali zbog pokušaja bijega, i bacili ga u samicu u kojoj je pod bio od opeke. Naime, drveni smo pod morali odstraniti i postaviti opeku, kako bi mučenje bilo što okrutnije. Stakla na prozoru nije bilo, pa je smrt od smrzavanja bila neminovna. Jadnik je danima vikao: "Ubijte me, ne mučite me više!" Bilo je užasno, osobito noću, slušati te jauke. Ali, nisu mu se smilovali. Njegovo je tijelo sedmi dan izvučeno iz ćelije, smrznuto.

Ne mogavši više izdržati krvave torture, **Josip Zrnac** se naglavačke bacio u dvorišni bunar koji je služio za gašenje vatre. Može se zamisliti kao mu je bilo, kad se odlučio na samoubojstvo, ostavivši iza sebe petoro nejake djece! S krova nove zgrade dvojica su robiša skočila na glavu i ostali na mjestu mrtvi.

Godine 1948. upravitelj je između pet tisuća robiša izabrao nas 120, provavši nas "hrvatskom vladom". Stavio nas je u strogu izolaciju u nekadašnju zatvoreničku bogomolju. Posude za nuždu stavljene su, ne slučajno, na

Lepoglavska kaznionica

ćelijama bilo tek snijega. O grijanju, naravno, ni govora. Tek sutradan ujutro dali su nam neki tamni napitak, kojemu nitko ne zna pravo ime, a tamo su ga nazivali kavom. Dobili smo i 250 grama kukuruznoga kruha, toliko tvrdog da se njime moglo zidati pregradne zidove. Odmah ujutro istjerali su nas, onako slabo odjevene, u duboki snijeg, da prenosimo smrznutu ciglu i kamen. Popodne su nam dali ručak, koji se sastojao od tople vode, žlice "geršla" i nekoliko zrna graška iz kojeg su virili crknuti crvi. To je valjda bio jedini začin u tom napoju.

Par dana prije prvoga svibnja u moju ćeliju došao stražar i prozvao **Ivana Steinera**. Rekao mu jeće ići nasjeći ze-

trijelili na pravdi Boga. Upravitelj **Špiranec**, poznati sadist, održao je govor u obranu zločina kojeg su očito planirali: "Tati su hteli begati, a nisu znali da je naša milicija budna. Svi koji buju begali, isto će doživeti!"

Bijeg u pol dana zapravo bijaše nemoguć, pa Špirancu nitko nije vjerovao. Znali smo da je zločin planiran. Pobijene su pokopali kao staru paščad, bez ikakva obreda i znaka...

Ubijali su i navodili na samoubojstva

Jednoga su političkog zatvoreniku na stubištu prvoga kata ubili ni kriva ni dužna, samo zato što je u ćeliju iz

mjestu nekadašnjeg oltara. Dali su nam male čekiće i odveli nas na dvorište gdje su stajale hrpe kamenja. Stražari su nam zabranili pomicati se, okretati ili međusobno razgovarati. Trebalo je usitnjavati kamenje. Rad je bio strahovito težak, osobito brojnim intelektualcima među nama, ne naviknutima na težak tjelesni rad. Mnogi su se teško ranili, udarili po udovima ili rasjekli prste. Krv je tekla na sve strane, a pomoći niotkuda. Čak ni zavoja.

Držalica čekića bila je tanka i slaba, pa bi se često dogodilo da bi se brzo oglodala i puknula. Stražari su to nazivali "sabotažom", a sabotere se kažnjavalio. U pravilu se sutradan moralio ići upravitelju na prijavak ("raport"). Špiranec bi na to redovito odredio samicu, obično 14 dana, govoreći pritom: "Više ne smem, manje ne dam!" Uzgredna kazna bijaše dvomjesečna zabrana posjeta i prijama paketa i pisama.

Jednom prigodom književnik **Mrzljak**, koji tada nije bio pod kaznom, dobio posjet. Došla mu žena. Kako su mu naočale bile slabe, reče supruzi: "Slabo vidim na ove naočale, trebam jače, plus tri." Stražar je smjesta prekinuo razgovor, zapisao Mrzljaka i uputio ga na prijavak. Špiranec ga pita što je učinio, a Mrzljak veli - ništa. Na to Špiranec: "Vrag te zel, kak nič, kad si sa ženom govoril stranjski jezik?" Mrzljak odvrati da to nije istina, da on zna da se to ne smije. "Stražar, vodi ga u samicu! Četrnaest dni! Manje ne ču, više pak ne mogu!"

U Lepoglavi se nije prestajalo raditi kad bi padala kiša ili snijeg. Dolazili bismo u ćeliju mokri i sutradan opet na sebe oblačili tojadno odijelo. I zimi su nas silili sjediti na mrzlotu kamenu, kako bismo oboljeli i trpjeli od reume i išijasa ostatak života. U tome su potpuno uspjeli...

Krvavi peti srpanj

Petoga srpnja 1948. zbila se krvava drama. Negdje malo iza devet sati

Lepoglavska "zvijezda"

počeše pucati po nama na dvorištu, a da nismo znali zašto. Pali smo na zemlju iza hrpa kamenja i pokušavali se sakriti. Studenta **Janeša** koji je bio pored mene, pogodili su i umro je na mjestu, ne rekavši ni riječi. Zatim pogodiše predsjednika općine **Dukića**, koji je također pao bez riječi. Treća žrtva koju sam video bio je neki **Matičević**. Prije nego što je umro, izustio je: "Ubiše me 'oslobodioči'..." Za njim pogodiše **Bajramovića** iz Dalja. I on je umro ne pustivši glasa. Za njim pogodiše **Krasovca**, pa **Puhala**. Sedmoga se ne sjećam, ali će ga se sjetiti

prof. Radovan Grgec, koji je robijao sa nama, i sa svojim ocem. Otprilike oko podne odnekud se začuo Špirančev glas. Tražio je da se prekine s pucnjavom. Odmah nam je prišlo nekoliko naoružanih stražara. Jedan je oficir zakikao: "Majku im banditsku, malo ih pobismo! Pred zid, bando!" Poredali smo se uza zid. Rekoh studentu **Radici**: "Sad će nas sve postrijeljati. Kad počnu pucati, viknut ćemo: Živjela Hrvatska!" On će na to:

"Čkomi, vrag te zel, bedak!" Svakli su nas do gola, ali nisu našli ništa što ih je zanimalo, pa su nas počeli mlatiti toljagama i praznim pištoljima. Udarali su u glavu, pa smo svi bili obliveni krvlju. Kasnije su nas odveli u ćelije, nastavljajući nas tući po glavi i trbuhi.

Da je zločin bio planiran potvrđuje činjenica da se desetak minuta prije početka pucnjave stražar od nas udaljio, što je bilo posve neuobičajeno.

Za ovaj zločin nitko nije odgovarao. "Komandir" u prvom odjelu, gdje su zločini počinjeni, zvao se **Zvonko Glavan**. Pobjjeni su u krvavoj odori bačeni u jamu i zakopani. Jednog su dana u samici udavili svezanog studenta **Panića**. Jednom su prigodom i mene strpali u samicu za smrzavanje, ostavivši me tek u rublju. Spasilo me to što sam čitavu noć vježbao. Bio je to jedini način da preživim...

LEPOGLAVSKI NOKTURNO

*Mom prijatelju i supatniku
Mladenu Fancevu.
Lepoglava, proljeće 1947.*

*Crtica do crtice
niže se na sivom,
na vlažnom zidu
mračne samice.
Dani su dugi.
Ah!
Jedan samo
Od njih
kad prođe,
tada znam
da dva su prošla
jedan robije,
a drugi
života.*

*(Objavljeno u: Slavko Radičević,
Robijaševi zapisi, Rijeka, 1999.,
str. 190.)*

Božidar KOVAČEVIĆ

KRAVAVI ULAZAK PARTIZANA U DRNIŠKI KRAJ (IV.)

Dakle, Diklo je u neku ruku bila partizanska baza za "ispiranje" mozga. Bili smo smješteni u jednoj trokatnici, točnije na derutnom tavanu gdje smo noću pokušavali odmoriti mozak od cjełodnevnih tortura. Rekoh već da su nas, osim partizana, u stopu pratile i uši. Čitavo slobodno vrijeme, a jedva ga je bilo, koristio sam za čišćenje od ušiju, uglavnom u obližnjem žbunju. Žbunje kao zaklon od neželjenih pogleda koris-

Piše:

Frane Mate Ramljak

bio na dužnosti, uglavnom sam bio u društvu mojih Drnišana u koje sam imao najviše povjerenja, jer sam ih uglavnom poznavao. S drugima sam se družio tu i тамо, iz puke pristojnosti. A nepristojan sam bio samo prema špijunima koje bi

kod Skradina (koji je također bio u Diklu) kad smo se 1950., sad već kao politički zatvorenici, našli na javnim radovima u Zemunu. Dakle, Tepić mi je tom prilikom rekao da je Lovrić dobio prekomandu u drugu jedinicu. No, u drugu jedinicu nije nikad došao, jer ga je na putu do nje, negdje na zabitu dijelu morske plaže, sačekao komesar 4. bataljuna. Kukavički ga je zaklao i bacio u more.

Partizani, bolje reći Srbi, ili još bolje - četnici pod krankom zvijezde petokrake, bili su doista surovi prema nama Hrvatima. Svoju netrpeljivost nisu skrivali, dapače, nisu birali ni vrijeme ni mjesto da bi je iskazali u bilo kojem obliku. Sjećam se tako jednog događaja koji se zbio na sam Badnjak. Jedan mladić iz Dikla, koji je došao doma na kratki dopust, ispalio je iz strojnica cijeli rafal u zrak. Mladić se, naime, veselio katoličkom Božiću. No, za to nije imao razumijevanja komandant 4. bataljuna: osobno ga je uhitio, vezao ga i poslao u svoju jedinicu kipteći od bijesa. Samo radi usporedbe, kad smo mijenjali jednu jedinicu u Pađenima, a bilo je to baš na pravoslavni Božić, pojedini pravoslavci su bacali čak bombe veseleći se svom Božiću, a da ih pritom nitko nije čak ni upozorio a kamoli kaznio. A kako i bi, kad je zapovjedni kadar 4. bataljuna bio srpski: zapovjednik Srbin, njegov zamjenik Srbin, komesar Srbin, njegov zamjenik Srbin... Svi Ličani, sirovi, neotesani i vrlo, vrlo opasni. A svi su oni doživjeli tragičnu sudbinu (i to mi je, među ostalim, rekao Ivan Tepić u Zemunu). Kad se 4. bataljun zatekao u okolini Senja, ustaške su snage strjelovito probile partizanske položaje i upale u Štab. Tom su prilikom bez ispaljenog metka pohvatili sve štapske glavešine i likvidirali ih.

Kanjon Zrmanje

tili su i mnogi drugi jadnici koje je mučila ista briga. I tek što bismo se oslobođili tih sitnih životinja, one bi nas za nekoliko dana ponovno okupirale... Nekako baš tih dana počela me je opsjetati misao o bijegu. Pokušavao sam osmislati nekakav plan: svakodnevno sam pratilo navike stražara, njihove smjene, tko je od njih opušteniji, a tko budniji na straži... Za nekoliko dana imao sam već gotovo razrađen plan bijega. Međutim, mučila me je činjenica što je moj rodni Siverić stotinjak kilometara udaljen od Zadra i što bih na tom putu bio izložen svakovrsnim opasnostima. Odvagnuvši činjenice, odlučio sam još neko vrijeme pričekati.

Vrlo sam često bio na balkonu zgrade kao izviđač. Imao sam dvogled, a moj jedini zadatak je bio da osmatram kretanje brodova i da svaki sumnjivi manevr prijavim komandiru čete. Kad nisam

partizani s vremena na vrijeme ubacili među nas da bi doznali kako "dišemo". No, mi bismo takve tipove jako brzo razotkrili, pa partizanima nije preostajalo ništa drugi nego da ih povuku.

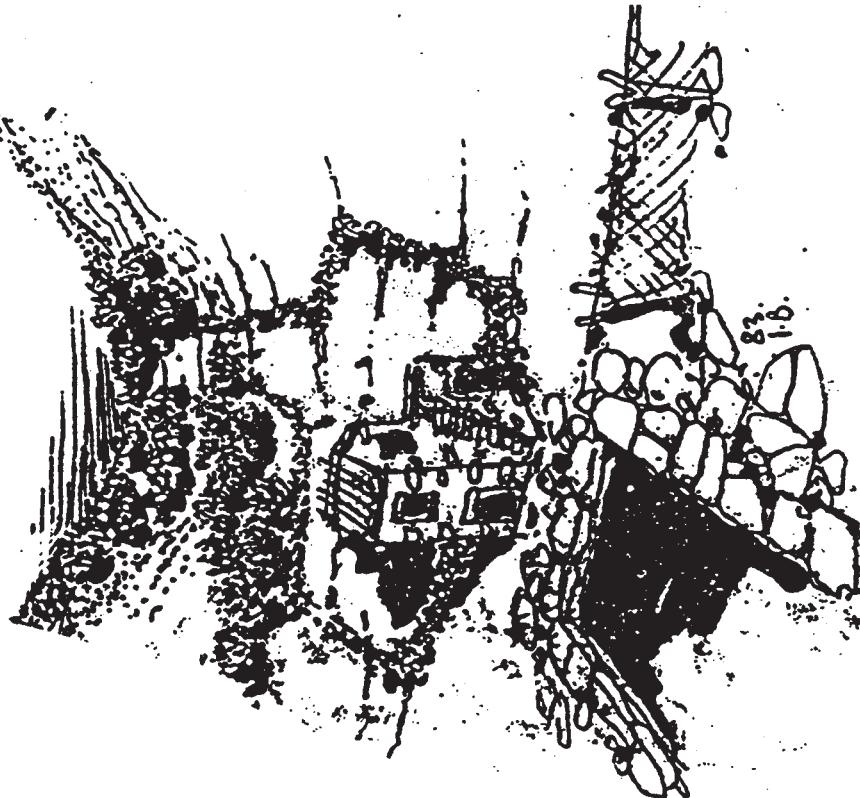
Smrt Ante Lovrića

Na tako malenu prostoru čovjek jako brzo upozna mnoštvo osobnosti i karaktera. Iz toga kolopleta izdvojio bih splitskog pekara **Antu Lovrića**, inače porijeklom iz Miljevaca. On je bio tako eksplozivan da se nije mogao suzdržavati od verbalnih napada na partizane. Njegovu neobuzdanu prirodu bilo je sve teže sputavati. Uzalud naši savjeti i zamolbe da to ne čini. Njegovi istupi su bili na samoj granici incidenta, nije se ustručavao čak ni pred nekim Srbima reći ono što mu leži na srcu.

O tragičnoj sudbini Ante Lovrića doznao sam od **Ivana Tepića** iz Rupa

Planiram bijeg

Bila je užasna zima kad se postrojba u kojoj sam se silom prilična našao, iz Dikla uputila u Pađene. Snijeg nam je bio do koljena, bili smo gladni, žedni, mokri do gole kože, u Pađene smo stigli mrtvi umorni. Cijelim tim putem prok-

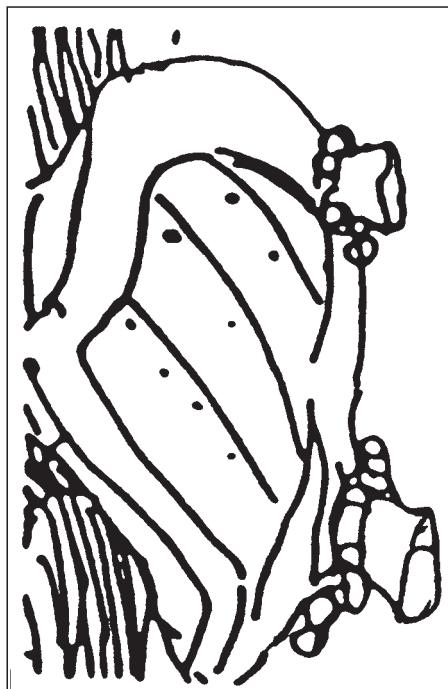
Ilustracija I. Bavčević

linjao sam partizanske bezdušnike i maštao o tome kako će prvom prilikom pobjeći. Jer moj je Siverić sad nadohvat ruke, odavde će mi biti mnogo lakše pobjeći nego iz Dikla. Na ruku će mi ići i to što sam sačuvao svoju civilku (od prvoga sam dana znao da će pobjeći, zato sam je i sačuvao).

Nekoliko dana nakon što smo došli u Pađene, nabavio sam propusnicu. Propusnice su bile tako primitivne da ih je bilo lako prepraviti. Sve je išlo po planu. Još je samo trebalo iskoristiti prvu pravu prigodu i ostaviti iza sebe tu gomilu partizanskih bezdušnika. No, oni kao da su čitali moje misli: to popodne kad sam htio pobjeći, rečeno mi je da se vraćam u Zadar na radiotelegrafski kurs. Pojeo sam se od jada. Za još jedno iznenađenje, ovaj put ugodno, pobrinuo se naš kurir sljedećeg jutra: prenio mi je poruku da ne idem u Zadar. Što je sad ovo? Valjda su me odbili zbog mog dosjea... Ili zbog nečega drugog? Pričekat će još nekoliko dana dok se situacija malo ne smiri.

I u tih nekoliko dana u posjet su mi došli moj otac **Frane** i stričevka **Marija**. Odsjeli smo kod jedne starice koja je pristala da se malo ogrijemo i po-

pričamo, nakon što smo joj odvrtiljeli priču kako smo pravoslavci iz Kričaka. Razvezala se stara o svojim sinovima **Jovi** i **Đuri** koji su bili u četnicima, pitajući se jesu li još uopće živi. Kod starice smo se zadržali oko dva sata. Nišam više htio čekati ni minutu, a to je tijekom potihog razgovora shvatio i moj

Ilustracija I. Bavčević

otac. Zahvalivši se starici na gostoprimgostu, neopaženo smo napustili Pađene i skrenuli prema Kistanjima. Put je, dakako, bio jako težak i opasan. Samo da spomenem da su desertere odmah strijeljali. Stričevki Mariji i meni je bilo lakše podnijeti neprekidno pješačenje nego mom oču kojeg su stigle godine. Osim toga, snijeg i hladnoća su iziskivali dodatne atome snage. Negdje oko devet sati uvečer stigli smo nadomak Krke. Nismo se usudili pod tim uvjetima prijeći rijeku i nastaviti put, pa smo odlučili sačekati jutro. U blizini smo ugledali jednu potleušicu s visokom drvenom ogradom.

Dvadesetak smo puta morali pokucati na vrata dok nam vlasnik nije otvorio vrata. Na upit mog oca možemo li kod njega prenoći, on nam pokaže rukom unutra. Svaka čast. Malo poslije, pošto smo se najeli i napili (otac je iz ruksaka izvadio vino i svinjetinu, a domaćin **Jovo** još pridodao svoje hrane, pa je bila prava gozba), sjeli smo uz vatru i zapodjenuli nevezan razgovor. Ponajviše o politici, naravno. A u politici je moj otac bio veliki praktičar i taktičar (bio je jedan od vodećih ljudi u HSS-u). Tako on počne obrađivati Jovu: te kako je kralj **Aleksandar** predivan čovjek, a tek kralj **Petar**, kakav li je to samo čovjek i sve u tom stilu. Jovo poče odobravati njegova umovanja, stane hvaliti njegovu razboritost i dobrotu. A onda opali po partizanima. Kad god prođu ti gladuši, pričao je Jovo, stado mi se smanji za nekoliko ovčica, "svete mi nedelje". Kažu, grmio je Jovo, narodna će ti vlast to platiti i svaki put mi dadnu kao neku priznanicu, što li. Ma vraga će mi platiti, bio je uvjeren Jovo, ne vjerujem im, samo mi štetu nanose. Pošto smo se tako ispričali pošli smo na spavanje. Spavali smo čvrstim snom, a kako i ne bismo, kad smo bili na samom izmaku snaga. Probudili smo se u sedam ujutro, pojeli nešto i, zahvalivši se Jovi na dobročinstvu, krenuli prema Krki.

Nakon što smo prešli improvizirani most i došli na drugu stranu rijeke, uputili smo se kanjonom prema prominskom tlu. Zaustavili smo se u prvom selu, Puljanima.

(nastavit će se)

RATNI ZLOČINI NAD HRVATIMA U ODESI 1916. (III.)

(INTERPELACIJA DR. ALEKSANDRA HORVATA, NASTAVAK)

Naš prijatelj i stranački pristaša dr. Mirko Puk, odvjetnik u Glini, nadporučnik 25. dom. pješ. pukovnije, ostavio je sve spise, što ih je sabrao u Rusiji, jednomo svojemu prijatelju i zamolio ga, da ih jednom prilikom pošalje. Prije par dana bili su mu ti spisi preko "Crvenoga križa" dostavljeni. Oni ih je meni uručio. Ja sam donio evo dva primjerka novina, pa mogu i vama dati, da vidite, kako se gradi Jugoslavija u Petrogradu i u Odesi.

Priredio:

Dr. Stjepan MATKOVIĆ

Vladko Nežić iz Jaske priopćio je, da su ga Česi i Srbi u Kijevu pitali, kako govoriti. On im je odgovorio: hrvatski. Na to su ga stavili u zatvor, i držali zatvoreno tri dana bez hrane i pila. Napokon mu

se smilovao jedan Rus stražar i pustio ga iz zatvora. Čim je izšao van na hodnik, dočekao ga je sa nataknutim bodom srbski vojnik i kundakom ga udario, da je tri dana ležao gotovo bez svijesti. Poslije se je spasio bijegom u unutrašnjost Rusije.

Lovro Gabrek iz Jalžabeta, vojnik 16. pješ. puk. grozno je bio mučen. O sličnim mukama čitali smo, da su se dogadjale u Španiji za vrieme inkvizicije. Nakon što su ga izmrcvarili i izbatinali te kundakom obradili sa svih strana, čupali su mu kosu za kosom iz brka. Prije je imao krasan brk, a došao je bez jedne dlake brkova. Ovo se zbivalo, priopćio je, uz asistenciju srpskih oficira i naših ih hrvatskih krajeva, koji su prebjegli i stupili u tu jugoslavensku legiju. Priopćio je, da taj postupak pobudio negodovanje čitavoga pučanstva u Odesi, ali se nitko nije smio ni maknuti, je je vladao carizam. Svakoga, tko bi samo pisnuo, stigla bi ista sudbina kao i ove nesretnike. Kazivao im je jedan grobar u Odesi, da su Srbi jedne noći dovezli 18 mrtvih Hrvata, da ih ukopa. On je rekao: "Ja moram od svakoga čovjeka, koga ukopam, znati i zabilježiti ime." Oni su rekli: "To su Hrvati, pa ne trebate znati."

Mučeni hrvatski oficiri

Visoki sabore! Ja sam ovdje naveo imena, a poslije će iznjeti teže stvari i jače dokaze. Ovo, što sam iznio, neposredno su mi ljudi kazivali.

U ožujku ove godine, dok su bili naši ljudi razasuti po raznim radničkim logorima, a približavala se naša vojska, tada su Česi počinjali nad našim ljudima najveće zulume. Oduzimali su im novac i obuću onako bez sredstava puštali da od gladi skapavaju.

Imade časnika, koji iz prirođenog stida ne će da se s njihovim imenima izdaje ovdje na javu, ali su stvar prijavili i morali do znanja staviti vojnim oblastima, jer se svaki zarobljenik presluša, kad se vrati iz Rusije. U koliko sam imao prilike doći u dodir s njima, priopćivali su mi strašnih stvari, koje se dogadjaju.

Zatvarali su ljudi u lijes žive i držali ih zatvorene par sati, a nakon toga na mrtvo ustrašene silili da ih prediju u tu srbsku jugoslavensku legiju.

HRVATSKA

JAVNO GLASILO STRANKE PRAVA ZASVE HRVATSKE ZEMLJE

u 3 sati postoji ponajmanji
časopis u Odesi. Urednik
časopisa je hrvatski
časopis. Izlazi u petak u Zagrebu.
Tiskalo je u Opatiji. Cijena
časopisa je 10 kruna.
Prijedlog broj 147.

BROJ 2087. ZAGREB, U SUTOBU DNE 13. SRPNJA.

GOD. 1918.

Progoni pravaša u Lici.

Na koncu jutrenjeg časnika pod naslovom "Srbo-hrvatski režim u Blaževskoj županiji" navršili smo, da čemo u sljedećem članku provjeriti hrvatsku o pojedinim progonačima pravaša u Lici, kojemu se običaju evo odjednačiti.

Hrvatska banka i štedionica u Otočcu.

Oval je novčani zavod pre aktuosa godine osnovan, a učinjeni su i hrvatski pravaši, te je bio u hrvatskim vremenima postao hrvatski najveći zavod u onome kraju, među su i u samom Otočcu već odjele povećalo još dva novčana zavoda.

Neprijateljima hrvatskih je osobito bilo zatočeno to, što je tomu zavodu, kao i tome najvećoj i najpoznatijoj hrvatskoj pravaškoj organizaciji, dano pravaško općenje. Drugo.

Srpskih pravaši tog zavoda nisu im bili, jer je početkom svihodnog podvezanja istoga bio posvećen zadovoljivo, - dok kasnije nisu tako dobro gledani "sporazumci" jugoslavljani.

Nar. zastupnicima dr. Petrićem i dru Pavelićem nije uspjelo kod gospodara neke izvidi protiv pravaša banke na hrvatskoj u Otočcu, nego je dobio odgovor: "Nije u Otočcu bilo drugih zavoda." Tako je oblast u Opatiju s novčanom zavodom u travnju, o. g. bila u Otočcu izdala dva svoja izaslanika u svrhu provjeravanja hrvatskih poslovnih pravila i točnog pregledanja čitavoga poslovanja banke u poslovima upravljivanja.

Unatoč najpoznatijem ljetoru, u koj su dočikal "prihvatljivi" učestvovanje i svi radnici učitelji, i u kojem je predviđeno borbom po hrvatskim interesima, bio je moglo ustanoviti kod pravaša protuzastavu od malverzacije, uslijed kojih bi i jedna osoba od imateljica posuđenica bila kod upravljivača prihvatača privredna, i tako se dočikal "sporazum" motiviran, "da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Oporek (napravna "jugoslavenska" večer u Slavonskom Brodalu) i slijedi nastanak na njegu u narodni način i s mjestu suspendiran i upra. "Sjećači Pavelića na mjestu "upujem" motiviran," da je Pavelić dan ravnateljstvu Hrvatske banke, kojoj je bila određena upravljivanja.

I tako otkoz obični napredje, da plaća načelnika i dva upravljivača.

Zavodu dr. Petrićem.

Dne 11. u. g. je, kad je predviđen stranek pravaš dr. Horvat boravio u Otočcu, desio se tamo i otokski zastupnik dr. Radičević jugoslavljani.

Jednu grupu naših častnika, kad drugi korpus jugoslavenske legije nisu mogli sastaviti, jer naši častnici nisu htjeli da se jave dobrovoljno, do gola su svukli i tjerali ih u drugi kat jedne zgrade, a putem su ih srbski komitad'je bičevali po golom tijelu. Kad su došli gore, iznova su ih potjerali dolje uz istu proceduru, a nakon toga po drugi put opet u drugi sprat, a na koncu bacili su ih na dvorište, gdje su ih čekali nataknutim bodovima. Jedan se je od tih spasio na taj način, što je nastala tolika naslaga trupla ubijenih hrvatskih oficira, da je pao izvan dohvata bajuneta i samo slomio nogu, došao u bolnicu, a konačno iz ove izašao van.

Slučajevi, gdje su raskidali živa tjelesa nisu ništa neobična, da su ljudima iz živog tела izrezali stanovite organe, to su stvari, kojima su prepuni vojnički zapisnici i koje ljudi pripoviedaju svakom, tko hoće, da se za to interesira.

Što kazuju Istrani o mučenju Hrvata?

Visoki sabore! Nisu to samo ljudi iz kraja zagorskog, nego je to i naš svijet iz dalnjih krajeva. I naši Istrani podnijeli su ovakove muke. (Zast. **Marko Mileusnić**: Što to spada na ovaj sabor?) Ako je ovamo spadalo, da **Hrvoj** pripovijeda, kako Bugari tobote muče Srbe, onda svakako više spada na hrvatski sabor, da pripovijedamo, kako Srbi muče Hrvate.

Istranin župnik **Don D. Hlača** napisao je dopis uvršten u "Hrvatskoj", od 28. lipnja, gdje veli, da se vojnici iz njegove župe vraćaju iz zarobljeništva i pripoviedaju strahote (čita): "Što oni pripoviedaju o srpskoj ljubavi prema Hrvatima, to je, da ti se koža ježi. Priznati se tamo među srpskim časnicima i vojnicima Hrvatom, a odmah ne priseći vjernost srpskome kralju i državi, značilo bi biti osudjen na najstrašnije muke. Ovi se naši Istrani ne mogu dosta nadiviti plemenštini i herojstvu naših banovinskih Hrvata, koji su odoljevali svim mukama, pače i smrću radje plaćali, nego li da pogaze vjernost hrvatskoj domovini i prisegu zakonitome kralju. Lomili im prste na rukama, vukli ih po zemlji, držali po više sati u studenoj vodi, morili ih gladom na način, da bi ih strpali vezane u tamnicu, a onda oko njih i povrh njih vješali mirisave i friške hljebove kruha, ne bi li tako na njih djelovali, da se prijave kao "dobrovoljci" u srpsku vojsku. Neki od njih izbjegli su tim kušnjama jedino tako, jer su se, znajući nešto talijanski, izdali za Talijane".

Starina župnik **Stjepan Kropak** iz Strogog Pazina u Istri, piše u svom dopisu: "Dična naša Hrvatska" donijela je više različitih dokaza, kako nas braća "Srbi" ljube, - jer o tome najbolje svjedoče naši zarobljenici, koji se vraćaju sada iz Rusije. A da tko ne reče da su to samo tlapnje i nedokazane izmišljotine, navesti će vam ovdje, što mi pripoviedaju moji župljani, koji se ovih dana povratiše iz ruskog zarobljeništva. Moji župljani koji bijahu u Odesi i u kijevskoj guberniji, pripoviedaju mi slične grozote o srpskoj ljubavi, koje je spomenula "Hrvatska" u broju 2075, te mi govore s najvećim ogorčenjem o izdajnicima Česima i Srbima, koji su na sve moguće načine mamili naše Hrvate, da se iznevjerje svome kralju i da prestupe u srpske i češke legije proti Austriji! Za tu svrhu služili su se najprije novcem i laskavim obećanjima i različitim prijetnjama, a kad to sve nije koristilo, tad sudotičnike mučili te im ruke i noge odsjekli, pa ih ovako nakažene posprdno bacali u Crno more! Medju ovim mučenicima bilo je najviše banovinskih Hrvata, a napose neki Varaždinski, kako mi svjedoče očevidni svjedoci, pa i njima bi se isto dogodilo, da nisu u zgodan čas pobjegli! Zato svaka čast i slava neumrla našim mučenicima banovinskim Hrvatima a napose našim Varaždincima! Nevina krv ovih naših mučenika neka nam izprosi milost, da divna naša majka Hrvatska, koja takove mučenike ima, bude jednom slobodna i slavna nad svim neprijateljima svojim! U to ime kličem: Živjeli hrabri vojnici hrvatske banovine, živjeli naši dragi Varaždinci. (Odobravanje i poklici kod stranke prava: Slava im!

Mučenje i ubijanje Hrvata u Odesi

Visoki sabore! Narednik **Vid Rajković** iz Brinja, koji se vratio iz ruskog zarobljeništva, priča po prilici ovako medju ostalim (čita): "Drugi dan bio je Vergatterung. Jedan srbski oficir tumačio je i držao govor: "Neka izstupi, tko hoće biti srbski dobrovoljac".

Od nas 1200 momaka izstupilo je samo 20-30 ljudi i to Banačani i Sremci. Na to oficir upita: "Što ste vi ostali?" - "Mi smo Hrvati i mi ne ćemo biti dobrovoljci, a niti na svoju braću i otčeve strijeljati. Odmah tuj na mjestu postrijejavte nas, mi nismo, a niti hoćemo biti dobrovoljci". Srbski oficir odgovori: "Mi vas ne trebamo. Mi ćemo vas poslati u Sibiriju na rudnike i budite robovi!" Mi smo odgovorili: "Hoćemo

Večeslav Vilder

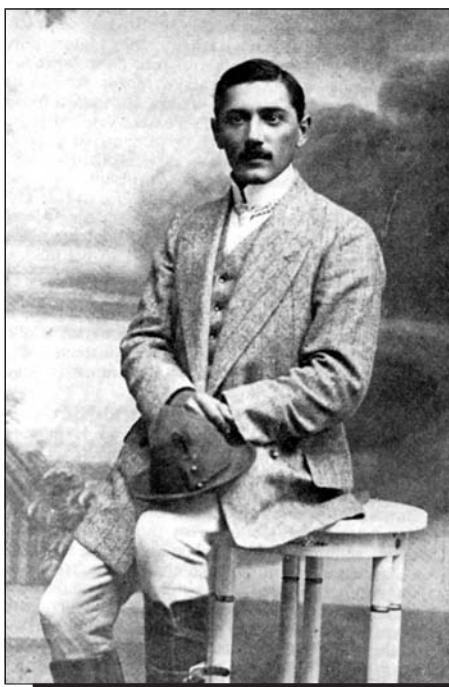
radje u Sibiriju i biti ćemo robovi". Drugi odnosno treći dan stavarili nas u vagone i kaže oficir: "Idete u Sibiriju u rudnike, sve ćete tamo pokrepati!" (jesti nitko ne daje.) Odgovor naš je bio: "Šaljite, mi hoćemo i u Sibiriju!" Na žalost 27. listopada 1916. dovezu na kolodvor u Odesu. Tu nas dočeka sila srbskih dobrovoljaca, ruskih vojnika i kozaka, sve naoružano. Počeli smo se buniti i ne silaziti iz vagona. Obkolili nas i pobacali iz vagona i pod bodovima i kozačkim štikima dotjerali u logor dobrovoljaca (klaonica). Tu su nas 20 po 20 odbrojili i u barake med dobrovoljce doveli. Robu na nama derali, tukli, bili i upisivali.

Ja nikako nisam htio da se upišem. Tada me je oficir, koji je upisivao, udario dva puta po licu, bacio kapu s glave, ugasili lampu, koja je bila na pisaćem stolu, tada pritekoše dobrovoljci sa kundacima tako četvrt sata u tami su me bili, dok me nije krv na nos i usta oblila. Vidio sam, da pomoći nije, upisao sam se, i to na tudje prezime, tudju drugu obćinu i kotar. U jutro pošao sam na marode-vizitu. Imao sam 41 grad vrućine, pljuvao krv. Bio je tu ruski i srpski doktor, koji su me odredili za prevoz u gradsku bolnicu. Kada su došla kola, poslali su jednoga Srbina na mjesto mene, a ja ostao u marodnoj sobi. U mojoj teškoj boli i patnji čuo sam, kada su dołazili srbski komitaci do mene i pitali me udarajući sa nogama u stopalo: "Tko si ti, Hrvat, majku ti hrvatsku"! Živi do večera, dalje ne ćeš. Nek te crnomorske ribe izjedu." Do mene dodje moj prijatelj, desetnik **Nikola Butković**, **Toma Rajković**, domobrani **Miko**, **Mile** i **Joso Pernar**,

Stipe Fumić, Ivan Lasić, Ivan Antončić. Ja im se potužim, što su komitači kazali. Tada me oni prenesu u svoju baraku, sakriju i razglase, da sam umro. Osam dana sam ležao, po tom se ustao.

6. studenoga 1916. presvuklo me i dalo mi jednu satniju. Ja nikako nisam htio i branio se, da sam bolestan, te da stojim dok se popravim. 15. studenoga 1916. kretala se četvrta četa 7. puka iz Odese u Marinsko; nije bilo pisara, tada mene odrede za satnijskog pisara i došli u Marinsko. Dana 22. i 23. studenoga 1916. u noći u 11 sati pobjegao sam sa 215 ljudi, prema Odesi do vojničkog načelnika. Bilo nas 181 vojnik, 33 podčasnika, ja narednik, tri vodnika, ostali desetnici. Na žalost neuspjeli. U jutro rano nedaleko Odese dočekali su nas kozaci, koji su poslani u potjeru od srbske armeje. Rojna pruga Kozaka zaustavi nas i pita: kuda. Tada ja i vodnik **Mijo Culig te Stojan Papac**, zamolimo Kozake, da nas puste na rusku komandu ili do vojnog načelnika. Oni ne htjedoše, već natjeraše konje na nas, povadili su sablje, kopla, načeli pucati, bilo nas je i ranjenih, tako su nas uzguravali i povratili natrag u Marinsko. Mene su tako tukli, da sam se može biti 20 puta srušio u blato. Gonili su nas tako, kao vuci kad zagrabe ovce. Gonili su nas 5-6 kilometara bježeći, tako da su nam cipele ostale u blatu. Bosi smo bježali, plakali, Boga u pomoć vapili za spasenje. Kada su nas dognali u Marinsko, odakle smo pobegli, tu nas dočekala banda dobrovrijaca. Ja kao narednik, bataljunski pisar, bio sam na čelu momčadi. Dok sam došao do bataljunske komande, dobio sam bezbroj kundaka, čušaka, popljuvan i za vlasti i brkove čupan bio. Kada smo došli do bataljunske komande izadje major **Srgjan Gajić**: "Šarže buntovnici na desno krilo", bila je njegova zapovjed. Kada je ugledao mene, narastao je za pol metra i reče: "Ti si tuj naredniče, ... ti majku tvoju, ti su uzbunio moj bataljun i moje momke", udari me po licu s lieva i s desna, da sam se srušio na zemlju i reče: "Komitači vodite ga u podrum radite što hoćete. Ja za 24 sata neću da ga vidim živa." Nas šarže, kada su pognali komitači do podruma, svaki pojedini dobio bezbroj kundaka. Komitači bili su Banaćani cigani. **Mito Munćan** i njegov brat **Lazo**, druge ne poznam. Na vratima podruma udario me kundakom Lazo po vratu, da sam pao onesvjeten na zemlju.

Svu robu (odijelo) sa mene su svukli, da nisam ništa čuo ni osjetio. Kada su me polili hladnom vodom, osvestio sam se, i opazio, da sam gol, bez gaća i košulje. Što sam imao novaca, sve su mi oduzeli. Za pol sata dodje satnik **Milan Tanasković** sa

V. Marion uoči Prvoga svjetskog rata

4 komitadžije s puškama u ruci, otvore podrum i zove: "Naredniče, idi van!" Ja dodjoh. Raspitivao me, zašto sam pobunio ljude i zašto nisam dobrovrijac, te dade znak komitadžijama. Postaviše me na sred sobe, dva u ledja, dva u prsa biju kundacima. Onda me povale na podnice po opeta bij i gnjavi, dok me nisu onesvistili. Prebili su mi prst na lijevoj ruci a palac na desnoj, što se i danas vidi. Tako su bili sve jednoga po jednoga šaržu. Vojnici, momčad, bila je posebno bijena i zatvorena. Kroz jedan sat dodje satnik **Savić**, koji je isto tako radio. Na večer su nas opeta bili komitadžije puškama, koljem i lopatama, gazili po trbuhi i prsimi, komitadžije za naše novce pili pivo i vino, nama se rugali: "Dobro ste, Švabe, zaradili novaca, mi pijemo, vašu kožu bijemo!"

Drugi dan u jutro iztukli su nas opet komitadžije. Za jedan sat dodje nadp. **Jovan Korda** - taj Korda rodom je iz Vinkovaca - i **Miloš Delić**, zastavnik 26. domobr. pješ. pukovnije, a u civilu učitelj na bosanskoj granici, zazovu me i nagovarali me, da budem dobrovrijac. Ja nisam nikako htio i odgovorio sam, da sam za umrijeti, da sam sav ubijen i prst mi je

prebijen, pa kakav sam ja dobrovrijac! Tada se oni na mene rasrde i kažu: lezi! Ja sam legao, a tri komitadžije sa štapovima bili su me dok se nisam opeta onesvistio. Nisam se mogao ustati. Bacili su me u podrum, koji je bio nisko 12 skalina. U večer bili nas opeta komitadžije. To je trajalo tako četiri dana. Peti dan dodje Srbin doktor i preveže nam rane. Sad nas prestalo tući. Kroz 12 dana, što su nam previjali rane, nagovarali nas oficiri, da budemo dobrovrijci. Nas 33 šarže nikako nismo htjeli. Tada nas 33 i još 27 vojnika u noći odvede nadp. Jovo Korda kao buntovnike na srbsku komandu u Odesu. Kad nas je bataljunski komandant Srgjan Gajić odpravljao u Odesu, kazao je: "Ta neznam što će s vama biti. Toliko znadem za tebe naredniče, ti ne ostaješ živ. Za tebe je naredjen kolac zaoštren i tebe će na njega svakih pet minuta polako navlačiti, takva je tvoja smrt!" Srbski dobrovrijci tukli su nas i bili od noći do jutra. U jutro gonilo nas kroz Odesu u nekake fabrike, te nas cielim putem po gradu tukli i gazili. Kad su nas dognali i zatvorili, u noći su nas tri komitadžije bili. Drugi dan proglaši nam svakom 20 batina i natrag u Marinsko. To izvedoše, dadoše svakom 20 batina i otjeraše u Marinsko. Tu nas razdielilo po satnijama, te mene degrediralo, lišilo časti i biosam upotrebljavao za svakojake službe.

Na 21. siječnja 1917. došli smo u grad Ovričev u Tavričevskoj guberniji. Tamo je bilo mnogo Žida i Niemaca, kojima smo pri poviedali što je i kako je s nama. Oni se za nas zauzeše, napose jedan učitelj, kome sam dao svojih 17 rubalja za brzojav u Petrograd. Odan je došla komisija, koja je nas nedobrovrijce oslobođila i povratila u robstvo".

"Jugoslavija" u Petrogradu i "Slovenski Jug" u Odesi

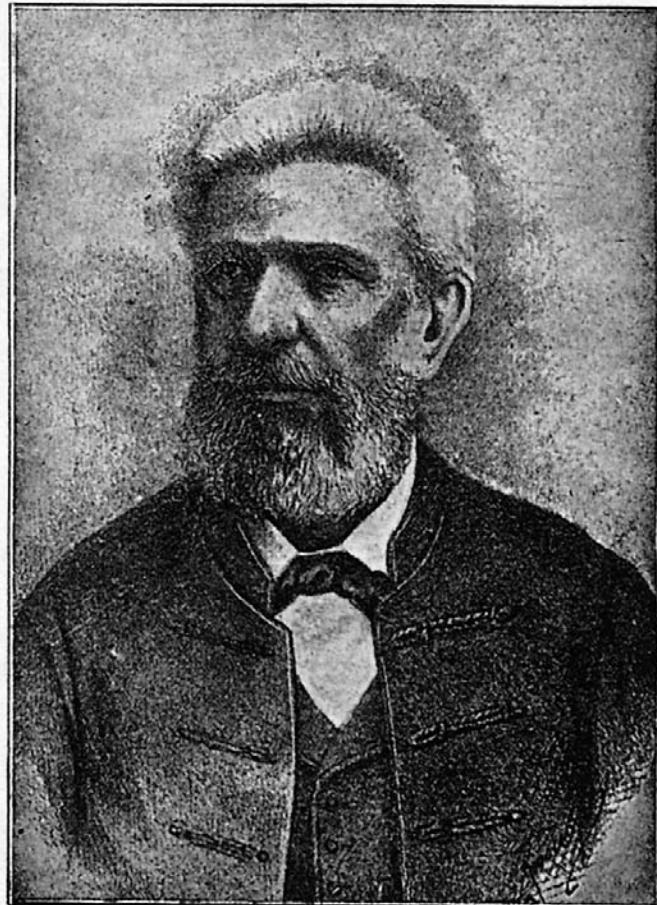
To je pisao taj čovjek sam i točno evo pisao svoje doživljaje. (Zast. Marko Mileusnić nešto prigovara). Da se ne bi trebao gospodin Mileusnić dalje uzrujavati, ja će ga poslužiti s onime, što je u Rusiji pisano i što je izneseno pred sovjet. U Petrogradu izlazi list "Jugoslavija" i u broju od 9. Julia 1917., da ne mislite, da to piše čovjek naš i našeg političkog mišljenja, slobodan sam saopćiti da u tom listu stoji sljedeće (čita): "Naš je nacionalni program podpuno oslobođenje podjarmjenih Srba, Hrvata i Slovenaca i ujedinjenje sviju na načelu podpune ravnopravnosti i samoopredjelj-

jenja". (Pokazujući lievo i desno). Čini se, da sam taj program već negdje čitao! (Smieh!) Jugoslaveni gdjegod bili odaju onakovu sliku kao što je i ovdje. Ne mogu biti dugo u ljubavi, razdiele se brzo. U prvom korpusu našlo se je sva sila Srba domaćih i iz kraljevine Srbije, i te je upotrebio tadašnji zapovjednik Hadžić, da ne dodje pod komandu generala Živkovića, kojega su zatražili od srbske vlade na Krfu - i pošao je s tim dobrovoljcima na Dobrudžu, gdje ih je stigla grozna katastrofa, kako su sami njihovi listovi pisali, tako da ih se je tek jedna desetina vratila, više mrtva nego li živa. Uslijed toga postupanja srpskoga s tim dobrovoljcima došlo je do secesije u njihovom taboru. I 6. maja 1917. donio je "Slovenski Jug", koji izlazi u Odesi, memorandum onih časnika koji su se iz toga dobrovoljačkog korpusa kao disidenti izašli. Produljio bih odveć da to čitam, premda imam ovdje sve pobilježeno, ali to će se još nekoliko puta ponoviti.

Program je ovim disidentima bio, da traže federalativnu Jugoslaviju. Oni ne će imati srbskog gospodstva, hoće ravno-pravnost latinice s cirilicom, ravnopravnost hrvatske zastave sa srbskom i slovenačkom, što im nije bilo dozvoljeno u tom prvom jugoslavenskom dobrovoljačkom korpusu. Tu je otišlo oko 200 časnika i 5000 vojnika, koji su se prijavili ruskim oblastima i tražili, da se za njih osnuje posebna jugoslavenska legija, koja neće spadati pod srbsku komandu. Stavili su za uvjet, da ne idu osvajati druge zemlje, nego da će samo zaposjesti one jugoslavenske zemlje, koje će ruska vojska osvojiti i tamo činiti mir i red.

Ovi su disidenti osnovali u Petrogradu list "Jugoslavija", koji imade netom naznačeni program. Da opravdaju svoj postupak bili su dužni u svom listu iznijeti, što im se sve dogodilo pa u broju 7. i 8. od 9. jula 1917., dakle pred godinu dana, pod naslovom "Srbski dobrovoljački korpus" iznešen je opis čitavog tog djelovanja kako je bio iznešen pred "Sovjet vojnika i radnika".

Kad je neki dan gospodin Dragutin Hrvat ovdje u saboru sa emfazom rekao: "Srbsko je ime u čitavom kulturnom svetu najčasnije", ja јe mu odgovoriti samo s onim, što pišu jugoslavenski dobrovoljci, koji su se borili u prvom korpusu, ali su radi srbijanskog postupka morali izići. Oni vele ovako (čita): "Historija srbskog dobrovoljačkog korpusa u Rusiji jest

RODJ. 23. V. 1823. D^r. ANTE STARČEVIC UMRO 28. II. 1896.

*Nlaše je geslo: „Bog i Hrvati!
Hrvat u svojoj kući svoj l“*

Himna Hrvatske Stranke Prava

Dr. Ante Starčević – pravaški letak s početka 20. stoljeća (izv. u posjedu gl. ur.)

svakako jedna od najžalosnijih stranica u historiji Jugoslavena. Nema gotovo katastrofe u našoj historiji, koja bi se mogla mjeriti s moralnom katastrofom, do koje nas je doveo ovaj korpus. I tko bi mogao reći unapred, dokle će nicait ono otrovno sjeme nepovjerenja, mržnje, zločina i krvi, kojom je našu nacionalnu njivu posipao ovaj korpus. Nikada nije bio nanešen veći udarac prestižu Srbije i čitavoj ideji jugoslavenskog ujedinjenja". Sada priповедa, kakav je idealizam doveo do toga, da su stupili u taj prvi dobrovoljački korpus u Odesi i kako su s oduševljenjem prešli u Dobrudžu, gdje su onako kruto i žalosno nastradali. Početkom proljeća 1916. kad je nastala

prva divizija prvog korpusa, bilo je odlučeno, da se osnuje nova dobrovoljačka divizija, tako zvani drugi korpus. Ja јe citirati tek neke odlomke iz tog drugog korpusa, premda je to tako strašno, da bi čovjek radi same orientacije morao sve pročitati (čita):

"Medju poznatim oficirima, koje je kraljevina Srbija poslala da ih uvježbaju, bilo je doduše ljudi na svome mjestu, no većina nije ni izdaleka odgovarala svojoj zadaći. Tako na primjer komandant divizije pukovnik Hadžić u Srbiji upropastio par divizija i bio uopće poznat, kao nesposoban oficir. Drugih zasluga nije imao. Srbijski oficiri su prosto nastavili svoju običajnu usku vojničku djelatnost ne

vodeći ni malo računa o osobitom karakteru nove, vojničke jedinice. Osim običnih pogrda nazivali su vojnike još "Švabama" i "Magjarima" i to je bilo sve. Nije bilo bolje ni držanje prema oficirima dobrovoljcima. Na njih se gledalo s visoka, često i prezirno. Dogadjalo se, da je oficir Srbianac izjavio oficirima dobrovoljcima, da ih prezire, jer su prekršili zakletvu vjernosti Austriji. Tako se dogodilo, da su dobrovoljci pred odlično opremljenom bugarskom, turskom i njemačkom vojskom osvanuli gotovo goloruki, bez čestitih pušaka, bez municije, bez topova, ukratko: "bez svega."

"U to vrijeme stiže u Rusiju general Živković, da preuzme komandu korpusa. Mjesto obećanih dviju divizija, nije bilo ni jedne. Formiranje druge divizije, za koju su se nadali predobiti Čehe zarobljenike, zapelo je u prvom početku. Nije bilo izgleda, da će se normalnom agitacijom u skoro vrijeme moći sakupiti dovoljan broj ljudi. Kušaković i njegovi prijatelji naši su se u grdnoj neprilici. Da se iz te neprilike izvuku, oni se bacaju u bezsavjestno drzko i pustolovno poduzeće.

Još 4. januara 1916. odredio je bivši ruski car, da se zarobljenici Jugoslaveni mogu skoncentrisati na području odeskog vojnog kruga. To je bilo učinjeno na molbu srbskog poslanstva, da se na takav način olakša agitacija za dobrovoljački odred. Careva se odredba u početku izvršila samo što se tiče zarobljenih oficira. Gotovo svi zarobljenici oficiri jugoslaveni bili su dovedeni u Odesu i tamo se medju njima agitiralo, da stupe u odred. Oni, koji nisu htjeli stupiti bili su vraćeni u zarobljeničke logore.

Tom se carskom naredbom poslužiše pukovnik **Košaković** i njegovi pomoćnici, da po što po to u što kraće vrijeme sformiraju II. diviziju i tako opravdaju onaj svoj telegram srpskoj vladi, na osnovu kojeg je general Živković bio posлан u Rusiju.

Kao što su prije u Odesu bili dopremani zarobljeni oficiri, bez obzira, da li su željeli stupiti u dobrovoljce, tako se sada počelo dopremati i zarobljene vojnike Srbe, Hrvate i Slovence. No dok se zarobljene oficire na liepi način pitalo, hoće li da stupe u odred, a one, koji nisu stupili odpremalo natrag u ropolje; prema zarobljenim vojnicima se sada upotriebila sasvim druga taktika.

Svaka se partija zarobljenika tjerala pod ruskom stražom ravno u kasarnu dopustnog bataljuna I. divizije. To je dugačka,

nizka zgrada, vječno vlažna, vječno hladna, slična više tamnici nego ičemu drugom. Pa i zaista, sad je toj mračnoj zgradbi bilo sudjelo da posluži kao mamerinska tamnica za nedužne mučenike nizkih ličnih interesa i nepoštenih intrig."

To pišu, gospodo, ljudi, koji su umakli iz srpskih šaka. (Čita dalje):

"Prvi su tamo bili dovedeni 1. oktobra 1916. zarobljenici, koji su se nalazili dotele na radovima u odeskem ujezdu. Bilo ih je oko 1000, većinom Hrvata i Slovenaca. U kasarni im se jednostavno objavilo, da se po volji ruskoga cara moraju mobilisati svi Južni Slaveni, pa da se za to neće obazirati na to, hoće li oni da stupe u dobrovoljce ili ne će. Zatim ih je komandant bataljona udijelio u čete. Posve je prirodno, da su zarobljenici protestovali. Zato su u noći 1.-2. oktobra ti zarobljenici bili u grupama od 10-15 ljudi izvedeni pod neku obližnju šupu, gdje ih se linčovalo. Nakon linčovanja pristala je polovina isprebijanih, da ih se uvrsti u čete. Oni, koji su ostali nepokolebivi, zadržani su u kasarni, gdje nisu dobivali nikakve hrane. Kroz dan su ležali izmučeni i isprebijani kao mrtvi na podu kasarne. Pred večer su se dovodjale uviek nove žrtve, a u noći se nastavljalo linčovanje.

Svake je noći bilo nekoliko ljudi tako isprebijano, da su ih drugi dan morali voziti u bolnicu. Osim toga su svake noći jedan ili dva čovjeka ostali mrtvi, i kako se naknadno saznaje, takvi su mrtvaci bili potajno bačeni u more kraj Odese. Sad više nije nikakvo čudo, što su u to vrijeme izvlačili iz mora po kojeg "utopljenika" austrijskog zarobljenika. Koliko je ljudi platio glavom Kušakovićevu intrigu, ne može se tačno ustanoviti."

Dalje se veli ovako (čita): "Kasarna se nalazi u najživahnjem dijelu Odese. Jauci i pomaganja nesrećnih žrtava budili su iz sna odeske gradjane, i sve je bilo uzrujano nečovječnim postupanjem i besmislenom okrutnošću. No nitko nije smio da protestira, jer je u to vrijeme svu Rusiju davila željezna ruka **Sturmerova** režima. Oni, koji su sve ove zločine radili, imali su potporu ruskih vlasti i to je bilo dosta.

Hrvat Dr. Jambrišak - začetnik ubijanja i klanja

Sad pita taj list "Jugoslavija" u Petrogradu (čita): "A što su u to vrijeme radila gospoda, koja se vole isticati kao zastupnici interesa naroda, kao neki veliki borci za slobodu i za čistu jugoslavensku

ideju? Gdje je u to vrijeme bio grlati **dr. Jambrišak**? Dok su nesrećne žrtve stenjale, jaukale i umirale pod rukama krvnika, dr. Jambrišak sa svojim štabom sjedio je negdje u "Sjevernoj gostionici" i gutao rujno vino za novac, koji je dobio iz nepoznatih izvora. Pijani se jezik lijeno premetao po ustima, dok je veliki "političar" izricao svoje mudre izreke kao n. pr.: - "He-he. Hrvat je mašina, treba ga samo dobro naviti, pa će ići, kamo god hoćeš... He-he, sve su to frankovci. Treba dobro izlupati... - He-he, sve izdajice treba ubiti... Šta treba žaliti razne "bundaše" zagarske glupane!" To je govorio Jambrišak, taj nečovjek.

I sada taj gospodin (Jambrišak), koji je naknadno pomoću neke gadne intrige postao članom "Jugoslavenskog Odbora", izjavljuje u glasilu istoga odbora "Slavenskom Jugu", da on preuzima odgovornost za sve one zločine, koji su počinjeni kod formiranja II. divizije i još se cinički hvali, da njemu pripada inicijativa nasilnog verbovanja za tu diviziju.

Osobito sramotnu ljugu na formiranju II. divizije baca to, što se redovito svakog zarobljenika opljačkalo, i to bez razlike, da li se dotični javio u dobrovoljce ili ne. Dok je jedna žrtva stenjala pod udarcima, koji su se na nju sipali kao kiša, i nastojala, da zaštiti svoju nesrećnu glavu, u isto vrijeme su vješte ruke prodirale u žepove i optimale one sirotinjske novce, koje su ti ljudi prištedili radeći po Rusiji kao zarobljenici uz plaću od 10-15 kopejaka dnevno. Kod toga posla su se odlikovali i neki inteligentni ljudi, a osobito dr. prava Ceremov.

Na takav način sformirala se u manje nego mjesec dana II. divizija i gen. Živković imao je korpus, da njime komanduje... Svakome je bilo jasno, da se takvi "dobrovoljci" ne mogu voditi na frontu, no Kušakoviću i nije bilo stalo do toga. Njemu je bilo glavno, da generalu dade obećanu diviziju, a što će poslije biti, za to se nitko nije brinuo.

Nitko se nije brinuo, kakve će posljedice imati takova nasilja na buduće odnosaže Srba s jedne, a Hrvata i Slovenaca s druge strane. Nema sumnje, da će svi oni ljudi, koji su bili u Odesi podvrgnuti takovim nasiljima, ostati dugo i dugovremena zakletim neprijateljima Srbije i srpskog naroda.

(nastavit će se)

POKRET «ŽUTIH SVEĆENIKA» I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (V.)

Da bi se oslobođio kontrole, kojoj je bio podvrgnut u riječkom samostanu, o. Tomac je iskoristio dvotjedni dopust te je 24. kolovoza 1919., oputovao u Varaždin, gdje se smjestio u tamošnji kapucinski samostan. Promjena političke situacije u Rijeci dolaskom D'Annunzijevih ardita, onemogućila je njegov povratak sve do siječnja 1920. Ne mogućnost povratka o. Tomac je iskoristio za djelovanje u reformnom pokretu. Prije svega, nastojao je održavati što uže veze s vodstvom reformnog pokreta, odnosno redakcijom »Nove Reforme« sa sjedištem u Zagrebu. U to su doba u redakciji glavnu riječ vodili svećenici D. M. Ivanović i Nikola Cerjak. Budući da je postojala neprestana opasnost da se reformni pokret raspline u više raznih smjerova, o. Tomac se angažirao na iznalaženju zajedničke platforme koja bi bila prihvatljiva za sve nezadovoljno ka-

Pi{e:

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

toličko svećenstvo željno reformi i poboljšanja svoga položaja. U tu je svrhu u Zagrebu, 29. kolovoza 1919., predao vlč. D. M. Ivanoviću nacrt, tj. memorandum u sedam točaka, platforme zajedničke akcije svih smjerova reformnog svećenstva. Međutim, taj je nacrt ostao bez ikakvog značenja za daljnji razvoj reformnog pokreta u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj.

Tomčeva borba protiv Rogulje

Osim što je često putovao na svećeničke sastanke i propagirao reformne ideje u raznim mjestima (Koprivnica, Vojni Križ, Dekanovci, Ivanić Kloštar itd.), o. Tomac je i dalje nastojao pridobiti za reformni pokret uglednije

članove Seniorata u Zagrebu te i tako paralizirati rad dr. Rogulje. U tom nas-

Dr. Anton Korošec

O.J. Tomac: *Rukopis teza o reformi Katoličke crkve; Varaždin 1919.*

Sveti Oče!

Prostr pred nogama Vaše Svetosti, ne pripisujem sebi kakovu izvanrednu misiju poput vizjonara ili proraka, nego čovjek grijesnik doduše no ipak vjerni sin Sv. Rimskog Krista, kao svećenik Kristov i navjestitelj Evangelijske slavne Serafske Oke, koji je zasluzio ime velikoga obnovitelja čudoređa u crkvi - najponiznije tražim i molim, da mi Vaša Svetost podijeli slobodu usmeno i pismeno braniti i širiti slijedeće ideje i načela o reformi Crkve Kristove:

I. O reformi svjetovnoga klera.

1. Nitko neka se ne zaredi za svećenika, osim u posve zreloj dobi (naime poslije svršene 25. godine) i neka se u tome ne dozvole iznimke.

2. Ako tko pak želi prijeći u drugi stalež, neka mu se to dopusti bez poteškoće, tako da odriješivši ga od svih obveza ostane mu sam neizbrišljivi karakter.

3. Norma za raspoznavanje svećeničkog zvanja u mladićima neka bude revnost za spas duša i spremnost za podnašanje svih trudova i boli, da se bolje postigne ova svrha - ne pak sklonost na uzvišeniju savršenost samoga sebe.

4. Klericima, dok se pripravljaju za svećeništvo, neka se dozvoli oblačiti svjetovno odijelo i stanovati izvan seminara, da se ne usude neiskusni i kao među zidovima zatvoreni pristupiti tako velikoj i svetoj dužnosti, te da se - ako su pravo zvani - u svome zvanju prije ređenja još većma učvrste.

5. Neka se dozvoli svećenicima da se u izvanjskom načinu života što većma asimiliraju sa svjetovnjacima pa zato neka im bude slobodno, da mogu, koji nose, poput misijonara nositi bradu, biti bez tonzure, i uvijek izvan službe obući svjetovno odijelo.

6. Recitiranje Breviara neka se zamjeni s adoracijom Presvetoga, koja bi se triput na dan činila, no bez obveze pod grijeħ.

7. Nevrijedni svećenici, koji svoju dužnost svećeničku zanemaruju ili su vjernicima (pa i nevjernicima) na sablazan, neka se odmah strogo kazne, te iza ponovnih bezkorisnih opomena ili kazna bez okljevanja proglašene odrijes od svake svećeničke obveze, i uz pridržani karakter sakramentalni - neka povrate se u stalež svjetovnjački.

8. Svećenicima neka bude zabranjeno odviše se uplitati u političke stvari, a tvrdoglavim neka se liše svećeničke službe.

9. Svi naslovi čisto začasni i izvanjski znakovi hierarkije ili časti neka se ukinu izvan službe. I sve, što već i izvana nije u skladu jednakosti i demokratičnom duhu vremena neka se ukinie.

II. O reformi Redovnika.

1. Neke kongregacije Redovnika neka se pretvore u društva lajika (bilo muškaraca bilo žena) živući u zajednici bez zavjeta (o kojima govori Kodeks u Titulu XVII.).

2. Neka se ne dozvoli Redovnicima svečana profesija, osim poslije dovršene tridesete godine, no tada također najviše za vrijeme od deset godina.

Vinko Žganec, kasnije slavni etnomuzikolog

tojanju nije uspio, ponajprije zbog odlučnoga Roguljinog držanja. Uvidjevši da su svi njegovi pokušaji na pridobivanju Seniorata za suradnju s reformnim svećenicima uzaludni, o. Tomac je

odlučio istupiti iz te organizacije. Nakon usmene najave, 6. listopada 1919., riječki je kapucin, tri dana kasnije i u pisanoj formi obrazlo'io svoj izlazak iz Seniorata. Središnje mjesto u njegovom obrazlo'enuzauzimao je odnos prema Petru Rogulji. O. Tomac je izričito naglasio da se protivi »idejnemu despotizmu« toga prvaka Hrvatskoga katoličkog pokreta: »Sistem koji zastupa P. Rogulja, nije [...] dobar, nego je naprotiv štetan Crkvi i katoličkom pokretu. [...] (Rogulja) zastupa i podupire u Senijoratu i preko Senijorata sistem ekstremne klerikalne tjesnogrudnosti, konzervativizma i farizejskog formalizma. [...]«. Za sebe je, pak, Tomac tvrdio da je: »Kušao [...] da u [...] redove (Seniorata) [...] unose šire shva}anje nekih va`nih problema i da zadobije potpunu slobodu raspravljanja o problemima, koji nam se silomi prilika name}u i o reviziji (seniorskih) nazora [...], programa [...] i taktike, na koju nas sili iskustvo zadnjih godina. [...]«.

Taj je istup o. Tomcu, prema njegovim vlastitim riječima, omogućio »rad za (njegove) najkršćanskije ideje, za reformu Crkve i napose naših (t.j. jugoslavenskih) crkvenih prilika u duhu Evangela i prvih vjekova kršćanstva«.

Sredinom studenoga iste godine o. Tomac je odlučio da za reformni pokret zainteresira najviše službene predstavnike Katoličke crkve u Vatikanu. Iz te se njegove odluke jasno vidi da on još nije pomisljao na raskid s Katoličkom crkvom i njezinom hijerarhijom. Štoviše, u jednom od razgovora koji je vodio s vlač. V. Žgancem u Dekanovcima, sredinom studenoga 1919., obojica su se složili da njihov reformni pokret mora osuditi sve one svećenike koji hoće raskol i osnutak »Narodne samostalne Crkve«. Dakle, tu je još uvijek bila riječ o pokušaju provođenja reformi u okviru Katoličke crkve. Prije nego što je radi putnih isprava oputovao u Beograd, o. Tomac, tada već poznat kao propagator reformnog pokreta, pozvan je na razgovor kod nadbiskupa Bauera. Iako iznenađen nje-

3. Norma za razpoznavanje zvanja redovničkog neka bude trajna sklonost navođenje uzvišenijega života duhovnoga i da se postigne savršenost evanđeoska samoga sebe ne samo iznutra, nego također izvana posebnim načinom života.

4. Redovi - prepunjeni Redovnicima bez redovničkoga zvanja - neka se bez otezanja očiste, proglašivši svima sloboden izlaz među kler svjetovni odnosno u stalež svjetovnjački, bez ikakve daljnje obveze zavjeta.

5. Recitiranje Brevijara neka bude obvezatno samo za Redovnike svećenike - no ne pod smrtni grijeh. Isto vrijedi o dužnosti kora u Redovima, koji su obvezani na kor.

6. Prošnja u sadašnjoj formi neka se ukine, jer je odijozna i za same Redovnike pogibeljna, a uzdržavanju prosjačkih Redova neka se pomogne na drugi način (primjereno siromaštvu) pod upravom biskupa.

7. Neka se dozvoli Redovnicima dok borave izvan samostana, osobito na putu, nošenje svjetovnog odijela.

8. Redovnicima jednostavnih zavjeta neka se općim zakonom olakša izlaz iz Reda, bez ikakvih obveza zavjeta; svečano zavjetovanima neka sv. Stolica u pojedinom slučaju bez ikakve poteškoće podijeli dispenzaciju od zavjeta.

9. Poglavarji provincijalni i mjesni neka se od sada izabiru općim glasovanjem sviju svečano zavjetovanih članova Provincije odnosno samostana.

III. O reformi u odgoju vjernika.

1. Protiv tako zvanog formalizma (t.j. protiv precjenjivanja forme na štetu bitnosti života kršćanskoga) neka se energično

propovjeda i praktično postupa bilo u molitvi i pobožnosti, bilo u primanju Sakramenata.

2. U odgoju vjernika isto tako neka se više pazi na ljubav među kršćanima, nego na obdržavanje onoga, što čovjeka izvana čini boljim kršćaninom kao što su n. pr. postovi, obdržavanje blagdana, pohađanje crkve i sakramenata i slično. Stoga neka se muškarci i žene, koji odviše često a bez plodova savršenije djelotvorne ljubavi kršćanske pristupaju sakramentima ispovijedi i pričesti, na lijep način odvrate, da ne bude takav način života kršćanskoga drugima povod sablazni i preziranja života kršćanskoga i sakramenata.

3. Svi postovi i zakon nemrsa neka se ukinu, da se umanje grijesi.

4. Cenzura i zabrana knjiga neka se posve ukine, no biskupi i vjernici katolički neka marljivo opominju vjernike, da se čuvaju pokvarenih i vjeri opasnih knjiga i časopisa.

5. Sve cenzure osim onih, koje se imaju prekršitelji zakona poimence udariti neka se proglose ukinutima.

6. »Casus reservati« neka se posve ukinu.

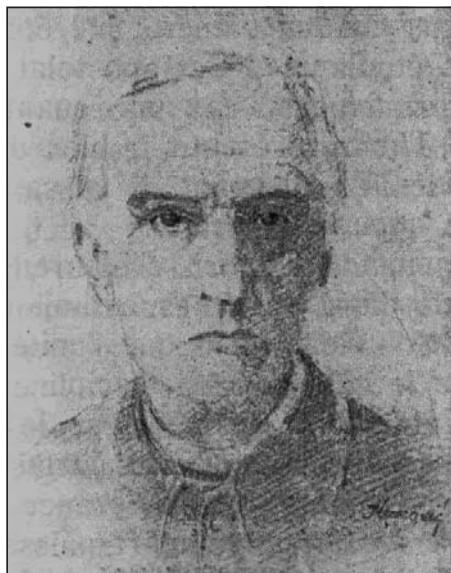
7. U svim obredima neka se dozvoli uporaba živoga jezika; u sv. Misi neka se takova uporaba dozvoli barem u Epistoli, Evanđelju, Prefaciji i Pater Noster. U pojedinim slučajevima neka se tako dozvoli također i u drugim djelovima Mise.

8. Broj pobožnih bratovština neka se veoma smanji i neka se dopusti, da u istoj crkvi - osim župne - mnoge imadu sjedište. Neka se zadrže samo one bratovštine, koje po svojim

govim razlozima za odlazak u Vatikan, zagrebački je nadbiskup, navodno, odobrio Tomcu što sve to radi na - »legalnoj bazi«.

Agitacija u Vatikanu

U Beogradu je Tomac stupio u kontakt s dr. Antonom Korošcem (1872.-1940.), predsjednikom Slovenske ljudske stranke i tada ministrom u kraljevskoj vladi. Pošto je obrazložio svoju nakanu, dobio je od Korošca preporuku za dra Tugomira Alaupovića (1870.-1958.), tadašnjeg ministra vjera, koji mu je omogućio dobivanje putovnice i stavio u izgled određenu novčanu svotu za pokriće putnih troškova. Obećani je novac, prema Tomčevoj želji, uistinu i stigao na adresu varaždinskoga kapucinskog samostana. Tomac je stigao u Rim 2. prosinca 1919. Već je sutradan primljen u audijenciju kod generala kapucinskog reda kojemu je rastumačio svrhu svoga dolaska. Od njega je dobio preporuku za državnog tajnika kardinala Gasparrija, koji ga je dva puta primio u

Biskup krčki dr. A. Mahnić

audijenciju. Za vrijeme prve audijencije, 4. prosinca 1919. o. Tomac je državnom tajniku predao tekst svojih teza o reformi Katoličke crkve. Te su teze bile napisane još za Tomčeva boravka u samostanu u Varaždinu, gdje je on pripremao teren za provođenje reforme »per viam facti«,

slično kao što je ranije bio radio u riječkom kapucinskom samostanu.

Mnoge od tih teza sadržavale su, prema mišljenju samog autora, vrlo smione zahtjeve: ukinuće crkvenih cenzura i indexa; ukinuće zakona o postu i nemrsu; ukinuće kanonikata te uopće svih titula i crkvenih pojaseva; uvođenje bogoslužja na narodnom jeziku; široku demokratizaciju u Katoličkoj crkvi i dr. Među zahtjevima nije se nalazio onaj, od drugih reforma obvezno zahtijevan, o ukinuću celibata. Tomac je to pitanje izbjegao znajući da je ranije, iste godine, izaslanstvo češkog reformnog svećenstva dobilo na taj zahtjev negativan odgovor. Ali u nadoknadu za to zahtjevao je radikalnu reformu u odgoju svećenstva i mogućnost prelaženja u svjetovnjački stalež. On, zapravo, od pape nije zatražio odobrenje svojih teza nego »samo dozvolu da se o njima slobodno raspravlja«, da se pretresaju razlozi za i protiv, da bi postalo jasno što je shodno, a šta nije«.

pravilima imadu i karitativnu svrhu, a ne samo pobožnost i kult.

IV. O reformi unutarnje uprave Crkve.

1. U koliko to dopušta konstitucija Crkve, neka se uvede što šira demokratizacija uprave u Crkvi. Zbog toga, u koliko je moguće, neka se svagdje imenovanje zamjeni slobodnim izborom sa strane podložnika. N. pr. Biskupe neka imenuje Papa, koji će izabrati jednoga između trojice, od klera diecezanskog predloženih. Isto tako župnike imenuje biskup, koji neka jednoga između trojice, od vjernika župe predloženih, izabere. Slično neka bude u izboru drugih službenika veće važnosti.

2. Sv. Stolica neka podijeli biskupima što veće povlastice u upravi Crkve (poput onih u prvo doba kršćansko).

3. Odluke od veće važnosti za čitavu Crkvu ili za sav kler, neka se nikako ne poduzimaju bez savjetovanja sa biskupima čitavoga svijeta.

4. Neka biskupi u odlukama veće važnosti za sav kler ili sve vjernike nikada ne rade bez savjetovanja sa svojim klerom provedenog ili u Sinodi diecezenskog ili glasovanjem po dekanatima.

5. U glasnicima dijecezanskim i drugim katoličkim listovima neka Bude dozvoljeno svećenicima pa i katolicima svjetovnjacima razložiti vlastite ideje o reformi starih zakona ili institucija čisto crkvenog podrijetla. Isto neka je slobodno kritizirati na dostojan i objektivan način postupanja biskupa u poslovima crkvenim i u administraciji dijeceze.

6. Neka bude slobodna organizacija klera koja goji štovanje i poslušnost prema sv. rimskoj Stolici, te dosljedno neka budu dozvoljeni sastanci klera, koje neka bude dosta *najaviti* biskupu, sa slobodom u ostalom raspravljanju o stvarima, koje kler smatra zgodnim za raspravljanje.

7. U administraciji vremenitih dobara Crkve neka imadu udio također katolici svjetovnjaci po deputatima, koje neka vjernici slobodno izaberu po župama, a izabrani zastupnici neka imadu glas ne samo savjetujući, nego i odlučujući u svemu, što spada na administraciju vremenitih dobara. U izboru pako deputata neka imadu glas samo oni vjernici, koji su životom i čudoredošću dobri i praktični katolici, doprinosači dio za ministra oltara, te kao takovi imadu potvrdu od župnika.

8. Vremenita dobra Crkve neka se bez oklijevanja podijele među službenike crkvene siromake s većom pravednošću i po pravednom razmjeru.

9. Institucija kanonikata u današnjoj formi neka se posve ukine. Kanonici neka budu pravi činovnici biskupske kurije i službenici katedralne crkve bez obveze kora. Nek primaju primjerenu mjesecnu plaću.

Dobra pako nepokretna, koja sada posjeduju, neka se upotrijebe za druge pobožne svrhe. Koji hoće, neka žive u zajednici poput klera redovničkoga, no bez obveze da u takovu zajednicu spadaju. Podjelenje kanonikata neka na nijedan način ne imade vrst nagrade za zasluge svećenika nemoćna i izgled njegove mirovine, već neka se postave kanonicima ljudi posve zdravi, sposobni za rad i vršenje svoje službe. Napokon neka ne budu iz kanonikata neu-klonivi.

Dr. Tugomir Alaupović, ministar vjera u prvoj vladu Kraljevstva SHS

Prilikom druge audijencije, 7. prosinca 1919., bilo je jasno da Tomčevi zahtjevi nisu naišli na razumijevanje. To je istodobno značilo da je

put do audijencije kod tadašnjeg pape **Benedikta XV.** (1914.-1922.) zatvoren. Prilikom svog boravka u Rimu o. Tomac je dva puta posjetio biskupa **Mahnića** koji je tada bio interniran u jednom samostanu kraj Rima. Tomčevi posjeti zatočenom biskupu nisu bile slučajni ili samo kurtoazne naravi. On je od biskupa, utemeljitelja i vrhovnog autoriteta čitavoga Hrvatskoga katoličkog pokreta, nastojao, dobiti odobrenje za svoje ideje, reforme Katoličke crkve i podršku u slamanju Roguljinih stajališta. Prilikom prvog posjeta, 3. prosinca 1919., bio je u društvu dvojice seniora: **vlč. dra Antuna Slamića** i isusovca **o. Stjepana Sakača** (1890.-1973.), pa se ograničio samo na najavu drugog posjeta koji je uslijedio već za nekoliko dana.

Biskup Mahnić je već prilikom prvog posjeta stavio o. Tomcu na znanje da je od dra Rogulje primio obavještenja koja ga prikazuju kao jednog od glavnih zegovornika reformnog (»žutog«) pokreta i otpadnika od Seniorata. Ipak, saznavši

za drugog posjeta da je o. Tomac već bio u audijenciji kod kardinala Gasparria, pažljivo ga je saslušao i zainteresirao se za propozicije o reformi Crkve i, navodno, odobrio njegovu namjeru da podje k papi te uz to obećao, eventualno potrebnu, pomoć u ostvarenju toga nauma. Biskup je, prema Tomčevom svjedočenju, »potpuno priznavao potrebu temeljite reforme, i srđio se na svoje kolege biskupe, koji neće nikakove demokratizacije, neće da sazivaju crkvene sinode i da saslušaju želje klera Š...«. Uza sve to biskup je o. Tomca poticao da se u pitanju svojih propozicija o reformi Katoličke crkve podvrgne sudu Svete stolice te da se vrati u redove Seniorata. Premda je pristao da se pokori odluci Svete stolice, kojoj pripada pravo konačne presude, odbio je svaku pomicao o mogućnosti povratka u seniorske redove, a to je bilo i razumljivo s obzirom na ulogu seniora u suzbijanju reformnog pokreta u Hrvatskoj.

(nastavit će se)

V. O reformi odnošaja naprama državi.

1. Crkva neka napusti svaku tendenciju, da pomoću države steče veći upliv na društvo, jer izgleda da je to danas na veću štetu Crkvi nego korist.

2. Čini se, da bi bolja bila rastava Crkve od države, nego konkordati. Zato ako država ne će priznati Crkvi sva njezina sveta prava, osobito pravo imenovati i izabrati sebi posve neodvisno biskupe i župnike, konkordati neka se ne sklapaju. Bolja je za Crkvu rastava od države, dapače i progonstvo sa strane države, nego zagrljaj podmukle i pokvarene države.

3. Crkva i njezini službenici neka se ne drže samo indiferentno naprama kakovogod formi države, veće neka to i uvijek djelom pokažu. Zbog toga neka se niti proti komunističkoj formi države kao iz principa ne pokažu neprijatelji, već ako si koji narod takav način uprave izabere, neka ga zakonitim priznadu; pače vjernike koji bi se protivili, neka upućuju, da umjereni komunizam nema u sebi ništa bezbožnog, nego izgleda posve skladan s Evandeljem.

4. Crkva, da izbjegne veće zlo, neka napusti težnju, da imade u državnim školama posebna prava, što se tiče odgoja mladeži u Katoličkoj vjeri, već neka nastoji potaknuti vjernike, da osnuju konfesionalne i autonomne škole.

5. Crkva neka se svjetskog gospodstva, koje joj je već silom oduzeto, pred čitavim svijetom jasno i izričito odreče.

VI. O sjedinjenju sa šizmatickim Crkvama.

1. Crkva rimo-katolička neka svojim vjernicima preporuči što veću toleranciju naprama šizmaticima, te dapače neka dopusti i preporuči mješovite organizacije katolika sa šizmaticima u svrhu da se obojima zajednička vjera u božanstvo Krista podupire i brani.

2. Isto tako neka Crkva odnošaje i privatne familijarne sastanke među katoličkim i šizmatičkim svećenicima tolerira i dapače prijaznim okom gleda.

3. Neka se dopusti šizmaticima surađivati u katoličkim časopisima, dapače i raspravljati o prijepornim pitanjima u tu svrhu i istom nakanom, da se što prije utre put savršenom jedinstvu, da bude »jedan ovčinjak i jedan pastir«, da »svi budu jedno« u Kristu Gospodinu našem.

U čvrstoj nadi, da ove ideje i ova načela ništa u sebi ne sadržavaju protivna vjeri kršćanskoj niti išta štetno čudoređu, dok s druge strane u sadašnjim vremenima i okolnostima, čini se, da bi Crkvi vrlo koristila, tražim i ponizno molim, da meni nedostojnom Vikar Kristov milostivo dopusti ova načela slobodno propovjedati, širiti, braniti i zagovarati.

Najniži sluga u Isusu Kristu.

fr. Hieronymus a Nevinac

Ord. M. Cap.

Varaždin (u Hrvatskoj) u samostanu Manje braće Kapucina dne 14. studenog 1919. god.

MUĆAK IZ ZADRA

Ovi su dana sve naše podružnice, pa čak i ogranci od HDPZ-a «Ivo Mašina» iz Zadra dobili okružnicu. Ovo društvo nije naša podružnica, nego - unatoč časnomu imenu mučenika za Hrvatsku, **Ive Mašine** - najobičniji mućak. Predmet ovog pisma je poziv na ujedinjenje svih udruga političkih uznika u jednu ili savez udruga – sve po želji, tko voli nek izvoli.

Ovo nije prvi pokušaj zamagljivanja, niti zadnji pokušaj razaranja našeg jedinstva. Jer to da potpisnik tog pisma, **Ivo Matanović**, nije član pravog Hrvatskog društva političkih zatvorenika, nego je odpadnik čak i od onoga odpadničkog «ŽK», ne znači da su svi hrvatski politički uznici kao on. Mi smo jedinstveni, nas veže slobodno izraženo jedinstvo preko zajedničkoga i jedinog Statuta HDPZ-a, a u odpadničkom društvcu ima jedva desetak članova i to većinom IB-ovaca.

Prije osam godina u rušilačkoj četi s namjerom razbijanja legalno izabranog vodstva Hrvatskog društva političkih zatvorenika našao se i Ivo Matanović. Na svome prvom «saborovanju» u Zadru, nakon propisančene noći izmislili su da im je podmetnuta bomba i na taj način

izazvali pozornost javnosti. Novine su napisale da je tužno završio njihov skup na kojemu je **Manolićeva** perjanica, **Marko Dizdar**, potjerao čak njihovu odvjetnicu **Dafinku Večerinu** iz dvorane. Nekoliko mjeseci kasnije, u Zagrebu održavaju skupštinu na kojoj im uz nekoliko političkih zatvorenika središnje mjesto, kao glavni uzvanik, dobiva «šef opunomoćstva OZN-e Karlovac», **Josip Boljkovac**, poznat po odgovornosti za masovne likvidacije Hrvata iz karlovačkoga kraja, među kojima i četiri svećenika. Na tom skupu predsjednika **Ferdinanda Lulića**, zamjenjuje Marko Dizdar. Nakon njegove kandidature na izborima na listi Josipa Manolića, članstvo se sastoji samo od simpatizera Manolićevog HND-a.

Stalni savjetnik ove male čete, bivši udbaš **Ante Barišić**, tobožnji "politolog", brine o uništenju Hrvatskog društva političkih zatvorenika na svaki način. U posljednjem brojku «Političkog zatvorenika» objavili smo kako se drug Barišić našao u kolu dezinformatora i štetočina za Hrvatsku, u svezi s dokumentima o generalu Gotovini.

Poziv na ujedinjenje lijepo zvuči,
ali kako ujediniti ujedinjeno?

Kad se njegovo pismo pomno čita, onda se vidi da on pod svoje svojata nas, naše članstvo, naše prostorije i to velikodušno nudi na ujedinjenje, kao da smo mi odpadnici!

Ne, ne, mi ne trebamo nikakvo ujedinjenje jer smo ujedinjeni, ali su vrata zalatalim ovcama uvijek otvorena. Onako kako su i otišle – **pojedinačno!** Svaki politički uznik može se vratiti u HDPZ ako ispunjava statutarne uvjete, ispriča se za nanesenu štetu ili eventualnu uvredu i istupi iz odpadničke udruge. Tko tako ne će, neka ostane tamo gdje je, jer takvi ne čine ni pola posto našega članstva.

I još je nešto uočljivo na ovom Matanovićevom papiru: Masnim slovima su otisnuti brojevi žiroračuna, brzoglasa i riječ ujedinjenje, a to već jasnije govori o namjeri g. Matanovića, koji usput onako demokratski predlaže određivanje sjedišta ujedinjene udruge glasovanjem većine članstva. I na kraju mu se jako žuri, jer će u protivnom propast. Razumijem da se g. Matanoviću žuri, jer ga pritišće 75. godina, a zdravlje mu je loše još od 1973., kad je otisao u invalidsku mirovinu.

Eto, dragi prijatelji, problem u HDPZ-u ne postoji, nego ga zazivaju oni koji bi rado vidjeli kaos i raspad Društva. Zbog toga na odgovor Središnjice gospodin Matanović može čekati do vječnosti, a tako predlažem i Vama, želeći svima zdravlja i radosti u novoj 2004. godini

Narodni list, Zadar, 15. siječnja 2004.

Jure Knežović, predsjednik

PONOVNO SPLETKE IVE MATANOVIĆA

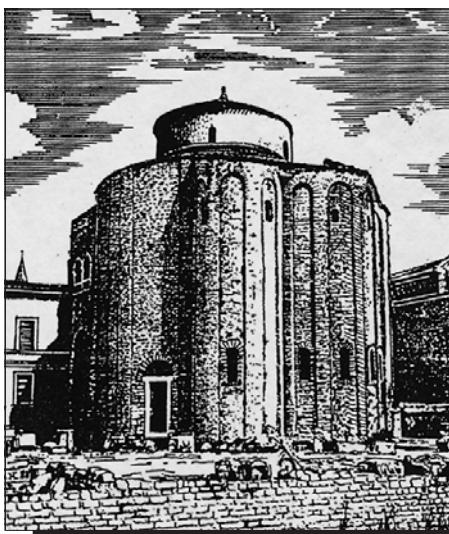
(Priopćenje HDPZ - podružnica Zadar)

U posljednje vrijeme navodni predsjednik udruge političkih uznika u Zadru, Petra Zoranića 1, **Ivo Matanović**, šalje okružno pismo svim podružnicama HDPZ-a na području Republike Hrvatske, kao i Središnjici, s ciljem, kako on tvrdi, udruživanja svih postojećih udruga političkih zatvorenika u jednu jedinstvenu udrugu, i to - kako je on zamišlja - udrugu na čije bi čelo postavio samog sebe, bez demokratskih izbora i volje širokog članstva naše udruge, kao i udruga koje su se odcijepile od svoje temeljne organizacije. Sama ideja postojanja jedne udruge nije tako strašna i čini nam se dopadljivom. Ali, postavljamo pitanje: čemu se sada udržiti s onima koji su se samovoljno odcijepili od svoje temeljne udruge političkih zatvorenika i to samo zato što nisu poštivali demokratsku volju širokog članstva i birali svoje čelninstvo na temelju volje velikog broja članova?

Budući da su naučili stalno biti u poziciji da upravljaju i vladaju drugima, misleći da su nezamjenjivi, ti isti otpadnici od naše udruge osnovali su svoje posebne udruge političkih zatvorenika i u njima postali vođe s malobrojnim članstvom koje je isto tako otpalo iz naše temeljne udruge političkih zatvorenika. Oni su otpali u skladu s našim statutom, bili su većinom bivši IB-ovci ili su bili kažnjavani zbog djela koja nisu imala politička obilježja. Sad se ti isti javljaju i kukaju kako će udruga političkih zatvorenika propasti samo zato što oni nisu u njoj i što su njihove udruge kao Hrvatsko društvo političkih zatvorenika - žrtava komunizma i udruga "Ivo Mašina", malobrojne i bez značenja.

Nije ni čudo što se takvim idejamajavlja samozvani predsjednik udruge političkih uznika "Ivo Mašina", Ivo Matanović i to uporno. Taj njegov pokušaj udruživanja svih udruga u jednu, nema nikakvog temelja, a niti

budućnosti, ali se valja prisjetiti tko je zapravo Ivo Matanović i kakve su njegove nakane. Navedeni I. Matanović je rođen u Širnićima kraj Banja Luke 1930. Osuđivan je dva puta i to od Okružnog suda u Karlovcu (presuda br. Ko 121/56-9, od 30. lipnja 1956.) i Općinskog suda u Šibeniku (K-13/72,

Sv. Donat u Zadru (A. Karavanić)

od 23. ožujka 1972.). Oba puta zbog klevete. Bio je član naše udruge i isključen je iz nje zbog stvaranja netrpeljivosti, nesnošljivosti i pronošenja laži, pa je postao član HDPZ - žrtava komunizma.

U toj udrizi djelovao je rušilački, stvarao loše međuljudske odnose te je ponovo isključen i iz te udruge. Kako je želio biti vođa, osnovao je svoju novu udrugu pod nazivom "Ivo Mašina" koja ima mali broj članova, slovima i brojem 10. Matanović je poznat u gradu Zadru kao onaj koji se često javlja u lokalnom tisku i iznosi svoje sudove o raznim ljudima u Zadru, kleveće ih, iznosi neistine i laži, a kad zbog svojih nedjela treba odgovarati, izbjegava sud, skriva se i ne odaziva se na sudske pozive.

Takav I. M. želio bi ujedinjenje svih političkih uznika. Dakle onaj koji se zajedno sa svojom "bratijom" odvojio od temeljne udruge političkih zatvorenika koja je svih ovih 12 godina djelovala na

korist i čast svih poštenih političkih zatvorenika. Svojim okružnim pismom upućenim našim podružnicama hoće stvoriti pomutnju i neshvaćanje njegovih pravih namjera, a to su rušenje naše udruge, želeći da stvori loše međuljudske odnose i da zapravo razjedini našu temeljnju udrugu HDPZ-a Zagreb na čelu s predsjednikom gosp. **Jurom Knezovićem**, koji s toliko upornosti, znanja, odricanja i samoprijegora vodi našu udrugu kroz različite prepreke i materijalne probleme. U najgorem vremenu, koje je srećom iza nas, ove posljednje četiri godine naša udruga je opstala, boreći se s raznim problemima, osobito materijalne prirode, zahvaljujući upornosti i trudu poglavito predsjednika i drugih članova našeg Vijeća.

Prema tome, jasno je koje su namjere rečenoga Matanovića, koji ne može podnijeti da je naša udruga po svojoj brojnosti i značenju udruga koja ima ugled i poštovanje kod širokih slojeva građanstva i raznih drugih društvenih institucija, a njegova udruga nosi samo časno ime našega velikog mučenika i Hrvata. Zapravo je takva udruga nedostojna nositi tako glasovito ime. Stoga poručujemo svim našim podružnicama da ne nasjedaju na provokacije I. Matanovića, jer su njegove namjere prozirne, a on sam izgubljen je čovjek u svojoj ništavosti i jalu. Ne ćemo dopustiti da nas on razdvaja, svađa i remeti naš mir, jer on to ne zaslужuje. Čovjek takvih moralnih osobina ne zaslужuje biti član HDPZ-a niti hrvatski politički osuđenik, a tek onda kad bi postao član temeljne udruge došlo bi do stvarnog raskola naše udruge. Sve političke zatvorenike koji su slučajno zalutali u njegovu udrugu ili u udrugu HDPZ-ŽK, a pošteni su i cestiti ljudi, pozivamo ih da se pridruže nama i da djeluju u našoj udrudi.

HDPZ-PODRUŽNICA ZADAR
Prof. BRUNO ZORIĆ, predsjednik

ZAHVALNICE PODUPIRATELJIMA POLITIČKOG ZATVORENIKA

Politički zatvorenik ogledalo je Hrvatskog društva političkih zatvorenika, to priznaju domaći i strani čitatelji. Strani potvrđuju da je najbolje glasilo koje izdaju bivši politički uznici u Europi. Vrijednost našeg lista poznavaju i neki politički uznici, nažalost većina ne. Razlog je podosta, ali o njima ne bih sada. Radije o onim plemenitima među nama, koji su osjetili potrebu, u vremenu koje je ogorčavalo život tijekom posljedne četiri godine, kad nam drugarska vlada nije dala ni lipe za rad Društva ili za objavljivanje gla-

sila. Možda su se nadali da će tom iskušanom metodom dovesti ga da usahne. Ti su isti drugovi za vrijeme robije isto željeli nama, ali nas je Zvonimirova lađa uvijek zazivala da budemo ovdje. Tako je i s *Političkim zatvorenikom*, i za nj bi mogli reći: na pjesku je, al' još tu je!

Da je tako, zahvaliti je i onima rijetkim među nama koji su odvojili dio svoje mirovine i pomagali *Politički zatvorenik*. Sve smo darove uredno objavljivali, a novac isključivo za tu svrhu upotrijebili, i tako, eto, izdržali dulje od **Račana i Tomčića**, jer kad su oni zauzeli vlast onemogućen je pristup *Političkom zatvoreniku* u Hrvatski sabor, čime mu je nanesena i materijalna šteta. Nijedan se saborski zastupnik nije predplatio na nj, da na taj način pokaže da se protivi nestanku *Političkog zatvorenika* iz Sabora.

Zato je plaća slobode još veća onima koji su pomagali, a takvih nije bilo odveć to potvrđuje i neumoljiva matematika: manje od 2,13 posto svih naših članova ili 10,62 posto predplatnika.

Zanimljiva je i struktura onih koji su bili u prilici u ove četiri godine dobiti i cijelokupnu naknadu: **što im je naknada bila veća, to su manje pomagali**, pa onaj koji je najviše dobio nije dao ni lipe pomoći unatoč čingenici da je u jednoj godini dobio skoro 300.000 kuna naknade. Skoro polovica podupiratelja je iz Zagreba, iz Splita su samo dvoje, Dubrovnik je po tome hrvatskiji, iz Šibenika nitko, ali iz Drniša dvoje, kao i iz Osijeka, iz Zadra troje kao i iz Vinkovaca, iz Požege dvoje kao i iz Broda, iz Karlovca četvero kao i iz Varaždina,

Siska, Koprivnice, Dubrovnika, Virovitice, iz Rijeke pet, a iz Gospića jedan, iz Istre nijedan. S ostalima izvan županijskih centara i iz inozemstva, ima ukupno 170 darovatelja, a prosječno je svaki uplatio po 460 kn. Iz Zagreba je darovatelj koji je osam puta darovao ukupno preko 5.000 kuna, a njegova mirovina nije najveća, premda je odsjedio sedam godina robije.

U znak zahvalnosti, na temelju odluke Vijeća HDPZ-a svakom podupiratelu uručena je prigodna zahvalnica. Hvala svakome tko je makar i jednom kunom pomogao opstanak našeg lista, jer bez *Političkog zatvorenika* nema ni Društvo smisla. Nadam se da će solidarnost političkih uznika ubuduće biti još izraženija, učinkovitija. **(J. K.)**

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika

ZAHVALNICA

za novčanu pomoć i potporu za daljnje izlaženje glasila "Politički zatvorenik"

18. prosinca 2003.

Predsjednik HDPZ
Ivan Češek

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom prosinca 2003. i siječnja 2004. daljnje izlaženje našeg mjeseca pomogli su svojim neobičnim prilozima:

Marija	Macukić
Tomislav	Cvetnić
Olga	Verteš
Borislav	Pleić
Danica	Crljenko
Milka	Alić
HDPZ Podružnica Dubrovnik	
Branko	Rakarić
Joško	Čulić
Nikola	Erdeljić
poštanskom uputnicom	
Božidar	Kovačević
Slavko	Miletić
Branko	Rakarić
Ante Pavao	Kozina
Ivan	Milić
Branko	Cingel
Ljerka	Popović
Zlata	Zdolsek Pemić
Mijo	Majsak
Stjepan	Boc
u k u p n o	

Jedan je uplatitelj uplatio iznos od 400,00 kn poštanskom uputnicom, ali mu ne znamo. Radi toga ga molimo da se javi Društvu, kako bismo mogli objaviti njegovo ime. Zahvaljujemo se darovateljima i ubuduće se preporučujemo njihovoj darežljivosti. (Ur.)

Zagreb	200,00
Zagreb	180,00
Zagreb	200,00
Zagreb	500,00
Zagreb	500,00
Zagreb	180,00
Dubrovnik	3.000,00
Zagreb	300,00
Split	200,00
Osijek	100,00
	400,00
Dubrovnik	320,00
Vodice	200,00
Zagreb	2.000,00
Zagreb	2.000,00
Zagreb	200,00
Zagreb	120,00
Zagreb	120,00
Zagreb	100,00
Zagreb	60,00
Zagreb	200,00
	11.080,00

U SPOMEN

JERKO SRDAREV

preminuo u 84. godini života.
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

FERDINAND KAKARIGJI

preminuo u 83. godini života.
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

GIZELA ŠVALJEK

preminula u 90. godini života.
Laka joj bila hrvatska zemlja.
HDPZ – Podružnica Krapina

U SPOMEN

č.s. FLORENTINA (Antonija) CEROVSKI

preminula u 89. godini života.
Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

JEROLIM BALJAK

1908. - 2003.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!
HDPZ – Podružnica Zadar

U SPOMEN

FRANE ĐERĐA

1915. - 2003.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!
HDPZ – Podružnica Zadar

IN THIS ISSUE

Dragutin Pelikan writes about the war crimes committed by the so-called Yugoslav People's Army in 1991 and later against the non-Serbian population in Western Slavonia. The author describes in a well-documented manner the events that practically led to the extinction of Croats and other non-Serb nations in that region. During several years of Serbian occupation, an invaluable cultural property and most of the economic resources have been destroyed. The author also recalls that only few perpetrators have been punished, while the inspirers and masterminds of those crimes have been amnestied and today enjoy numerous privileges in Croatia.

***

Father Petar Bezina, Ph. D., the author of a number of books about the crimes of Yugoslav communist partisans against Catholic priests and friars during and after the World War I, writes in this issue about the slaughter of Croats in Split, upon the arrival of partisans to the city in autumn 1944. During the war already, the partisan hit men in Split were executing assassinations of the leading Croat anti-communist political forces and parties. Their best known victim was the young leader of Croatian Peasant Party, **Vojko Krstulović**, who was murdered in June 1944. His murderers were holding the highest posi-

tions in social, political and sport life in the postwar period. But, the murders during the war cannot be compared to the systematic perse-

calls his imprisonment days in Lepoglava and the slaughter of Croatian political prisoners in July 1948. **Mate Tadić** has pre-

Stoliv in Boka Kotorska

cution and killing of political opponents when the war operations ended. The phenomenon was characteristic for the whole Croatian, and thus for Split as well. As early as the first days after the partisan entry into the city, several dozens of people were killed; and the guilt of those people could not be proved, neither were they brought before any court. Nobody has ever been held responsible for those crimes.

***

A fragment of his prison memories is presented by **father Julian Ramljak**, a Dalmatian Franciscan, who was imprisoned for fifteen years in the Stara Gradiška dungeon. **Petar Babić** re-

pared the reminiscences of **Ante Tomić** from Posušje, a town in Herzegovina; and **Frane Mate Ramljak** continues his story about his military service and the days of imprisonment. **Frano Ali洛vić** also writes about that period. This issue also gives information on the new issue of "*Karlovački politički zatvorenik*" (The Karlovac Political Prisoner), a periodical publication of one of the branches of the Croatian Association of Political Prisoners (HDPZ). An important event in the life of HDPZ is also the issuance of a double CD ROM, containing thirteen years (1990-2003) of the monthly magazine "*Politički zatvorenik*" (Political Prisoner).

IN DIESEM HEFT

Über Kriegsverbrechen, die von der sog. Jugoslawischen Volksarmee 1991 und später an der nicht-serbischen Bevölkerung in Westslawonien verübt wurden, schreibt **Dragutin Pelikan**. Der Autor beschreibt dokumentarisch Geschehnisse, die praktisch zur Ausrottung der Kroaten und der anderen nichtserbischen Volksgruppen auf diesem Gebiet führten. Im Laufe der mehrjährigen serbischen Besatzung wurden unschätzbare Kulturschätze und eine Vielzahl der Wirtschaftsgüter vernichtet. Der Autor erinnert, dass nur ein kleiner Anteil der Täter bestraft wurde, während die Anstifter und Auftraggeber auf Druck der internationalen Gemeinschaft aboliert wurden und heute in Kroatien sogar zahlreiche Privilegien geniessen.

***

Dr. p. Petar Bezina, Autor einer Reihe von Büchern über die Kriegsverbrechen der jugoslawischen kommunistischen Partisanen an katholischen Priestern und Ordensleuten während des Zweiten Weltkrieges und danach, schreibt in diesem Heft über das Massaker an den Kroaten in Split nach dem Einzug der Partisanen in die Stadt im Herbst 1944. Noch während des Krieges verübten kommunistische Liquidatoren zahlreiche Attentate an führenden Personen kroatischer antikommunistischer politischer Kräfte und Parteien. Das Berühmteste dieser Opfer war ein junger Anführer der Kroatischer Bauernpartei **Vojko Krstulović**, der im Juni 1944 umgebracht wurde. Seine Mörder waren in der Nachkriegszeit auf den verantwortlichsten ge-

Subotica

sellschaftlichen, politischen und sportlichen Posten. Morde aus der Kriegszeit sind an Größe mit den systematischen Verfolgungen und Morden an politischen Gegnern nach den Kriegshandlungen, nicht vergleichbar. Diese Erscheinung ist charakteristisch für ganz Kroatien und somit auch für Split. In den ersten Tagen, nach dem Einzug der kommunistischen Partisanen in die Stadt, wurden mehrere Dutzend Menschen, denen weder eine Schuld nachzuweisen war, oder dass sie irgendeinem Gericht vorgeführt wurden, ermordet. Für diese Verbrechen wurde niemand und nie zur Rechenschaft gezogen.

***

Ein Fragment seiner Häftlingserinnerungen veröffentlicht **p. Julijan Ramljak**, ein Franziskaner aus Südkroatien (Dalmatien), der fünfzehn Jahre in dem berüchtigtem

Gefängnis von Stara Gradiška saß. **Petar Babić** erinnert sich an seine Häftlingstage im Gefängnis von Leopoglava und das Massaker an Häftlingen im Juli 1948. **Mate Tadić** bereitet Erinnerungen des **Ante Tomić** aus dem Städtchen Posušje in Herzegowina vor und **Frane Mate Ramljak** erzählt weiter von seiner Soldatenzeit und seinen Häftlingsjahren. Über dieselbe Zeitspanne schreibt auch **Frano Alilović**. In diesem Heft berichten wir über das Erscheinen des neuen Heftes «*Karlovački politički zatvorenik*», eine Publikation einer der Zweigstellen des Kroatischen Vereins politischer Häftlinge (HDPZ). Ein wichtiges Ereignis im Leben der HDPZ stellt das Erscheinen einer Doppel CD auf welcher dreizehn Jahrgänge (1990 – 2003) unserer Monatszeitschrift «*Politički zatvorenik*» gespeichert sind.

OPĆINI BELI MANASTIR
ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE

broj... 1211
Dana 12. 12. 1991. god.

C R S A V A

za putovanje Ivana Čimić - Podgora Čimić
iz Belog Manastira koji se nalazi na raspolažanju
štabu teritorijalne odbrane Beli Manastir na odbrani Baranje, na
relaciji **ODLAZAK 12 BARANJE** imenovan i korišćen
prevoz **LICENCI** u dane **12. 12. 91 i 13. 12. 91**
i naoružan ni je

A H T

REŠENJE

Ovim rešenjem vas obaveštavamo da ste dužni napustiti područje Baranje u roku "24 sata s obzirom da ste na određeni način bili učesnik hdz stranke ipomagali ustašku vlast Javna sredstva informisanja su obavestila sve koji na bilo koji način su bili umeđani moraju otići.
DA bili znali da se to odnosi na vaše ime i ime vaše porodice idite javno da nebi bili pokojni.

ZDRAVO USTAŠA ŽALBA NE VAŽI 3

RAVNO – POSLJEDICE SRPSKE OKUPACIJE (28. RUJNA 1991.)

